

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

STAROMĚSTSKÁ ASANACE

1893 – 1908

Clearance The Old Town

1893 - 1908

Jindřiška KODÍČKOVÁ

Praha 2007

H- 213 / 2008

255080242

**Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem na své rigorózní práci pracovala samostatně a používala prameny uvedené v závěru práce.

Děkuji profesoru Milanu Hlavačkovi za odborné vedení mé práce.

V Praze dne 1. srpna 2007

OBSAH

1. Úvod - Asanace	str. 4
2. Asanace v literatuře	str. 6
3. Ochrana památek	str. 12
4. Boj za zachování památek	str. 17
4.1 Vznik hnutí za zachování staré Prahy	str. 17
4.2 Doba nejaktivnějšího boje za zachování památek	str. 26
4.3 Nová situace na přelomu století	str. 32
4.4 Zhodnocení	str. 35
5. Průběh asanace na Josefově a v přílehlých částech SaNM	str. 38
5.1 Cesta k asanačnímu zákonu	str. 38
5.2 Přípravné období 1893-1895	str. 40
5.3 Průběh asanace v roce 1896	str. 45
5.4 Průběh asanace v letech 1897-1898	str. 48
5.5 Průběh asanace v roce 1899	str. 50
5.6 Průběh asanace v letech 1900-1902	str. 51
5.7 Průběh asanace v letech 1903-1904	str. 55
5.8 Průběh asanace v letech 1905-1907	str. 57
6. Exkurz č.1 Stavba řemeslnického domu	str. 59
7. Exkurz č.2 Přestavba Židovského města	str. 63
8. Exkurz č. 3 Stavba nábřeží sv. Vojtěšského	str. 70
9. Exkurz č. 4 Obyvatelstvo a bydlení	str. 72
10. Závěr	str. 77
11. Poznámky	str. 82
12. Bibliografie	str.112
13. Seznam použitých zkratk	str.117
14. Tabulky	str.118
15. Prague clearence	str.125

1. ÚVOD - A S A N A C E

Pod pojmem asanace se skrývají radikální stavební zásahy do historických částí měst, hlavně těch starších a méně vyhovujících současným požadavkům tak, aby byly v souladu s novými zdravotními, životními, sociálními i komunikačními podmínkami.

Původní centra měst, většinou ještě sevřených krunýřem hradeb, se intenzivní výstavbou neustále zahušťovala. Nové, povětšinou průmyslové čtvrti, je obklopovaly a nenabízely žádné možnosti k jejich plošnému rozvoji. Účelem asanace bylo tuto situaci změnit, získat dostatek přiměřených a levných bytů, odstranit nevyhovující objekty, udržet prostor pro parkové a komunikační potřeby, proudící čistý vzduch, opatřit zdravou a nezávadnou vodu, hygienickou likvidaci odpadků a splašků, zabezpečit kvalitní potraviny pro obyvatelstvo, zabránit šíření nemocí apod.

K tomuto jistě pozitivnímu cíli se musely postupně vytvářet podmínky. Bylo třeba vybudovat novou kanalizaci, která by odvodňovala pomocí stok celé město. Při stavbě domů bylo třeba pamatovat na to, aby čerstvý vzduch mohl proniknout až do středu města. Ulice proto musely být široké úměrně k výši staveb, čím vyšší stavba, tím více nejen opticky, ale i fakticky zužuje ulice a ty proto musí být širší. Tím se zároveň umožnil průnik slunečních paprsků do ulic i bytů. Ulice dále musí udržovat přiměřený spád, aby se zabezpečil odtok dešťové vody a zamezilo se zatopení sklepů nebo níže položených místností. Město by mělo být tišší a bez škodlivých a nepříjemných pachů. Proto hlučné a páchnoucí průmyslové podniky nebo dílny by bylo vhodné umísťovat na odlehlejší vzdálenější místa. Konečně toto ne vždy dodržované pravidlo známe již ze středověkých měst. Při asanaci bude třeba pamatovat i na čistotu ulic a jejich snadnou údržbu. Jako nejvhodnější se jevila žulová dlažba, která se dala zametat i splachovat. Náměstí i ulice měly být zkrášleny množstvím zeleně, za tím účelem se doporučovala výsadba stromořadí, která omezují prašnost, vytvářejí dobrou zvukovou kulisu a tvoří vhodné estetické pozadí památným budovám.

Další nezbytnou součástí asanace se stala regulace řeky, jejímž hlavním úkolem byla ochrana pobřežních částí města proti povodni. Musí se vybudovat nová nábřeží a zvýšit úroveň okolních ulic. Nově vytvořená nábřeží pak budou i zajímavými a lukrativními stavebními místy.

Důležitým prvkem se stalo zajištění dostatečného množství nezávadné vody. Dosud se voda získávala z původních středověkých studní a kašen, jež většinou už

z mnoha hledisek nevyhovují. Nestačí svou kapacitou prudkému nárůstu obyvatel, ale ani voda se nedá označit jako kvalitní, jelikož do ní pronikají nežádoucí příměsi z půdy a vodu znehodnocují. Zároveň při jarních záplavách se splašková voda dostávala zpět do kašen. Nejvhodnějším řešením by bylo zavedení městského vodovodu, jenž by rozváděl do objektů vodu z nezávadných zdrojů.

Kapacitně vhodné stoky musí být vytvořeny z nepropustného zdiva a vedeny v podzemí v náležitém spádu. Jejich směr by měl být pokud možno přímý, aby nedocházelo v jejich zákrutech k zanesení a následnému ucpání. Další pravidlo požadovalo, aby roury ležely pod rovinou sklepů, mohly odvádět spodní vodu a udržovat ji ve stejné výši. Zabezpečit se musí také řádné větrání. Dosud se otevřeně diskutovalo, zda stoky mají sloužit zároveň i pro odpadky a výkaly.

Řádná splachovací soustava je nejlepším řešením, jak zmenšit počet nakažlivých nemocí, ale zároveň se stává znečišťujícím elementem řeky, kam ústí. Východiskem je čištění odpadové vody - nejprve v usazovacích nádržích sedimentací, pak nechat vodu postupovat vrstvami písku a šterku, kde dochází k filtraci.

Dostupné zásobování kvalitními potravinami se nesmí vyhybat ani nejhudším vrstvám. K tomu je třeba zřídit řádná jatka, veřejné tržnice a spolehlivý dozor nad jakostí potravin. To je úkolem obecní správy. Závody na zpracování odpadů z jatek (jirchárny, klihární, atd.) se mohou nacházet v jejich blízkosti, ale vzdálené od obytných center.

Pro provádění asanačního podniku v Praze byly vytýčeny tyto obecné cíle. Jak vidno, jednalo se o celý komplex úkolů a požadavků, jež měly být splněny ve vysoké kvalitě a zároveň, aby výsledný výstup mohl být hodnocen jako zdařilý.

Asanace samozřejmě nebyla výlučnou akcí v Praze, ale předcházelo ji asanační hnutí ve většině evropských metropolí. Určitým vzorem se stala přestavba městského jádra v Paříži, kterou vedl prefekt Haussmann, nebo asanační podniky ve Vídni, Londýně, Budapešti či Berlíně. Pokud se těmto metropolím naše hlavní město chtělo přiblížit praktickou účelností a výstavností, muselo asanační krok realizovat. Základním popudem či podnětem se stalo bourání hradeb, z hlediska fortifikačního již nevyhovujících, a tím uvolnění dříve sevřeného městského jádra. Obnažené hradební území nabízelo široké možnosti využití, včetně spekulativního.

2. ASANACE V LITERATUŘE

Fenomén asanace, i když od popisovaných událostí uplynulo více jak sto deset let, jako významný stavební, zdravotní a politický počín MR, nenalezl dosud dostatečně podrobné a erudované popsání a zhodnocení v historické, ani v odborné literatuře architektonické. Neobjevila jsem žádnou samostatnou monografii, jež by se tímto zajímavým tématem hlouběji a celkově zabývala. Proto má práce čerpala převážně z pramenů archivních, a to publikovaných i nepublikovaných. Dobovou atmosféru vášnivých diskusí mezi zastánci a odpůrci radikální asanace jsem sledovala v polemikách zveřejňovaných v tehdejších novinách a časopisech. Pro konečné srovnání jsem použila soudobou literaturu teoretickou i memoárovou.

Nejvíce poznatků jsem získala v **AMP**, kde jsem čerpala především z materiálů **referátu XII-asanačního**. Jeho bohatá historie zároveň skrývá odpověď na otázku, proč se některé archiválie vůbec nedochovaly.¹⁾

Po zániku referátu XII-asanačního přešla agenda, nebo alespoň její část, do referátu Ia-hospodářského, jenž měl podle vyhlášky č.755 z r.1926 vplynout částečně do odboru hospodářského (OH - IV) a částečně do odboru veřejných prací VII . Ten však nikdy nevznikl a tak příslušná část referátu Ia a s ní i referát XII zůstaly dle dochovaných spisů v referátu Ia až do r.1946.

Podle informací pamětníků posléze přešla část této agendy do odboru VIII, který byl r.1949 bez vědomí AMP odvezen do sběru. Zachované spisy referátu Ia tvoří jen nepatrný zlomek původní agendy Ia. Zůstalo ponecháno stávající signování, takže bylo možné tyto spisy uspořádat jako referát XII asanační a spisy po r.1927 považovat za posterioria.

Referát XII měl signatury písmenové a v nich čísla :

E - vyvlastňovací agenda (novými stavebníky nejsou soukromé osoby)

K - koupě domů a parcel k asanačnímu účelu (děleno podle čtvrtí a v nich podle čp. - zachováno KI- Staré Město a zlomek K5-Josefov)

N - novostavby (děleno podle čtvrtí a v nich podle čp. - zachováno NI - SM, N2 - NM a N5 - Josefov)

P - parcely, pozemky (děleno podle asanačních čísel bloků a v nich podle čísel staveníšť)

S - směny pozemků nebo jejich částí, směny domů

V - různé (věc, dříve Sache)

Po roce 1927 byly signatury ponechány nebo před ně bylo vytištěno písmeno V. Takto byla asanační agenda ukládána až do roku 1946, z tohoto roku pochází nejmladší zachované spisy.

V referátu XII byly původně ukládány zvláště spisy technického oddělení, označené nejdříve číslem staveniště a pak číslem asanačního obvodu. Část těchto spisů byla však již v referátu Ia přiložena k příslušným spisům skupiny P, většinou však zůstala v samostatné řadě. Tyto spisy buď nejsou signovány vůbec (pokud se týkají většího území, náměstí, nábřeží, ulice...), nebo jsou označeny číslem staveniště a číslem asanačního bloku (tedy v opačném pořadí než spisy skupiny P) či jen číslem popisným příslušného domu. Většinou jsou to opisy smluv a pomocné výpočty, z nichž lze někdy vyčíst výměry stavenišť či částí parcel přesahujících regulační čáru, cenu pozemku, cenu objektu před projektem, výnos, cenu projektu. Čistopisy, originály těchto výpočtů, jsou v zachovaných spisech referátu XII jen částečně, ve skupině P jsou to pro jednotlivá staveniště jediné dochované písemnosti.²⁾

Z publikovaných pramenů, které se též nacházejí v AMP, jsem používala **Věstník**, jenž byl vydáván z popudu MR, aby zachytil nejen její činnost a práci SOSu, ale aby informoval o celkovém pohledu na život v pražské obci.³⁾ Jsou zde zachyceny záznamy z jednání MR, SOSu, jednotlivých komisí a jejich závěry. Věstník se dá charakterizovat jako informační bulletin, jenž vycházel poměrně brzy po uskutečněných a projednávaných událostech. Pro moji práci znamenal závažný pramen pro svou vypovídací hodnotu, čerpala jsem z něj základní a zásadní poznatky (především závěry z jednání MR a komisí), které se staly její osou.

Dalším publikovaným pramenem jsou **Administrační zprávy**. Ty naopak vycházely i s odstupem několika let od popisovaných událostí. Reagují tedy na problémy jednotlivých oblastí již obecně a uceleně. Zprávy jsou doplněny přehlednými statistickými materiály.⁴⁾ Se statickými informacemi pracuje i **Statistická knížka**, jež na zprůměrovaných číslech dokumentuje život tehdejší Prahy.⁵⁾ Sleduje zdravotní údaje, počet obyvatel, bytů apod.

Jako doplněk k těmto pramenům jsem použila i Almanach, mimo jiné přehledně uvádí personální obsazení jednotlivých komisí, MR a SOSu.⁶⁾ Lze z něho vyčíst politické rozložení na radnici, sociální postavení radních a z něho vyplývající jejich ekonomicko-sociální zájmy.

Nosným podkladem mé práce se stalo studium dobových periodik a zpracovávání polemik v nich vytištěných. Denní tisk, používala jsem převážně **Hlas národa**⁷⁾ a **Národní listy**⁸⁾, se spokojil spíše s telegrafickým nevyhraněným popisem událostí, ze začátku asanačního procesu většinou bez hodnocení. Později, když veřejné mínění podpořené aktivním postojem odpůrců bezhlavých demolic, natolik rozvířilo dosud poklidný život v Praze, vznikaly i peprně jedovaté komentáře. Svým neutrálním postojem však denní tisk dlouhou dobu v podstatě veřejné mínění neurčoval a neovlivňoval, spíše zpětně odrážel a reprodukoval názory a nálady společnosti.

Pravým opakem této zdrženlivosti se naopak staly články v některých časopisech, z nichž vzpomenu alespoň **Rozhledy**, **Lumír** a **ČČH**. Samozřejmě i ostatní časopisy se v tomto směru více či méně angažovaly, většinou stály na straně přívrženců zachování historických památek. V **Rozhledech** poprvé vyšla bojovná stať **V. Mrštíka Bestia triumphans**, která ukázala tvář pražské asanace i z pohledu druhé strany. Označila nekompetentní, pouze materiálními zájmy vedené jednání pražské radnice, za příčinu veškerého zla, jež se postupně ničivě přibližovalo k pražským památkám.⁹⁾ Článek poprvé otevřeně a důrazně varoval před jenom ekonomickými zřeteli a zároveň obrátil pozornost obyvatel ke starým památkám Prahy. Jejich osud se nebezpečně naplňoval, aniž se o tom veřejnost včas dozvíдалa.

Časopis **Lumír** si v tomto boji vedl snad nejangažovanějším a v rámci možností nejkvalifikovanějším způsobem.¹⁰⁾ Dal velký prostor výraznému mluvčímu zastánců staré Prahy, Vilému Mrštíkovvi, jenž na jeho stránkách rozpoutal boj, který se jako zápalná pochodeň přenesl i do ulic Prahy. Svým burcujícím a inspirujícím článkem ke studentům uvedl do varu jinak pokojné a ničím se dosud neznepokojující posluchače vysokých škol. Byl to článek načasovaný na pravou chvíli a bez nadsázky se dá říci, že se V. Mrštík právě touto statí a osobní angažovaností stal hrdinou doby. Bojoval nejen perem, ale i vlastní účastí na manifestacích, kam přivedl právě studenty. Hodně radikální, hodně ostrý až nevybíravý, obrátil proti sobě i velké množství odpůrců. Jednoznačně lze potvrdit, že právě tímto zásadním a nekompromisním, možná i divokým postojem bez jakýchkoli zábran, probudil dosud dřímající veřejné mínění a měl lví podíl na tom, že okolo některých památek můžeme chodit do dnešních dnů.

Poněkud zdrženlivěji v tomto překotném čase postupoval **Český časopis historický**, prezentovaný hlavně jménem a názory historika **Jaroslava Golla**.¹¹⁾ Jako přísně odborný časopis se na celý problém nedíval tak emotivně, spíše se snažil uplatnit

vědecké postupy a racionálně požadoval celou věc nejprve prozkoumat a z vyhodnoceného činit závěry. Události se však řítily mnohem rychleji. Bohužel ani jeden časopis neměl žádnou pravomoc v duchu svých postojů působit při samotném rozhodování. Mohl pouze informovat, upozorňovat, vzdělávat a tím ovlivňovat. A právě zde se rodil skepticismus Jaroslava Golla, jenž viděl kolem sebe padat jednu památku za druhou a nemoha ji vědecky podloženou argumentací zachránit, se později zklamaně stáhl do ústraní a více se realizoval v tomto směru až v Klubu za starou Prahu. Také se mnohdy postavil proti ostrému vystupování Viléma Mrštíka, jemuž vyčítal neomalenou zbrklost. Přes určitou umírněnost, danou svým zaměřením, se i tento časopis zapsal do kapitol asanačního hnutí a je i jeho zásluhou, že mnohé památky stojí dodnes.

Ze současné literatury za zmínku stojí především obrazová publikace **Hany Volavkové Zmizelá Praha**.¹²⁾ Krátký informativní text o asanaci doplňuje bohatá fotografická příloha našich nejstarších fotografů, kteří svými snímky, zachycenými někdy jen několik hodin před likvidací památky, zachovali alespoň vizuální představu staré Prahy.¹³⁾ Můžeme sami prohlížet a sledovat, které stavby opravdu bylo nutné zbořit z důvodů havarijního stavu, zároveň litovat ty opravdu historicky cenné, jež se zbytečně změnil v hromady suti. Pro svůj ilustrační charakter má kniha velmi emotivní náboj.

Do stejné kategorie spadá nedávno vydaná kniha **Zmizelá Praha Staré město**, již z obrazových materiálů dnes již neexistujících objektů sestavila **Kateřina Bečková**. Přestože pojem asanace se spíše spojuje s bývalým Josefovem, kdysi obývaným židovskou komunitou, proběhla i na velkém území Starého Města. Tento obvod byl dokonce dle počtu domů a plochy rozsáhlejší než josefovský. Těsně před demoličním zásahem se mnohá místa fotograficky nebo malířsky zdokumentovala. Díky snaze **J. Eckerta, J. Kříženeckého, V. Jansy, J. Minaříka** a dalších se zachovaly alespoň fotografie a obrazy. Přínosem této publikace je i úplný seznam domů Starého Města a jejich proměny v 19. a 20. století spolu s výřezy z Polohopisného plánu A. Hurtiga z roku 1891, jež ukazují stav pražské zástavby těsně před asanací.¹⁴⁾

Ke stému výročí vyšel sborník příspěvků s názvem **Pražská asanace**, v němž kolektiv autorů sleduje problematiku v širším kontextu historického vývoje Prahy, snaží se o systematické zpracování průběhu asanace. Poprvé se z překladu dozvídáme o projednávání a schvalování asanačního zákona v říšské radě ve Vídni. Jádrem sborníku

je pohled na průběh asanace z hlediska Pražské obce. Sborník může posloužit jako skvělá příručka pro pragensisty.¹⁵⁾

Naposledy se zastavím u čistě teoretické práce **Jiřího Hruzy Teorie města.**¹⁶⁾ Je to ucelená učebnice architektury a urbanismu. Z vědeckého a vývojového hlediska zde autor dokumentuje v podstatě nevyhnutelnost asanačního procesu ve většině velkých měst. V 19.století v nich totiž dochází k významné urbanistické události - bourání hradeb, které díky nástupu nových střelných zbraní a dokonalejší vojenské technice ztrácejí své obranné opodstatnění. Města se tak uvolňují ze staletého sevření, spojují se s okolními čtvrtěmi a tím celkově zvětšují svá území. To má pak za následek i používání nových způsobů dopravy a celkovou modernizaci nevyhovujících oblastí.¹⁷⁾

Motivujícím příkladem může být přestavba Paříže¹⁸⁾, Manhattanu v New Yorku, Vídně¹⁹⁾, Hamburku²⁰⁾ a dalších měst. Celé 19. století provází úsilí vyzískat maximum z městského území. Nešlo tu již navazovat na klasický urbanismus, ale vznikaly ne vždy úspěšné pokusy o usměrňování bouřlivého růstu průmyslových měst. Tyto pokusy přerostly v teorie „regulace měst“, vyjádřené potom také stavebními zákony.²¹⁾ Ty se do urbanistické literatury se dostaly až roku 1874, kdy je shrnuje ve svém díle R. Baumeister.²²⁾

V předminulém století vyšlo mnoho knih o stavbě měst, kde se uvádějí i základní pravidla pro tento postup.²³⁾ Oproti psané teorii zároveň živelně vznikala a většinou se neblaze rozvíjela nová průmyslová města. Jako celek období tohoto století bývá příliš zjednodušeně označováno za úpadek urbanismu a celkového architektonického vyjádření. Ve vývoji stavby měst a teoretických koncepcí mu není věnována dostatečná pozornost.²⁴⁾ Z uvedeného je vidět, že změna životního stylu i bouřlivý rozvoj průmyslu vyžadovaly i radikální změnu života ve městě. A odtud je jen krůček k asanaci. Je jí nutno chápat jako nevyhnutelnou součást urbanismu 19.století, jako progresivní čin nutný ke zlepšení životních podmínek ve městech v rámci tehdy platných zákonů. Negativní průvodní jevy se z tohoto pohledu jeví jako druhotné a daly se určitým způsobem částečně řešit. Zachovat celou zástavbu v původní podobě prostě nešlo.

Na okraj je třeba poznamenat, že Prahu zasáhla asanační vlna v porovnání s evropskými metropolemi poměrně pozdě. Později než v jiných městech došlo k likvidaci hradeb, až po pruské okupaci v létě 1866. Přestože se přímo v Praze nebojovalo, vznikly městu tehdy velké škody.²⁵⁾ Císař František Josef I. větší část Praze zaplatil a zároveň slíbil, že jí hradby daruje. To se však nestalo a teprve po pěti letech

pražská obec hradby se značným nákladem začala postupně vykupovat. Výkup se pak protáhl až do roku 1888.²⁶⁾

Dá se říci, že právě pozdní nástup asanace ovlivnil stavební vývoj v Praze dvěma směry. První byl negativní v tom smyslu, že za hradbami se již dlouhý čas překotně rozvíjela průmyslová předměstí jako samostatné obce a vnitřní Praha ztratila možnost se tímto směrem rozšiřovat. Okolí ji svíralo obdobně pevně jako hradby. Měla k dispozici pro vlastní využití pouze široký pás bývalého opevnění. Město muselo za hradební území platit vojenské správě a proto se MR rozhodla toto území rozdělit na stavební místa a se ziskem prodat. Probíhaly sice diskuse o jednotném využití fortifikačního území, byl předložen i návrh na zřízení parků v jeho obvodu. Velká příležitost k ozelenění a okrášlení byla definitivně promarněna a část prostoru mechanicky bez kvalitního plánu zastavěna.²⁷⁾ Situace vnitřní Prahy se tedy zbořením hradeb v podstatě nijak výrazně nezměnila a začalo se nutně hledat řešení přímo ve vlastní lokalitě.

Pozitivní směr pozdějšího nástupu asanace lze spatřovat právě v tom, že asanace přišla do Prahy v době, kdy v okolních městech už byly známy její výsledky. Některé negativní poznatky přinesly spoustu nových názorů na urbanistiku a možnosti modernizace měst. Praha tak byla zachráněna od radikální a totální přestavby, od ještě nedávno módního pravidelného šachovnicového půdorysu, jenž byl již v té době překonán. Svěží pohled na historické památky se začal pomalu, ale jistě uplatňovat i v praxi. Zastánci staré Prahy se mohli opřít o teoretické spisy, které pravděpodobně také znali.²⁸⁾ Tím měli svůj boj podložen, ale jak se ukázalo, nikoli usnadněn.

3. OCHRANA PAMÁTEK

Stavební vývoj Prahy probíhal od jejího založení po staletí postupně v souladu s proměnami společenské a ekonomické skladby. Zrychlily ho pouze důsledky válečných konfliktů nebo požárů. Zatímco velkorysé urbanistické rozhodnutí Karla IV. v souvislosti se založením NM se nezpochybňuje, praktické dopady josefínské reformy v oblasti náboženské byly více než rozporuplné.

Už po reformách Josefa II., jež přinesly zrušení některých církevních institucí a spolu s nimi odsoudily k pomalé zkáze i jejich nemovitý a movitý majetek, se zvedla vlna odporu proti jejich ničení. Romantismus, kromě zájmu o rozervaného individua, se horoucně obracel i k národní identitě, vlastenectví. Pozitivním a nutným důsledkem se stal dychtivý zájem o historii národa, která se viditelně prezentovala právě posly minulosti, tedy uměleckými památkami. Jejich bezohledné vytržení z kontextu vlastní existence pobouřilo mnoho vzdělců. Snaha chránit umělecké památky vedla k založení **Společnosti vlasteneckých přátel umění** v roce 1796.¹⁾ Aktivita společnosti však směřovala spíše do oblasti malířské a sochařské. A tak byl zlý osud některých funkčně zrušených nemovitostí fyzicky naplněn. Na několika případech lze ilustrovat ráznost a nevratnost počínání:

Při přístavbě Clam-Gallasova paláce roku 1791 zanikl **kostel Panny Marie Na Louži**. Do povědomí milovníků historie se zapsal tím, že tu působil německý radikální kazatel Mikuláš z Drážďan, zastávající reformy společnosti a církve. Podobně jako Jan Želivský kolem sebe shromažďoval posluchače z řad městské chudiny. Kostel po roce 1712 barokně přestavěl arch. M. Kaňka za sochařské spolupráce M. Brauna, obrazy namaloval P. Brandl.

Románský farní **kostelík sv. Linharta** z 12. století stával v osadě kupců francouzského původu a dočkal se zboření v roce 1798. Dnes na jeho místě stojí blok Nové radnice z roku 1908-1911.

Tam, kde se nyní rozkládá palác Kotva, stávala od roku 1233 komenda sv. Benedikta řádu německých rytířů s kostelem téhož zasvěcení. Roku 1637 byly na místě komendy vybudovány **kolej sv. Norberta a kostel**, jenž roku 1676 přestavěl D. Orsi. Zbořen byl roku 1792. V koleji pak až do demolice v roce 1928 sídlil novoměstský Ústav šlechtičen.

U brány sv. Štěpána v dnešní ulici Karolíny Světlé na místě domu čp. 1019 stával od 13. století původně románský **kostelík sv. Štěpána** ve zdi, roku 1439 goticky

přestavěný. Blízko něj se nacházela univerzitní kolej zvaná Rečkova, založená roku 1438 Janem Rečkem z Ledče.

Betlémskou kapli založili při stávajícím hřbitově roku 1391 dva pražští patricijové, kramář Kříž a Hanuš z Muhlheimu, pro česká kázání. Slávu získala po roce 1402, kdy tu začal promlouvat M. Jan Hus. O sto let později se o totéž pokusil s již ne takovým úspěchem Tomáš Munzer. Kapli pak získali jezuité a nakonec byla roku 1786 zbořena.

I jiné církevní objekty se změnily k nepoznání, po odsvěcení je přestavěli k degradujícím účelům. V obytný dům se změnil jednolodní **kostel sv. Valentina**. Prastarý románský kostelík s věží, stávající na rušné cestě u brodu, se prvně připomíná roku 1253. Do tohoto kostela směl jedenkrát do roka vstoupit i pražský kat a zúčastnit se bohoslužeb.

V osadě Újezd stával farní **kostel sv. Martina**, později ve zdi, který založila v polovině 12. století kněžna Adléta. V průběhu staletí se dočkal několika úprav, aby nakonec byl v roce 1787 zrušen a proměněn ve skladiště, dílnu, krámy a obchody, z nichž proslulo Švertáskovo lahůdkářství. Na počátku 20. století ho zachránil a obnovil K. Hilbert.

Románský centrální kostel z doby kolem roku 1120, **sv. Jana Křtitele** Na Zábradlí, stával do roku 1896 v místech domu čp. 205. Ten poznáme podle pamětní desky J.V.Myslbeke, který tu v roce 1922 zemřel.

Ve skladovací a prodejní prostory se proměnil areál **kláštera cyriaků**, jenž se nacházel severně od kostela sv. Ducha, na křesťanské půdě mezi dvěma židovskými enklávami. Náležel mu kostel sv. Kříže Většího, založený Přemyslem Otakarem II. roku 1256 jako trojlodní raně gotická bazilika. Zrušen 1783 a roku 1890 zbořen.

V dominikánském klášteře u **sv. Anny** (původně románský dvorec z 12. století byl roku 1223 darován templářskému řádu, 1313 přidělen dominikánkám, přežil bouřlivé husitské období, ale zrušení roku 1782 neušel) byla zřízena tiskárna a sklad proslulého tiskaře a sběratele starožitností Jana Ferdinanda ze Schonfeldu, jenž vydával c.k. Poštovské noviny. Roku 1834 tu bratři Haasovi zřídili největší tiskárnu v Rakousku.

Pauláni u sv. Salvátora sídlili v barokním konventu (postaveném P.I. Bayerem za účasti J.D. Canevalleho) asi od roku 1687. V roce 1620 dostali někdejší protestantský kostel sv. Salvátora, s nímž propojili konvent krytou chodbou, po zrušení

tu pracovala mincovna. Ve 14. století vlastnil palác moravský markrabě Jošt, pak v něm bydlela druhá manželka Václava IV. Žofie.

V roce 1818 přední osvícenci založili **Vlastenecké muzeum**, které kromě jiných činností mělo v náplni ochranu „starožitností“, tj. památek. Teprve až roku 1843 byl při Vlasteneckém muzeu zřízen **archeologický sbor**²⁾, jehož úkolem bylo „*důležité starožitnosti české sbírat, zachovávat a ve známost uvozovat*“.³⁾ Se skutečně vědeckým zájmem o památky se setkáme poprvé právě v tomto období. Historikové J. E. Vocel, F. Palacký a F. B. Mikovec už pojímali artefakty jako důležitý historický pramen, který je nutno nejen studovat, ale především účinně chránit.⁴⁾

Přestože charakter města, především v oblasti nábřeží, se neustále postupně měnil a modernizoval, nevzbuzoval zásadních protestů. Znamenal však pomalý start, podpořený změnou hospodářských a společenských vztahů, který vyústil v nekompromisní porušení starobylého rázu Prahy. Na druhé straně toto nebezpečí nezůstalo nepoznáno a 31.12.1850 vydáním Nejvyššího rozhodnutí vznikla tzv. **Ústřední (Centrální) komise pro zjišťování a zachování stavebních památek** ve Vídni, oficiální orgán pro ochranu památek.⁵⁾ V činnost byla uvedena až o tři roky později.⁶⁾ Komise spadala pod ministerstvo obchodu, průmyslu a veřejných staveb. Zpočátku měla 12 čestných členů, kteří působili v okruhu soupisu a klasifikace stavebních památek, zachování, restaurování a odkrývání dosud neznámých. Pracovali na území celého císařského státu. Komise svou činnost omezovala povětšinou na podávání návrhů a dobrozdání. Neměla prakticky žádnou pravomoc, aby mohla o záchranu památek usilovat. Jednou z mála zachráněných památek v rámci činnosti komise se v Praze stala románská rotunda sv. Kříže, postavená počátkem 12. století, roku 1784 zrušená a odsouzená ke zbourání v souvislosti se stavbou sousedního domu. Zachránili ji za přispění Ferdinanda Břetislava Mikovce a Josefa Mánesa. Díky tomu mohla být v letech 1864 – 1865 obnovena architektem I. Ulmannem a malířem B. Wachsmannem.⁷⁾

Pro zlepšení své práce byla komise několikrát reorganizována, naposledy v roce 1859. Tehdy byla převedena do sféry ministerstva kultu a vyučování. Komise, teď řízená J. A. von Helfertem, měla grémium 20 architektů a výtvarníků. Hlavním orgánem byla síť 120 konzervátorů pro všechny země. Prahu v této funkci spravoval **Jan Erazim Vocel**, erudovaný historik i zastánce ochrany památek. Roku 1873 byla komise přejmenována na Centrální komisi pro vyhledávání památek uměleckých a

historických a její činnost rozdělena do 3 sekcí.⁸⁾ Zásluhy komise na poli vyhledávání a evidenci památek byly nesporné, přesto však neměla dostatek možností účinného zásahu, jestliže památka byla ohrožena. Mnohdy spíše záměry svého majitele než chápáním a špatným technickým stavem.

Roku 1854 byl založen časopis **Památky archeologické a místopisné**, v němž jeho první redaktor **K. V. Zap** uveřejnil programový článek „**Zachování starožitných památek, především stavitelských!**“⁹⁾ Vychází tu sice důsledně z francouzských předloh, ale přidává i cenné odkazy k situaci v Čechách. Z předkládaného dělení památek vyvozuje i zásady pro jejich ochranu.¹⁰⁾ Jednou z těchto zásad bylo, že „*nic nás nezavazuje, nic nám neradí, abychom jakoukoli proměnu na pomnících první třídy způsobovali, vždy jen tím opravdivou cenu v sobě mají, že právě takovými jsou*“.¹¹⁾ U druhé kategorie památek navrhoval respektovat jejich nynější uplatnění a funkce. Jen podle rozboru, ohodnocení a pod dohledem úřadů lze přistoupit k restauraci. Restaurování staré stavby „*jest spíše činem obětování a sebezapření se, než-li věci zisku*“.¹²⁾ Proti tomuto tvrzení se později postavil Z. Wirth a upozornil, že příčinou oprav, ne vždy vhodných, např. důsledné puristické očišťování staveb od nesourodých slohových změn vzniklých organicky v průběhu staletí, se naopak stal žalostný stav památek a oprava byla poslední cestou, jak ji zachránit i pro budoucnost.¹³⁾

Postupné ničení památek, jemuž radnice příliš nebránila, dalo popud k zakládání mnoha spolků snažících se zachránit třeba jen jednotlivosti. Posláním **Umělecké besedy**, jež vznikla roku 1864, se stalo hájení kulturních statků proti ekonomicky zaměřenému magistrátu. V osmdesátých letech v souvislosti se stále se stupňujícími živelnými demolicemi v historickém jádru Prahy vznikl stavební řád. V roce 1886 však ohrožení kulturních památek dostoupilo takové výše, že archeologická komise Umělecké besedy¹⁴⁾ vydala memorandum pro veřejnost, v němž jmenovitě uvádí 49 pražských památek, jež zanikly během let 1792 -1885.¹⁵⁾ Tyto ztráty se týkaly převážně historického jádra města a vzbuzovaly důvodné obavy, že další ztráty na sebe nenechají dlouho čekat. Je namístě poznamenat, že v té době se také prováděla i řada rekonstrukcí památek.¹⁶⁾

Přesto se v dalším desetiletí opět stupňoval boj za starou Prahu úměrně s tím, jak rostly ztráty na uměleckých památkách. Devadesátá léta můžeme hodnotit z hlediska hnutí na ochranu památek jako nejvýznamnější. Skoro každý rok se konala nějaká akce na záchranu Prahy. (O tom podrobněji v další kapitole). Akce tohoto

období byly úzce svázány s postupem asanace.

K roku 1894 se datuje i vznik **Umělecko - historické komise**, jež se stala poradním orgánem **Zemského výboru pro otázky památkové péče**. Disponovala paušálem 10 000zl na obnovu památek. Tato částka však měla pouze podpůrný charakter, neboť se vztahovala na celé území českého státu. Předpokladem přiznání podpory byl znalecký posudek. Přesto že se činnost komise dotkla jen malého počtu památek, většinou mimo město Prahu, alespoň upozorňovala na jejich žalostný stav a byla takovým prvním impulsem k jejich „znovuobjevení“.¹⁷⁾

Od roku 1889 vyvíjela záchrannou činnost **Společnost přátel starožitností českých, Archeologický sbor ČAVU**, zařadit sem lze i **Soupisovou komisi**. Umělecká komise zřízená magistrátem se po dvou letech rozešla z důvodu absolutního nerespektování jejího dobrozdání.

Završením úsilí boje za starou Prahu a její pamětihodnosti na konci minulého století bylo ustavení **Klubu za starou Prahu**.¹⁸⁾ Vznikl jako projev odporu proti bezduché asanaci historických částí. Od počátku jeho činnosti se objevil kvalitativní rozdíl v obraně pražských památek. Již nešlo o ochranu jednotlivostí pasivními protesty, nýbrž o dobře uvážené a promyšlené akce, zaměřené na širokou veřejnost, obec a úřady. Články v časopisech, ankety, schůze a manifesty, návrhy a protinávry, výstavy a edice fotografických a uměleckých děl věnovaných staré Praze, vycházky a společenské podniky patřily ke zbraním, které Klub používal na ochranu pražských památek. Za tím účelem Klub vydával časopis **Krása našeho domova**¹⁹⁾ a později časopis **Za starou Prahu**.²⁰⁾ V Klubu se sdružili odborníci na slovo vzatí, kteří kladli základy k moderní ochraně památek.²¹⁾ Klub už tehdy žádal ochranu nejen jednotlivé památky, ale i jejího prostředí. Boj proti hromadným ztrátám způsobovaných asanací a regulací v historických částech Prahy nutně vedl k urbanistickému pojetí ochrany památek.²²⁾

Činnost těchto organizací, které vznikly v 19. století v žádném případě nelze přeceňovat, ale ani podceňovat. Je pravda, že žádná z nich nebyla výkonným orgánem, který by mohl jejich ušlechtilé cíle dovést k úspěšnému konci. Přesto jen svým vznikem, jenž reagoval na hrozící zkázu, pozvedly všeobecný zájem o památky, který v Praze vyústil v mohutné hnutí za starou Prahu. Další jejich význam tkví v tom, že svou soupisnou a vědeckou prací připravily půdu pro další odborné shromažďování poznatků.

4. BOJ ZA ZACHOVÁNÍ PAMÁTEK

4.1 Vznik hnutí za zachování staré

Prahy

Jednotlivé historické stavební památky nemizely jen v období asanace na přelomu 19. a 20. století. Už od doby románské se bouraly nebo radikálně přestavovaly různé stavební objekty. Zde většinou ihned po zbourání následovala výstavba kvalitativně hodnotnější a pro tehdejší život přijatelnější stavby. Zároveň pojem historická památka neměl v té době žádné opodstatnění. Jako příklad můžeme uvést horečnatou stavební činnost ve středověku, později v 17. a 18. st. v období baroka, kdy rozsáhlým předimenzovaným palácům padaly za oběť starší, mnohdy cenné domy a kostely. Největší komplex na Starém Městě, jezuitské **Klementinum**, stavěné od poloviny 17. st. (již roku 1558 tu jezuité zřídili divadlo, o rok později zavedli stavění jesliček a Božího hrobu, podporovali vzdělání založením elementární školy, gymnázia, hvězdárny, jež tu zůstala i po zrušení řádu 1773), vyrostl na místě celé městské čtvrti a třech kostelů.¹⁾ Další rozsáhlý areál z doby raného baroka, **Valdštejský palác**, rozložený kolem pěti dvorů a zahrady, byl vystavěn na místě 23 domů, cihelny a tří zahrad generalissimem Albrechtem z Valdštejna v letech 1624 – 1630 (stavitelé O. Spezza a M. Sebregondi, později vedené arch. G. Pieronim).²⁾ Obě stavby reprezentují výsledky kořistnictví pobělohorských vítězů, ať už jezuitů či bezohledných dobrodruhů z řad šlechty. Podobná zjištění by se dala aplikovat nejen u rozlehlých barokních paláců, ale u většiny tehdy stavěných staveb.

Znatelný nápor na církevní stavby znamenala vláda osvětleného panovníka Josefa II., který ve svém proticírkevním tažení nepřímo podnítl postupné ničení mnohých památek. Aby mocensky oslabil hospodářské a politické pozice katolické církve, rozhodl patentem z 29. listopadu 1781 o zrušení všech klášterů, pokud se nezabývaly společensky prospěšnou činností.³⁾ Z úsporných důvodů byly posléze zrušeny některé kostely a kaple. V samotné Praze osud zkázy postihl více jak 60 objektů. Postupem času památky, pokud nebyly přímo zbořeny, ztrácely svůj potenciál, ať už z důvodu nevhodného využití - sklady, obydlí pro chudé, přestavby... nebo pozvolným chátráním, které mnohdy vedlo k pozdějšímu zboření.⁴⁾ Odpor proti bourání

nebo rušení kostelů však pocházel převážně z řad církevních hodnostářů, a bylo zřejmé, že v něm v žádném případě nepřevládaly důvody záchrany historických památek jako takových, nýbrž církevního majetku. Proto se toto úzké hnutí, zahrnující hodnostáře nebo vzdělané intelektuály, nerozrostlo v akce masovějšího charakteru.

Teprve další století důrazněji nastolilo problém definice pojmu památka a její následné ochrany a zvýšilo kulturní povědomí velké části vzdělaného obyvatelstva. Zakládaly se různé společnosti, které si dávaly za cíl pokusit se o záchranu ohrožených památek a šířit jejich význam i mezi prostý lid.⁵⁾ V druhé polovině 19. století se tedy krystalizovalo svěbytné hnutí na ochranu památek. Bylo ještě velmi slabé a roztržité, nemohlo důrazně zasahovat a jeho činnost tudíž nevedla k převratným výsledkům. Jako ukázkou sílících hlasů protestující veřejnosti lze uvést schůzi **Pražského klubu** 28. října 1893 za účasti F.L.Riegra proti demolici Melantrichova domu. Účastníci kritizovali správu města a požadovali změnu stavebního řádu, nivelizovaného roku 1886. Ten, díky bazírování na přímých uličních čarách, bez ohledu na památky tam stojící, nesl vinu na bourání všech, jež vybočovaly.⁶⁾ Proto vyhlášení asanace Josefova a přiléhajících částí Starého a Nového Města, která znamenala téměř likvidaci uvedených oblastí, vyvolalo značný zájem o osud památek stojících v této lokalitě. Již v dubnu 1893 podal městský radní Vladimír Pér žádost, aby otázka ochrany stavebních památek byla zahrnuta do návrhu novely stavebního řádu z roku 1886 a zároveň sestavena komise pro soupis památek.⁷⁾

Až do roku 1896 pražská veřejnost většinou reagovala až tehdy, když došlo ke zboření nemovité památky. Jedním z prvních novinových příspěvků, který si všímal této situace, byl uveřejněn v časopise Lumír už v roce 1894.⁸⁾

Ironický fejeton přímo jasnozřivě předvídal postup při boření památek a postoj okolí. Autor nás tu provádí po imaginárním pamětihodném městě Caput. V něm se nachází starobylý dům, památný nejen z historického hlediska, ale i proto, že zde sídlila dílna významných umělců. Stojí v Asyrské ulici, kde žili Asyřané, praktičtí obchodníci, kteří ale neměli pražádný smysl pro umění národa, v jehož středu pobývali. Z ekonomických důvodů se zbořil jeden dům, pak další, až bourací skupina stála před tím památným. To způsobilo první rozechvění mezi zastánci památek. Hlasy však brzy utichly, ulici podle „bouracího zvyku“ do poloviny zapažili, nic nebylo vidět.... a potom se už jenom z novin dozvídáme, že dům byl zbořen! Ale jaké štěstí! ve vedení stavby se našli osvědčení umělci a zachránili portál a zajímavou lodžii! A bouralo se

vesele dál. Pak jednoho dne kdosi našel umělecký sloup, ale to se už bourala zmíněná zachráněná lodžie. Pak následovalo v rychlém sledu: zděšení, porady nové komise a na závěr prohlášení: „...z *ohledů technických* nešlo zachovat některé partie. Portál však bude umístěn v novém domě na hlavní chodbě. To je důkaz, jak si dovedeme vážit starých památek.“ Nová budova rostla. Když se začalo s postavebním úklidem, nový majitel uviděl na zemi se válet portál. Obrátil se k pomocníkovi se slovy: „*Poslouchej, Vokurko, kopnou do toho, ať to tu nestraší!*“ a Vokurka si portál odnesl domů, kde s ním vypodložil bortící se chlívek. A pointa celého příběhu? „*Aby byla zachována památka našich velikánů, byl dříve bezejmenný dům pojmenován historickým názvem. Svědčí to o pravé pietě, jež chováme k minulosti.*“

Tento fejton satiricky předznamenával, jakým způsobem bude probíhat ochrana památek v jednáních MR i ve skutečnosti. Bylo třeba zburcovat veřejnost, aby ona svým rázným vystoupením ukázala, že není možné takto zacházet s dědictvím minulosti. Podle asanačního plánu bylo více než zřejmé, že hodně starých staveb podlehne zničení.⁹⁾ Požadavkem bylo zrušení spleti starých, úzkých a křivolakých uliček a ještě panoval „*kultus rovné linie, který již nyní v městech zcela moderních upadá.*“¹⁰⁾ A právě těmto přímým ulicím měly ustupovat historické památky. **Spolek architektů a inženýrů** společně s **Uměleckou besedou** předložily MR pamětní spis **Manifest přátel staré Prahy**, ve kterém se mimo jiné velmi důrazně přimlouvají za to, aby „*v budoucnosti co nejvíce šetřilo se historického rázu našeho hlavního města.*“¹¹⁾ Zároveň neskrývají obavy, aby nově projektované objekty odpovídaly nejvyšším uměleckým kritériím. Obávají se zastínění pražských panoramat, příliš vysokých domů zakrývajících stávající památky apod. Nabídka odborné spolupráce s ohledem na pokročilé zpracování plánů však přichází již pozdě.

Velkým předělem v dosud málo přesvědčivě vedeném boji za starou Prahu se stal **Manifest českému lidu!, tzv. Velikonoční**. Vyšel 5. dubna 1896 v Národních listech z popudu Viléma Mrštíka, V. Hladíka a J. Kampera. Mrštík nabroušeně psal, že „*osud ranil slepotou a nevědomostí několik málo lidí a dopustil, aby jistým, ale nenápadným krokem Praha olupována byla o nejstarší svůj skvost, svůj historický malebný ráz a zastavena byla tupými činžáky vkusu tak odporného.*“ Jednoznačně se přimlouvají za to, aby při regulaci Prahy zůstal zachován její historický ráz. Upozorňovali, že Praze hrozí zkáza od městského stavebního úřadu a plánů, jež odsud vycházejí, „*nechceme jen platonický protest proti vandalství!... Chceme, aby celý národ mocným hlasem projevil svou vůli!*“¹²⁾

Například Židovský hřbitov se měl podle těchto plánů dočkat velmi podstatného poškození.¹³⁾ Vznikal postupným dokupováním půdy kolem středověkého hřbitova založeného asi v polovině 15. století. Je tu rozmístěno kolem 20 000 náhrobků, nejstarší z roku 1439 náleží Abigdoru Karovi. Turisty dnes lákají i zachovalé tumbly Mordechaje Mayzla, rabiho Lova a Hendely Baševi. I pro záchranu této skvělé památky požadovali vznik umělecké komise, která by měla rozhodující slovo. Manifest podepsalo mnoho představitelů tehdejšího společenského života, poprvé se tu sešli na společné platformě za zachování staré Prahy.¹⁴⁾ I veřejné mínění podporovalo Manifest, množily se souhlasné články a petice. Radnice na ně průběžně odpovídala, že si je samozřejmě vědoma svých povinností k památkám, ale neustále naráží na těžké překážky finančního rázu. Přesto reagovala na výzvu Manifestu zřízením Umělecké komise jako poradního orgánu při řešení stavebních otázek.¹⁵⁾ Nově zvolení členové pod vedením J. Zítka se s vervou a nadšením pustili do práce, toužili podrobit regulační plány důkladnému rozboru a ve jménu svého profesionálního svědomí navrhnout nezbytné úpravy a změny. Později se bohužel ukázalo, že komise neměla vůbec takový vliv, jaký si představitelé směru zachování památek přáli. „*Bylo to těžké hlavně v poslední době, kdy stavitel je purkmistrem,*“ posteskl si Český časopis historický.¹⁶⁾

Radnice se sice slovně přihlásila k Manifestu, ale již v květnu padl **dům „U klíčů“ a „U hroznu“** na Malé Straně, vážné ohrožení se týkalo Čertovky, plánovaná dostavba Staroměstské radnice se velmi negativně dotýkala Malého náměstí. „*Rynk (Staroměstský) se boří od dvou stran zároveň. Česká firma Alexander Štorch a syn boří dům čp. 552 nedaleko Celetné ulice¹⁷⁾, německá firma Oppelt Neffe boří dům čp. 934 na druhé straně¹⁸⁾, tam boří stavitel Tichna, zde boří stavitel pan Materna... Veřejné mínění mnoho se o ty věci nestará“*, oznamoval ČČH.¹⁹⁾ Mezitím hnutí sice postupně sílilo, ale bohužel jeho pamětní spisy, rezoluce a články, jež radnice i přijala, se nesetkaly ani s porozuměním, ani s dobrou vůlí. „*Kde vězí vlastní kořen a pramen všeho zla? A jaké zlo je to?*“ ptal se J.Goll ve svém časopise.²⁰⁾

Reakci na Manifest přinesl i časopis Čas. Postavil se proti bezohledné stavební spekulaci, proti tuposti jednotlivců a kocourkovské nerušenosti konšelů na radnici. Tím vlastně nepřímou odpověď na otázku, kde leží kořen tohoto zla.²¹⁾ „*Smutné zkušenosti z posledních let, v nichž vandal v mezích zákona počal Prahu modernizovat, vnutily lidem pero do ruky k společnému volání!*“²²⁾ Časopis Čas vysvětloval, že Manifest chce „*energické zakročení veškeré české veřejnosti proti jednotlivcům a jejich choutkám výtěkářským, proti reprezentaci nynější Prahy, která se na staré Praze už tak těžce*

provinila, proti reprezentaci, která bez mrknutí oka by dala zprznit i samo okolí svého sídla. Je nejvyšší čas: Zákon musí být vydán, aby ochránil Prahu před zahubením.“²³⁾

Za zachování historických památek se vyslovil i **Časopis společnosti přátel starožitností českých**, který mimo jiné popisoval další akce jednotlivých spolků.²⁴⁾

Ve stejném duchu reagovala i **Jednota občanů pražských**.²⁵⁾ 10. a 18. května pořádala přednášky arch. O. Polívky a ing. J. Heraina, při kterých bylo jednáno o starém rázu Prahy. Z jednání vzešla petice, již zástupci 7. července předali SOSu. V ní byly vytyčeny hlavní zásady, jak by se mohlo postupovat, aby zůstala zachována starobylost Prahy.²⁶⁾ Je však velmi zajímavé, že již předtím se tatáž Jednota občanů pražských obrátila k obci s jiným pamětním spisem, v němž žádali za regulaci Újezda, zboření domu U klíčů, upravení malostranského nábřeží.²⁷⁾

Jak tento náhlý zvrát hodnotit? Pravděpodobně k prvnímu spisu Jednotu vedlo ekonomické povznesení Prahy, které si slibovala právě od stavebního ruchu a následné modernizace se všudypřítomnou tramvají, jež byla považována za nositelku pokroku. Jak však postupně narůstalo hnutí za zachování starobylého rázu Prahy, bylo „jakousi morální povinností“ každého Pražana se k tomu vyjádřit, nějakým způsobem se angažovat. Stalo se skoro módní záležitostí kladně reagovat na Manifest. Proto i Jednota neváhala v krátké době své stanovisko zásadně pozměnit. I díky „takovýmto“ projevům se hnutí postupně šířilo. Celé vření vyvolal razantní akcí jednotlivce, V. Mrštík, a dokázal pocit odpovědnosti vnést do srdcí většiny Pražanů, nadchnout je pro vznešený cíl, jemuž bezvýhradně věřil.

V rámci popularizace bylo třeba jakýmkoli způsobem na hnutí upozornovat. Toto psal na svých stránkách ČSPSČ : „*Je třeba myšlenky na záchranu Prahy častěji na veřejnosti přetřásat, aby veřejnost věděla stále, že osud památek není rozhodnut, a že je tudíž třeba být na stráži proti útočícímu vandalismu.*“²⁸⁾

I bývalý místodržitel hrabě Thun promluvil v panské sněmovně ve Vídni na ochranu Prahy. Ujal se tak Prahy proti českému zastupitelstvu, od kterého si obyvatelé slibovali větší porozumění a ohled na českou tradici, než od předchozího německého zastoupení. To vinili z národnostní nenávisti ke všemu českému.

Městské radě neustále docházely petice za Prahu, na které nejednoznačně odpověděla na své schůzi 26. května 1896, „*že je má stále na paměti, že však zdárnému rozřešení otázky té jsou na závalu značné obtíže technické a finanční.*“²⁹⁾ A jako pádnou ukázkou technických a finančních obtíží nechala **rozbořit románský kostela sv. Jana Na Zábradlí** v Poštovské ulici na Starém Městě. Jednalo se o románskou

centrální stavbu z doby kolem roku 1120. Z tohoto kostela pochází reliéf Krista na oslu, dnes je jeho kopie zazděna v nádvoří protějšího domu čp. 209. Těsně před zkázou se začalo narychlo organizovat hnutí, jež pod heslem „Zachraňme kostelík sv. Jana“ započalo se sbírkami na zakoupení kostela, ale ještě dříve, než byla sbírka dokončena, rozbořil pan Alfons Wertmuller, majitel parcel č. 204 -206, dne 18.6. 1896 tuto znamenitou památku.³⁰⁾

MR měla s prováděním asanace značné problémy. Musela se starat nejen o vlastní demolice vybraných staveb, ale i akce s ní spojené (kanalizace, voda atd.), což z pokladny odčerpávalo velké peněžní částky. Proto se snažila část finanční zátěže převést na jiné instituce. Chtěla, aby záložny, spořitelny a obce pomohly starobylému rázu Prahy. Aby se pro budoucnost alespoň něco zachovalo, MR rozhodla, že cenné domy před zbouráním vyfotografuje dvorní fotograf Jindřich Eckert.³¹⁾

Nebezpečné aktivity „bořivojů“ na Malé Straně inspirovaly **Zdeňku Braunerovou**, aby v časopise *Rozhledy* uveřejnila článek „ **Skutky Konyášovy**“³²⁾. Rok 1896 přinesl první mohutnou vlnu na ochranu starých památek, provázely ji úspěchy i neúspěchy. Velkou motivační vzpruhou pro toto hnutí byla série článků **Viléma Mrštíka**, jež postupně uveřejňoval nejprve v časopise *Rozhledy* a pak samostatně v útlém svazku pod názvem **Bestia triumphans**.³³⁾ Autor vysvětloval smysl názvu, který si vypůjčil od F. Nietzscheho, takto: „ *Rozumíme pod tím slovem onu míru či nemíru nevzdělanosti, sumu krutých vlastností ať v člověku, ať v celé korporaci nebo v celé společnosti a v celém národě, pokud rozhodující převahy nabývají a nabývati smějí nad vlastnostmi a zásadami, jimiž se řídí a k nimž se povznesl každý opravdový vzdělanec. Je to tedy filosofický termín, označující onu demarkační čáru, kde inteligence přestává a špatné, vzděláním nezušlechtěné síly nad dobrými nejen vítězí, ale daleko je převyšují. Čím nižší svědomí, tím slepěji zuří neřest, čím chatrnější vzdělání, tím slavnější hody strojí úhlavní jeho nepřítel - bestia triumphans.*“³⁴⁾

Pánům radním, kterým se tímto spisem dostalo oficiálního označení triumfující bestie, to přineslo veliké rozhořčení a odpověděli velice pádně. V té době se totiž do MR dostal problém kostela sv. Václava na Zderaze a měla rozhodnout o nevelké částce na jeho zabezpečení „vkusným dřevěným plotem“. Proti tomuto bezvýznamnému požadavku ostře vystoupil městský radní mladočech Karel Černohorský³⁵⁾, poukázal na útočný článek uveřejněný v *Rozhledech* a učinil vážné prohlášení, aby kostel byl neprodleně zbořen.³⁶⁾ Jeho návrh radní kupodivu 20. března 1897 přijali v poměru 14 :

3.³⁷⁾ Hlasování komentuje ČČH slovy: „ *Bestie opět vítězí!*“³⁸⁾ Situaci prozatím zachránil dr. Podlipný, jenž řekl, že takovýto rozpor nelze řešit hlasováním a tak ničit památky. „*Finanční námitky jsou v takových věcech neodůvodnitelné.*“³⁹⁾ A předal celou záležitost k dalšímu projednání.

Článek *Bestia triumphans* byl napsán velmi ostře a nevybíravě: „ *A je nabíledni, že nejen nenávidí nás, ale s námi nenávidí i staré ty domy, které hájíme, je jim odporný starý vzhled ulic, protivný je jim pohled na špinavé ty střechy starých měst...*“⁴⁰⁾ A to byl pravděpodobně i důvod, proč se jeho recenze nedostala do ČČH. J. Goll nesouhlasil s leckterými názory a nesdílel sympatie k příliš útočné formě.⁴¹⁾ Přesto Goll veřejné mínění nepodceňoval a hlavně v počátku mu přikládal velký význam. Později se však stával stále skeptičtější, jak i ukazují některé další články v jeho časopise. „*O zachování památek se píše a mluví. Nicméně každý nový projekt hrozí novou škodou. Upozornujeme v č a s, že projekt přestavby Staroměstské radnice hrozí zkázou Malému rynku, tedy právě té části, která se dostala na výstavu! 42 Nebo snad právě proto byla vyhlédnuta za oběť?*“, ptal se v ČČH.⁴³⁾

Další osobností, která se zajímala o osud Prahy, zejména SM, se stal **dr.L. Jeřábek**⁴⁴⁾, jenž v *Rozhledech* popisoval zkázu hrozící Malému náměstí stavbou nové radnice.⁴⁵⁾ Podotkl, že může k zahanbení osvícené a vlastenecké přítomnosti uvést dokument z roku 1792, z něhož je patrné, že tehdejší magistrát si byl umělecké ceny kostela sv. Mikuláše vědom a sliboval vnější výzdoby se nedotýkat.⁴⁶⁾

Mezitím, co se vedl zápas za záchranu kostela sv. Václava, bylo v tichosti rozhodnuto **zboření prelatury u kostela sv. Mikuláše**. Ovšem ani kostel sv. Václava neměl ještě vyhráno! Když se počátkem roku rozešla Umělecká komise, protože její činnost byla většinou MR ignorována, dostal SOS spolu s prohlášením komise elaborát MR, který podepsal i starosta Podlipný! a navrhoval kostel zbourat. Umělecká komise doporučila zachování kostela a vyžádala si nový rozpočet, který by počítal jen s nejnútnejšími úpravami. Městské radě se však nabídl její člen, arch. Fialka⁴⁷⁾, že projekt vypracuje sám a jeho nabídku rada přijala. Cena úprav by tak dosáhla vysoké částky 105 789zł 57kr.⁴⁸⁾, což bylo pro obec nepřijatelné. A protože se prý starý kostelík mezi novými činžáky nevyjímal vůbec pěkně, padlo opět rozhodnutí objekt raději zbořit.⁴⁹⁾ Umělecká komise mezitím zjistila, že Fialka vůbec nenavrhuje prostou rekonstrukci, ale postavení nové monumentální budovy.⁵⁰⁾ Tedy novostavbu, která by kostelík vůbec nezachránila. Umělecká komise setrvala na svém stanovisku, MR celý projekt dala ještě posoudit technické komisi, ta opět doporučila zboření, s čímž se MR

nakonec ztotožnila.

V obecním zastupitelstvu se pak rozpoutala velká bouřlivá debata. Za záchranu kostela se stavěl především profesor Tonner a farář Ekert, poukazovali na jeho značnou historickou cenu. Jednalo se o původně jednodílnou románskou stavbu z let 1170 – 81, v polovině 14. století rozšířenou v gotický chrám, v jehož zdivu je dodnes patrné románské. Zpočátku sloužil jako farní kostel osady Zderaz, která před založením NM patřila řádu křižovníků Božího hrobu. Po gotické úpravě byl barokně přestavěn neznámým stavitelem. Nepřehlednou, finančními zájmy jitrěnou situaci, nakonec paradoxně zachránil obecní starší rukavičkář Březnovský.⁵¹⁾ Svým duševním obzorem ani názory se příliš nelišil od svých kolegů, ale tentokrát vtípem prokoukl neupřímnou taktiku MR. Vzal si slovo a prohlásil: „*V technické komisi pan radní „Bořivoj“ řekne: To se zboří! a pak se teprve vyhotovuje rozpočet, co by stála rekonstrukce, jenž ovšem vyzní tak, aby se bořilo!*“⁵²⁾ Nakonec pan Březnovský prohlásil, že více věří pánům z Umělecké komise a navrhuje, aby se kostel zachoval třeba jako zřícenina.⁵³⁾

Bourání se tak opět dočkalo odkladu a zájem veřejnosti o kostel se stupňoval.⁵⁴⁾ Farář od sv. Jana Nepomuckého na Skalce magr. Jahnig ustavil družstvo na jeho záchranu.⁵⁵⁾ Arch. Fanta dodal mnohem levnější návrh rekonstrukce a Jahnig věnoval svoji vilu v Liboci jako základ fondu pro obnovu kostela. MR pod tímto společným nátlakem ze svých radikálních názorů musela ustoupit. Dnes stojí zachráněný kostel vyvýšen na terase vybudované po snížení nivó ulice roku 1909. Od roku 1926 náleží církvi československé.

Jiný pohled na **záchranu kostela sv. Václava** (nejen jeho, protože tato otázka je obecná, ale i zásadní) přinesl ČČH. Za základ své poznámky si vzal článek v České revui 1898 o zamýšleném bourání kostela sv. Karla Boromejského a „*vítal ho tím vřeleji, čím řidčeji tato snaha docházela opravdového ohlasu ve veřejném tisku, sloužícím též účelům politickým!*“⁵⁶⁾ Dále však s tímto článkem polemizoval, tvrdil, že nelze souhlasit s tím, že kostel sv. Václava nemá být zbořen, protože je starší a mladší kostel sv. Karla zničen být může. ČČH si položil otázku: „*Proč se uvádí jedna záchranná akce ve spojení s jinou?*“⁵⁷⁾ A jeho odpověď zněla: „*Na takovou otázku se okamžitě nabízí odpověď buď a nebo! Osudy obou kostelů jsou přece různé, jeden druhým nelze zaměnit. Kdo se tím dá oklamat a na takovou hru přistoupí, podporuje osvědčenou metodu, jak způsobit chaos, směřit zájmy hmotné, veřejné, pracovní a jiné v jeden gordický uzel. Ten se potom velice jednoduše přetne - zbouráním.... Otázka není taková: máte na vybranou jeden kostel nebo druhý, a jestli byla vyslovena, tak ze strany*

nekompetentní!"⁵⁸⁾ Otázky jsou dvě jako existují dva kostely, musí se řešit každá zvlášť (pokud již není rozhodnuto). Kostel sv. Václava leží na pozemku obce a ta o něm bude i rozhodovat, zatímco o kostelu sv. Karla rozhodlo ministerstvo osvěty. Jeho zboření bude důsledkem stavebních plánů pro dobudování české techniky, „*ač při ústavě, k jehož oborům patří architektura, památky stavební v první řadě by mělo být šetřeno.*“⁵⁹⁾ Na závěr ČČH konstatoval, že takovými vývody, jaké podala Česká revue, se k záchraně památek moc nepřispěje. Celá akce trpěla nejednotností a nedůsledností účastníků. Jeden horuje pro tu, jiný pro onu etapu historického vývoje, jiný pro ten nebo jiný objekt, každý podle svého založení. To samozřejmě vycítí kruhy, které nejsou nakloněny záchraně památek a vidí spíše finanční efekt. A potom je jednání o takové památce jednoduché. Jde - li o stavby barokní, jako znalce povolají milovníka gotiky a naopak. Závěr článku vyznívá dosti pesimisticky :

*„Nějaké votum znalecké, kterýmž se zlomí prut nad závadnou budovou, se vždy najde, a rozhodujícím faktorům se poskytne vítaná příležitost odvolati se na úsudek a dobré zdání "odborníků".*⁶⁰⁾ Přesto J.Goll vítal každý článek v novinách, který se touto problematikou zabýval.⁶¹⁾

Problém zachování památek neměl jenom význam praktický, politický a sociální, ale především hluboce morální. Časopis Lumír se pokusil objektivně zhodnotit síly obou bojujících stran. Na jedné straně stojí kruhy odborné, umělecké, historické, řady přátel umění a část pražského občanstva, které lpí na své Praze.⁶²⁾ S nimi se většinou sejdeme až u památky odsouzené ke zkáze. Jejich hlas je zatím v podstatě ignorován. K této skupině se dá zařadit i většina obyvatel, která své názory hlasitě neprojevuje. Není je slyšet, ale to neznamená, že neexistují: „*Je třeba vyslechnout i záchvěvy srdce, nejen lomoz hlasů!*“⁶³⁾ Proti této skupině stojí veřejní činitelé, kteří mohou nabídnout relativně více - povznesení průmyslu a obchodu, posílení financí i obce, jedním slovem blahobyť. A toto je až příliš hmatatelně reálné, než aby se dalo odolat. Je to nerovný boj, vedený nerovnými prostředky. Na jedné straně historické památky a ten, kdo je hájí, nemá z toho žádný zisk, ale většinou ještě přináší oběti a vznikají mu nepříjemnosti, a proto nevystupuje tak rozhodně. Nemá ani žádnou faktickou moc, realizuje se pouze pomocí tisku, peticemi, rezolucemi. Proti nim se staví zájmy hmotné a finanční, reprezentované podnikateli, majiteli, právníky a nakonec i SOSem a MR, které je zastupují více než ty „idealisty“. Takže boj je několikrát už předem rozhodnut.⁶⁴⁾

4.2 Doba nejaktivnějšího boje za zachování památek

Následující dva roky 1898 - 99 znamenaly pro všechna hnutí, která si dala za cíl zachování starobylého rázu Prahy, období největší aktivity. J. Goll se však na jejich aktivitu díval pořád velmi skepticky. V ČČH 1898 podotkl, že „*akce na záchranu přicházejí všude pozdě, tj. bez naděje na úspěch.*“⁶⁵⁾ Jako příklad uvedl problémy kolem kostela sv. Václava a rozhodnutí Umělecké komise, která nechtěla pracovat nadarmo a zbytečně. Výsledky své práce nad asanačním plánem předložila již v červnu 1897 a žádala změny plánu polohy. Protože schválení plánu podléhalo pracnému a zdlouhavému projednávání na ZV a c.k. místodržitelství, MR neměla chuť znovu byrokratické kolečko absolvovat, koneckonců na tom neměla ani zájem, a tak návrhy Umělecké komise zamítla.⁶⁶⁾ Zklamáním UK vyrozuměla dopisem, kde sdělila, že se k původnímu vítěznému plánu Hurtiga, Hajdeho a Strunce mohla odborná veřejnost vyjádřit již před deseti lety.⁶⁷⁾ Když rozčarování členové dostali znovu vyhybavé odpovědi na svoje fundované argumenty, rozhodli se definitivně rezignovat, protože cítili odpovědnost, již ale nemohli dostat.⁶⁸⁾ J. Goll poukazoval průběžně i na rozpory mezi obhájci starých památek, obratně pak využívaných odpůrci. Tvrdil, že proti těmto nešvarům je nutno bojovat a udržet hnutí co nejjednotnější. Přes všechno úsilí je pravých bojovníků málo, časopisy se chovají obojetně a za památky se staví, až když je pozdě. Goll už nevěřil peticím a tvrdil, že „*dosavadní boj nebyl šťastně veden.*“ Zároveň ale neřekl, jak ho lze dovést k úspěšnému cíli.⁶⁹⁾ Ve svém časopise už nereagoval ani na velkou manifestaci na Žofíně, ani na projevy tam přednesené. Svě úsilí pak věnoval činnosti v Klubu za starou Prahu, kde se stal prvním místopředsedou.

Rok 1898 se stal klíčovým i z jiného hlediska. Na říjen 1898 byly vypsány **doplňovací volby** na uprázdněná místa v městském zastupitelstvu. Obě hlavní politické strany, mladočeská i staročeská, šly do voleb společně na základě kompromisu. Vůbec nepočítaly s nějakou opozicí a bojem o mandáty. Ale objevila se opoziční kandidátka „mladých“, sdružujících se kolem Radikálních listů. Heslem nově se vynořivšího politického uskupení se stal boj za starou Prahu proti prospěchářské radniční politice. Vedoucí místo na této kandidátce získal básník Josef Václav Sládek a volební svolání podepsali významní kulturní pracovníci.⁷⁰⁾ Výsledek voleb překvapil všechny.⁷¹⁾ Právě jmenovaná skupina získala skoro polovinu hlasů a vážně ohrozila kandidáty „oficiální“. V důsledku úspěchu se do hnutí zapojilo i studentstvo a posléze

se rozšířilo i na venkov.⁷²⁾

Ke studentům, jež dosud přece jen stáli stranou zápasu o starou Prahu, se obrátil Vilém Mrštík ve svém plamenném článku **Bestia moritura**.⁷³⁾ Burcoval v něm studenty, kteří v dvouletém období dosud neposkytli slyšitelného hlasu na ochranu Prahy. „*Nyní je třeba studentstvo probudit, zbucovat, poučit a naučit milovat Prahu!*“ Mrštík ve svém článku uvedl jako nejhroznější zjištění mlčení studentů, jejich apatii, jež by se dala vykládat i jako schvalování rozhodnutí MR. Studenti by se měli, podle Mrštíka, červenat, že trpí mlčky toto drancování Prahy.⁷⁴⁾ Dále se v této stati zamyslel, kdo v Praze vládne a jak: „*Rozhodující slovo nad osudy Prahy bylo národu uzurpováno, že lidé nad Prahou vládnoucí nejsou lidé k tomu povolání, ale politikou přivolaní, nejsou od národa zplnomocněni k tomu, aby s Prahou nakládali jako s mrtvým, bezduchým, a každému lhostejným materiálem!.... Je to i vysoce morální moment boje za Prahu.*“⁷⁵⁾ Pak pokračoval v rozvádění myšlenky autonomie a pozastavil se, jak ji národ a hlavně Praha umějí využívat: „*Kdyby nám tak na Prahu sáhl stát - tenkrát byste stáli na nohou, pořádali průvody, proklínali vládu... a vlastním lidem dopouštíte strojit křivdy, které jsou tisíckrát horší... Od svých snášíte políček jako požehnání.*“⁷⁶⁾ Na závěr vyzval studenty, jež i tak považoval za výkvět národa, aby dokázali svoji lásku k Praze. Nabádal je ke svolání schůze a k podnikání všeho, co mohou na zákonné půdě dělat.

Na tuto ohnivou výzvu reagoval okamžitě V. Hladík. Napsal, že výzva přišla právě včas, protože od vydání Velikonočního manifestu pronikla myšlenka boje za starou Prahu na veřejnost. Nyní nastane doba, kdy idea záchrany Prahy vystoupí do popředí veřejných otázek. Lid nebude schopen zbožného vzplanutí pro pouhou ideu krásy, ale „*zde to znamená uhájení statků národních, o čest jména, o svrchovaný kulturní, národní i existenční zájem Prahy*“.⁷⁷⁾

Boj za starou Prahu přestal být bojem za jednotlivou památku, dům nebo kostel, ale stal se významným politicko- veřejným hnutím, které zasahovalo i za hranice města. Praha jako kontinuální symbióza dávných dějin s moderním životem se musí zachovat celému národu i budoucím generacím.

Studentstvo odpovědělo Mrštíkovi už 27. listopadu 1898, kdy uspořádalo univerzitní schůzi v Karolinu.⁷⁸⁾ Svolavateli schůze se stali pánové V. Dyk, J. Waizman, M. Procházka, J. Koubek a F. Kocourek. Schůze se konala za přítomnosti dalších významných osobností tehdejšího života.⁷⁹⁾ S důvody svolání schůze souhlasily i jiné spolky, které zaslaly pozdravné dopisy.⁸⁰⁾ Omluvili se profesor J.Čelakovský a T.

G. Masaryk.

V úvodu schůze přednesl **prof. Dr. K. Chytil** přednášku „**O historickém vývoji a rázu Prahy**“, v níž posluchače stručně seznámil s dějinami a významem Prahy pro český národ. Poté vystoupil i Vilém Mrštík, aby poděkoval studentům za jejich krásnou reakci a ocenil vzestup hnutí. Řekl, že „*Bestia triumphans byla na počátku, Bestia moritura bude na konci zápasu!*“⁸¹⁾

Schůze se zúčastnil i starosta J. Podlipný a prohlásil, že je „*příznivcem a zastáncem idey zachování staré Prahy a jeho srdce bije pro tytéž ideály.*“⁸²⁾ Jeho projev provázely hlasité výkřiky nesouhlasu a nevole s dosavadní prací MR, jejímž je představitelem. Dr. Podlipný však vyzval k tomu, aby se nečinily nátlakové akce, lze se prý dohodnout. Slíbil vše tlumočit MR. Dodal, že „*mnoho překážek se staví za starobylost Prahu, zejména překážek soukromého majetku.*“ A na závěr ještě vyhlásil, že Umělecká komise dosud existuje, „*nepracuje - li, není to vinou zodpovědných faktorů.*“⁸³⁾ Na závěr účastníci přijali rezoluci, v níž požadovali, aby se znovu zřídila Umělecká komise s nezmenšenou pravomocí, a aby se zachovalo Staroměstské náměstí a další památky.

Také časopis Čas se vrátil velmi kritickým článkem k asanaci Josefova. Ten se jako nezdravá čtvrt' stal obětí asanačního zásahu. Mezi pojem asanační zásah a bourání lze vložit rovnítko, proto Čas ironicky napsal: „*Bylo tam vytvořeno velké rejdiště pro děti uprostřed Prahy, tj. uprostřed několika osamělých činžáků s pavlačemi (domy místo kanalizace mají žumpy) a jiní se domnívali, že se tam bude pěstovat řepa na těch prázdných polích!*“⁸⁴⁾ Čas konstatoval, že asanace se i po stránce technické provádí bezhlavě. Ve finanční části je celý podnik úplně pasivní, potýká se problémy a v estetické zbývá pouze trpkost pro milovníky starožitností. Z celé akce je hotové fiasko, které „*jedině panu Březnovskému dává látku k zábavě.*“⁸⁵⁾ Čas dále pokračoval, že celá akce zůstala v bahně, ale nemuselo se tak stát, kdyby na počátku nebyla zamítnuta nabídka francouzského finančního družstva. Dále uvedl, že před započítím akce se konala anketa inženýra Materny, kde ředitelé zdejších bank vesměs vyslovili ochotu akci podporovat, ale „*páni radní radši sami kupují a bourají.*“⁸⁶⁾ A teď, když to nejde s prodejem, sami staví. Čas proto radí, aby radnice přiznala, že chybila, začala znovu a nebo řekla, že to nezvládla a projekt předala těm, kdo to umí a opět vyjednávala s pražskými bankami. Článek hodnotí situaci velmi nekompromisně, zveličuje bourací akce. Zdá se, že autor nevyužil dostupné materiály, aby článek napsal kvalifikovaněji. Odráží se v něm pouze velmi negativní postoj k MR.

Časopis Lumír oslavoval postup Zemského výboru, když nepovolil MR zbourat tři domy na severní straně Staroměstského náměstí.⁸⁷⁾ Ze schůze řízené knížetem Jiřím. Lobkowiczem, bylo MR zasláno poselství: „*kdyby v poslední době nebylo se již vinou jednotlivců i korporací tolik hřešilo v královském hlavním městě Praze na starobylém a malebném rázu města, nemohl by Zemský výbor zprávě té ani míry přikládati.*

*Vzhledem však k tomu, že již o tolik skvostů byla Praha připravena, neváhá ZV, cítě plnou zodpovědnost ze svého kroku před celou veřejností, uložit slavnému prezidiu MR na základě dnešního usnesení svého, aby bez odkladu podalo sem zprávu, kolik pravdy je na zprávě, že domy čp. 931, 932, 933/I mají být zbořeny a po případě, má-li se tak státi vskutku jen k zaměstnání dělnictva, kteréžto odůvodnění zní přímo jako zlehčení celé akce na zachování starobylého rázu Prahy, již právě danou osnovou stavebního řádu ZV v čelo se postavil“⁸⁸⁾ „*Toto vystoupení ZV*“, pokračoval Lumír, „*naplní českou veřejnost radostí a oporou, že i Vídeň si uvědomuje historické ceny Prahy*“.*

Velký problém ale spočíval v tom, že MR nutně potřebovala parcelu, kterou požadovala městská pojišťovna ke stavbě svého paláce. Dr. Jeřábek znovu upozorňoval na trvalé ohrožení Staroměstského náměstí.⁸⁹⁾ MR totiž ve své odpovědi ZV dokazovala, že domy na Staroměstském náměstí nemají cenu ani historickou, ani uměleckou.⁹⁰⁾ Informovala o tom i v denním tisku, aby veřejnost přesvědčila, že za tyto domy nemusí bojovat. I dr. Jeřábek pak připustil, že domy nemají valnou historickou cenu. Hájil ale celkový ráz náměstí jako středověkého prostoru, který by zbořením domů ztratil svůj osobitý charakter. Zároveň stavebníci neskýtali žádnou záruku, že tu postaví něco lepšího, co by mohlo nahradit pražskou rázovitost. Proti tomu MR uvedla jako další příčinu bourání zdravotní a bezpečnostní důvody. Severní část Staroměstského náměstí byla od počátku zahrnuta do asanačního obvodu jako součást zátopového pásma. V této souvislosti Lumír konstatoval, že „*SOS by udělal lépe, kdyby v souladu s českou veřejností uvítal usnesení ZV a nechtěl demonstrací svou připravit se o poslední zbytky porouchané své reputace ve věcech citu ku památkám uměleckým a starobylým*“.⁹¹⁾

Lumír dále zveřejnil fejeton **Antonína Balšánka Esthetika měst**.⁹²⁾ Balšánek navazuje na knížku Charlese Bulse,⁹³⁾ v níž jasně pojednává o zákonech platicích při regulaci starých měst, která jsou bohatá na historické památky:⁹⁴⁾ „*Vše, co má ráz umělecký, aneb připomíná události historické, žádá ochrany před zkázou, v případě nezbytí nesmí se váhati dát i ulicím jiný směr*“.⁹⁵⁾ Balšánek tu popsal problémy spojené

s asanací i v jiných městech a ukázal již osvědčenou cestu, jak se má postupovat s přihlédnutím na všechny problémy, jež asanaci doprovázejí.

Starosta Podlipný měl nyní možnost osvědčit svá slova pronesená na shromáždění studentů, ale mezitím definitivně ukončil životy tří domů na Staroměstském náměstí, ustoupily plánované stavbě paláce Městské pojišťovny a to i proti opakované nevůli ZV.⁹⁶⁾ MR vynesla svůj verdikt - zbourat!⁹⁷⁾

Počátkem února 1899 tato záležitost přišla na pořad jednání SOSu. Řečníkem zastupujícím „bořivoje“ se stal advokát dr. Vojtěch Frič, zároveň člen správní rady Městské pojišťovny - proto měl pochopitelně eminentní zájem na demolici domů. Dr. Frič vyhrožoval, že pojišťovna ustoupí od koupě, což bude k materiální i morální škodě obce.⁹⁸⁾ Proti němu vystoupili obecní starší Tonner, Scheiner a další. Debatu rázně ukončil projev pana Březnovského: „*Slavný sbore!*“ *prohlásil Březnovský, „ poprvé, co mám tu čest v tomto sboru zasedat, činím návrh na konec debaty, neboť mám strach, že následkem křiku toho ty staré domy se rozboří jako Jericho při zvuku trub!“*⁹⁹⁾ I přes toto „vtipné“ zakončení bylo bourání odhlasováno a na jaře provedeno.¹⁰⁰⁾

Akci se věnoval i V. Hladík v Lumíru, kde čin MR hodnotil jako hluboký úpadek.¹⁰¹⁾ Upozornil i na politováníhodný rozpor, že starosta Podlipný v Klubu staroměstských voličů prohlásil, že domy zbořeny nebudou a nakonec hlasoval v MR opačně.¹⁰²⁾ „*Město přežilo války i náboženské bouře*“, psal Lumír, „ *ale mnohem hůře tu řadí synové české vlasti. Už zničili zákoutí ghetta, ale i prelaturu, Malé náměstí, ...chtěli rozkopat Židovský hřbitov, zbořit Anežku.*“¹⁰³⁾ Dr. Podlipný prý jako osoba exponovaná „*ponese snad nespravedlivou zodpovědnost smutných a potupných událostí.*“¹⁰⁴⁾ „*Tyto události musí rozhorlit každého, kdo nemá mozek asanovaný a srdce regulované podle systému pražského magistrátu,*“ napsal závěrem Lumír.¹⁰⁵⁾

V článku **Boj o Prahu V. Hladík** píše, že noviny oznámily skon Umělecké komise a to i přes nedávné ujišťování dra. Podlipného, že komise stále pracuje. Zabílo ji ovzduší pražské radnice a blízkost technické kanceláře A. Steina. Její definitivní konec následoval hned po neúspěšném boji za domy na Staroměstském náměstí.¹⁰⁶⁾

V Lumíru stále uveřejňoval **Vilém Mrštík** články **Studentstvo a Stará Praha**.¹⁰⁷⁾ Zhodnotil ještě jednou přínos univerzitního studentstva, které tímto rozhodným krokem vykročilo k aktivnímu boji za starou Prahu. Psal o tom, že v Karolinu se sešlo 500 - 600 „bláznů a naivních nadšenců“, jak bylo zpočátku radnicí přezdíváno nespokojencům s jednáním MR v této oblasti. Přítomen byl i dr. Podlipný, který tu stál jako na pranýři, ve středu nenávistných pohledů. „*Dovolával se slušnosti*

*tam, kde neslušné činy obhajoval a kyselými grimasami doprovázel velkou řeč K. Chytila.“*¹⁰⁸⁾ Mrštíkův text jako obvykle hýřil otevřenou útočností proti MR, jež se podle něho chová jako chameleon. Na veřejnosti se zastává staré Prahy, a na svých jednáních se řídí pouze viditelnými ekonomickými zájmy. Mrštík se ptal, co všechno boj za starou Prahu přináší a hned si také odpověděl, že *„boj omezuje vyděračství, rozmnožuje zákony, pozvedá vzdělání, rozhojňuje vědomosti, napomáhá rozvoji, zúrodňuje stavitelství, dopomáhá platným silám v práci a vystrkuje neschopné, mění vkus, láme předsudky, zavádí nové požadavky na život i umění, nutí k přemýšlení o názorech na život“*.¹⁰⁹⁾ Není toho málo, a kdyby jen polovina jmenovaného padla na úrodnou půdu, měla by akce smysl.

Dr. L. Jeřábek psal v Lumíru o přístavbě Staroměstské radnice.¹¹⁰⁾ Tvrdil, že znovu jsou ohroženy další domy v okolí radnice směrem do Malého náměstí. Mají ustoupit ukvapenému projektu, na nějž obec nemá a ani na něj nikdo z daňových poplatníků nenaléhá. Vše organizuje technická komise, jež se již velmi zdiskreditovala. Je totiž odpovědná za většinu neuvážených demolic. Vše se děje ve spěchu a tajnosti.¹¹¹⁾ MR si ani nevyžádala dobrozdání ze strachu, aby se o tom nezačalo mluvit na veřejnosti - pánové na radnici si chtějí provést svou. *„Páni dobře vědí, že do obecních voleb, které daly jim poprvé tak hrozné memento, je dlouhá, skoro roční lhůta a na pěkné sliby je ještě času dost.“*¹¹²⁾

Na 16. dubna 1899 studentský výbor opět svolal velkou manifestaci, nyní na Žofín. V. Hladík se v Lumíru obával, *„že lid ještě není vyspělý pro otázky kulturní a umělecké jako je pro politické a sociální,“* ale i tak si od schůze mnoho sliboval.¹¹³⁾ Uplynuly již tři roky od Velikonočního manifestu. Lumír zhodnotil dosavadní zkušenosti jako trpké a zlé, *„ale přesto nemůžeme za tak velkou myšlenku přestat bojovat!“*¹¹⁴⁾ Vždyť již další manifestace může přinést nové posílení.

MR byla výzvou na svolání schůze znepokojena, blížily se doplňovací volby a snažila se spíše o klid na veřejnosti. Proto uměle vyvolala na pořad dne otázku rekonstrukce kostela sv. Václava a starosta Podlipný pak oficiálně a hlasitě potvrdil kostelu právo na život.¹¹⁵⁾ Na svolanou schůzi pak již nepřišlo tolik lidí, překvapila hlavně neúčast studentů, které Mrštík označoval za budoucnost národa.¹¹⁶⁾ Přesto shromážděný dav účelu dosáhl a otázka staré Prahy se opět aktivizovala. V závěrečné rezoluci se pravilo: *„Shromáždění vzpomínajíc velkého účinku hesla Staré Prahy při posledních doplňovacích volbách do SOSu, schvaluje úmysl pořadatelstva zorganizovati se samostatně pro příští volební boj.“*¹¹⁷⁾

Na žofínskou schůzi navázal **Klub mladých** cyklem odborných přednášek, pokračovala publicistická kampaň v denním tisku.¹¹⁸⁾ Radnice přešla do defenzívy a snažila se především uklidnit veřejné mínění. Proto rychle učinila několik předvolebních kroků na záchranu své pošramocené popularity.¹¹⁹⁾

Na podzim 1899 se konaly doplňovací volby. V době jejich vypsání pořádal Spolek architektů a inženýrů cyklus bojovných diskusních večerů „**O činnosti zastupitelstva královského hlavního města Prahy**“ s úvodním projevem zapřísáhlého nepřítel radnice profesora Kouly. Usnesl se postavit do voleb vlastní kandidáty. Chtěl jednat s politickými stranami o umístění těchto kandidátů na oficiálních listinách, radniční strany na to přistoupily, a tak místo architekta B. Munzberga¹²⁰⁾ kandiduje ing. R. Jahn¹²⁰⁾, dále ještě profesor A. Velflík¹²²⁾ a prorektor dr. A. Slavík. Dalším kandidátem se stal dr. L. Jeřábek, dosud vedl osamocený boj ve staročeských organizacích, a znovu kandidoval farář Fr. Ekert.

„**Stará Praha**“ kandidovala ještě samostatně, což bohužel vedlo ke značnému roztržštění sil. Byla podána nepolitická kandidátka, vedená dr. Jeřábkem¹²³⁾ a kandidátka Radikálních listů, vedená JUDr. L. Klumparem. Za tohoto nepřehledného rozvržení opozice soustředila daleko méně hlasů než minulý rok.¹²⁴⁾

4.3 Nová situace na přelomu století

Po volbách se přece jenom vytvořila nová situace, protože ti ze Staré Prahy, co byli zvoleni na radnici, svoji pozici rázně využili. Ing. Jahn ve Spolku architektů a inženýrů konstatoval, že radniční kruhy jsou „etwas perplex“ nad fiaskem, které utrpěly a doporučil postupovat s bezohlednou rozhodností.¹²⁵⁾ V SOSu energicky vystupoval sokol dr. J. Scheiner a dr. L. Jeřábek vytvořil v rámci SOSu skupinu podporující hnutí Stará Praha. Oficiálním vstupem podporovatelů myšlenky staré Prahy na radnici skončila hlavní etapa v boji za zachování Prahy. Nyní měli možnost bojovat na půdě radnice a zároveň lépe ovlivňovat veřejné mínění. Jejich význam nelze přeceňovat, jelikož přece jenom byli v menšině a finanční a spekulativní zájmy měly vždy převahu.¹²⁶⁾

Mimo radnici se začátkem roku 1900 ustavil **Klub za starou Prahu**, jehož cíle vyjadřoval i samotný název. Na jeho půdě se soustředilo mnoho odborníků - architektů, historiků, znalců umění, ale i angažovaných občanů, aby dále pokračovali nejen v

myšlenky zachování staré Prahy, ale i výstavby nové, moderní, která by mohla žít v plné symbióze se zachovanou starou.

Zároveň v lednu opustil radnici i starosta J. Podlipný, který se stal částečně oprávněně, částečně nikoli adresátem Mrštíkova Bestie. Byl výrazným představitelem oné převratné doby a jeho osoba i činy byly spojeny i se spekulací politikou radnice. Rozloučil se opravdu efektním gestem, a to překladem studie bruselského starosty Ch. Bulse *Esthetika měst, který věnoval „všem upřímným přátelům starobyklých, uměleckých a památných budov i rázovitých památek našich, jakož i opravdovým ctitelům staré Prahy.*“¹²⁷⁾ Uvedl ho předmluvou, v níž se zasadil o zachování staré Prahy. Právě tento cíl jako starosta a představitel MR však nemohl naplnit. Předmluva ukazovala, že boj za Prahu nebyl jen podružnou otázkou, ale že i významní představitelé radnice se jím museli skutečně opravdově zabývat.

Snad největší postava boje Vilém Mrštík, jenž se zasadil o to, aby se otázka zachování Prahy dostala z úzkých odborných kruhů mezi občany Prahy i celého českého národa, odešel na přelomu století ze scény. Vrátil se na Moravu, kde zlomený a zahořklý dožíval svůj tragický život. Ještě jednou se obrátil se svoji milovanou Prahou ke čtenářům v románě *Zumři*, v němž se už bohužel projevil úpadek jeho duševních sil.

Mrštíkova významná práce pro Prahu měla velký smysl. Výsledkem se stala změněná situace na radnici, jež do budoucna dávala alespoň nějakou záruku, že se bude jednat kompetentněji i v zájmu starých památek. Bylo jich sice již dost zničeno, ale podstatně více ještě stálo a chvělo se o svůj budoucí osud. Podařilo se zachránit Staré Město i Malou Stranu jako celek, jenž připomíná tisíciletý vývoj Prahy.

Význam Mrštíka nelze ovšem nadhodnocovat. Je třeba přiznat, že svým vášnivým elánem, ostrými, ba i nevybíravými články a osobním postojem dokázal zburcovat veřejné mínění do takového stupně, že jejich vlivní odpůrci si jich museli začít minimálně všimnout a později i respektovat. Boj za Prahu se tak stal celonárodním stmelujícím pojmem, věcí veřejnou. Zapojením mládeže, převážně studentů, udělal celou akci též záležitostí mladých, nedal ji upadnout do staromilství a postupně do stagnace. Obklopil se i řadou významných osobností, jež jeho boj podporovaly, a jako celek měly lví podíl na záchraně Prahy.

Ale i v asanačním hnutí se postupem času uplatnily nové modernější názory na celou akci, které vedly k jiným řešením. Byly opuštěny mnohé představy, které se dříve zdály jediné správné a hledaly se takové cesty, aby vyhověly nejen historickým

památkám.

Proto na začátku 20. století můžeme zaznamenat jistý ústup hnutí za starou Prahu a jistě to nelze přičítat pouze odchodu Mrštíka. Hnutí se na konci minulého století vzepjalo ke svému vrcholu a i když sami organizátoři nebyli úplně spokojeni s výsledkem, zdálo se jim, že bylo vykonáno velmi málo, domnívám se, že opak je pravdou. A po tomto vrcholu zákonitě přišlo vyčerpání a mírná stagnace, která se odrazila na stránkách tehdejšího tisku. Bojovné články, jenž svými ohnivými slovy zasahovaly do srdcí lidí a aktivizovaly je k boji za záchranu památek, zmizely.

Jako pomyslná tečka za asanačním bojem byla vydána brožura **Dr. Jeřábka „Pět let činnosti“**, kde podal „kus historie“, snah a pokusů o zachování staré Prahy, zejména těch, které vycházely z Pražského klubu. K tomu ČČH podotkl, že agitace v poslední době nejen nepřestala, nýbrž vzrostla - vede se hlavně schůzemi, přednáškami a debatami, bohužel za účasti obecnstva ne vždy valné. Naději na obrat k lepšímu však nekonstatoval. „*Zanedlouho již nebude co zachraňovat.*“¹²⁸⁾

O necelé dva roky později, v roce 1901, se znovu dočkalo ohrožení Staroměstské náměstí. Uvažovalo se o zboření rozsáhlého měšťanského **Krennova či Krenovského domu čp. 936**, jedné z dominant uzavírající náměstí směrem ke kostelu sv. Mikuláše. Jednalo se o v jádře gotický dům, barokně přestavěný kolem roku 1720. Až do svého zboření zakrýval průčelí chrámu sv. Mikuláše, které v takto komponovaném komornějším prostředí působilo mnohem velkolepěji než dnes. Musel ustoupit nové Mikulášské, dnes Pařížské ulici táhnoucí se k Vltavě. V Celetné ulici již jezdila tramvaj a tak časopisu Lumír nezbylo než konstatovat: „*Boj je krásný, ale marný!*“¹²⁹⁾ Lumír vždy stál v popředí tohoto boje, ze „*sloupců listu zazněly nejvýmluvnější protesty, žaloby a projevy Mrštíka a dalších*“, dařilo se mu probouzet a aktivizovat pražský lid.¹³⁰⁾ Nyní časopis uvítal nové oživení KzSP, jenž vydal bojovnou brožurku dra. Jeřábka.¹³¹⁾ Dále Lumír zhodnotil zápas české inteligence, uvedl, že „*v poslední době bylo mnoho vykonáno, ale ještě mnoho nutno vykonati, abychom zabránili zohavení, zmodernizování historické Prahy.*“¹³²⁾ V závěru napsal, že i jinde ve světě nejmodernější a nejpokrokovější umělci sdílejí „naše zpátečnické tendence zachování krásy“.¹³³⁾ Lumír výrazně zhodnotil i rok práce KzSP (1901 - 2).¹³⁴⁾

Další odborná práce dra. Jeřábka, která zasáhla svojí popularizační a agitační formou do boje za Prahu, měla název „**Starý Židovský hřbitov pražský**“. Nespokojuje se v ní jen s platonickým horováním po kráse a starobylosti hřbitova, ale i

v praxi dokázal včas a na pravém místě své názory hájit.¹³⁵⁾

ČČH se na svých stránkách především ústy agilního redaktora, historika J.Golla, velmi často vyjadřoval k zachování Prahy. On sám ale boj hodnotil převážně velmi skepticky, nyní slovy: „ *Je to boj málokdy doprovázený vítězstvím, často porážkami.*“¹³⁶⁾ Goll nikdy nesdílel Mrštíkovu výbušnost, ostrost, náchylnost ke skandálům a nevybíravost, spíš se omezil na vědecké hodnocení a dobrozdání, případně varování. Svůj časopis otevřel i dalším odborným článkům, které se touto problematikou zabývaly a tím vytvořil předpoklady pro další kvalifikovanější boj. Svoji další práci postupně definitivně přenesl do KzSP.

Odděleně a nezávisle na tomto boji probíhal už od roku 1897 soupis českých památek, jenž vydávala **Archeologická komise České akademie**. Byla zřízena komise pro Prahu a ta se zavázala vydat do osmi let celý **Soupis pražský**.¹³⁷⁾ Za tím účelem požadovala na obci 40 000 korun subvence, ale velmi brzy se ukázalo, že tato částka je velmi nízká a zdaleka nepokryje všechny náklady. Komise se proto rozhodla, že bude postupovat po etapách. I rozsah soupisu se nakonec ukázal daleko větším soustem.¹³⁸⁾

4.4 Z h o d n o c e n í

Ze všeho uvedeného vyplývá, že probíhající boj byl opravdu dlouhodobý, lýtý a složitý, motivy obou zúčastněných stran velice rozdílné a i prostředky boje nebyly rovnocenné. Na jedné straně vystupovali možná naivně ve jménu vyšších cílů bojovníci za historii a krásu, na druhé zástupci magistrátu, kteří energicky hájili zájmy ekonomické, podnikatelské a finanční, což je zcela pochopitelné, když víme, že na radnici zasedali většinou stavitelé, advokáti, majitelé realit či členové správních rad. Oba proudy se střetávali bohužel většinou až před samotnou akcí, bez předchozího vysvětlení si svých stanovisek. Tuto možnost hlavně radnici skýtala i jistá mezera v zákonodárství, kterou se snažily obě strany dokonale využívat ve svůj prospěch. Asanační zákon stanovil, že na historické památky má být brán zřetel. Bohužel už dostatečně jasně neřekl, co se pod pojmem „historická památka“ skrývá. I pojem „brát zřetel“ se ukázal značně vágní. Cesta ke sporům a těžkému směřování k oboustranně vyhovujícímu řešení se otevřela. Ti nejradikálnější zastánci pak nechtěli povolit zbourání v podstatě žádného starého domu, což byly požadavky předem zcela

neudržitelné. Síly se tříštily a potom už nezbyvalo mnoho pádných argumentů pro památky skutečně cenné.

Těmto situacím snad šlo předejít pouze dohodou, kdy by si oba směry odborně vyjasnily své požadavky, stanovily přesná pravidla hry a těch se posléze držely. Kompromis a hledání mohly asanační proces zbavit formy nátlakových akcí, bezmoci a úskoků. Sama doba žádala určitý stupeň modernizace města, což si vesměs uvědomovali všichni. Bez možnosti výstavby nových bytů a technického zázemí města by Praha ve srovnání nejen s metropolemi, ale i českými městy, vývojově stagnovala. Na druhé straně nemuselo být bezhlavě a za každou cenu okamžitě zbouráno mnoho cenných nemovitostí, většinou vždy šlo regulační čáru posunout a tím se objektu vyhnout. Praha by si zachovala více své krásy. Dá se říci, že velká většina tehdy zbouraných objektů by dnes měla status chráněných kulturních památek a péči o ně by garantoval stát.

Přesto se domnívám se, že nejde objektivně zhodnotit a určit, který směr postupoval správně. Jak jsem uvedla, tehdejší nahlížení vážilo jiné atributy a hodnoty, dnes se mohou zdát romantické, přehnané, zastaralé či konzervativně staromilecké. Prahu známe už jako „asanovanou“ a bereme ji tak jaksi samozřejmě. Dá se obecně říct, že zbourané památky nám již nechybí, protože velké procento dnešních lidí o jejich existenci ani netuší. O to smutněji a bezmocněji na hrozivou zkázu před více než sto deseti lety pohlíželi jejich tehdy současníci. Pro ně to byla záležitost živá, aktuální, zároveň pocit beznaděje vůči všemocnému kapitálu mařil víru v sílu tradice a nakonec i ve spravedlnost. Lidem se braly vzpomínky, část jejich života. Čas však všechny rány postupně zacelil, plně platí: „co oko nevidí, srdce neželí“ a dnešní člověk řeší úplně jiné, i když v principu až mrazivě podobné problémy.

A i kdyby se tehdy podařilo zachránit například starou Vojtěšskou čtvrť, pomalu se svažující k řece, s opravdu nevhodnými příbytky, nebo Josefov se svými každoročními zátopami, stejně by dříve nebo později došlo k modernizaci a přestavbám. A nabízená možnost konzervovat území jako pražský skanzen? A jakého rozsahu?

Zásluhy aktivního a tím vlivného hnutí na záchranu Prahy však nelze bagatelizovat. Bez jeho zásahu by možná Praha nebyla ani stověžatá, ani nádherná svými historickými památkami a pravděpodobně by ztratila celý svůj malebný kolorit. Toto hnutí vytrysklo z nutnosti a opravdovosti ideálů, přineslo nejen záchranu mnoha opravdu ohrožených památek, ale i probudilo zájem občanů, kteří si začali všimnout svého okolí nejenom z materiálního pohledu. Jednotlivý dům i kostel začali spatřovat

jako hmotnou spojnicí mezi minulostí a současností. A nakonec je třeba podotknout, že právě zachování Prahy jako historického města různých slohů ji přineslo a přináší nemalé finanční zisky, třeba z výnosů cestovního ruchu.

5. PRŮBĚH ASANACE NA JOSEFOVĚ A V PŘILEHLÝCH ČÁSTECH STARÉHO A NOVÉHO MĚSTA

5.1 Cesta k asanačnímu zákonu

Touha modernizovat město po vzoru evropských metropolí a v souladu s dobovými požadavky se výrazněji ozývala již od poloviny 19. století. Městská rada prezentovala potřebu nových hygienických čtvrtí, s volnými prostranstvími, vzdušnými a světlými ulicemi i moderními byty, s technicky fungující kanalizací, bez labyrintů páchnoucích, nevydlážděných uliček a starých nevyhovujících ruin. Z tohoto pohledu zvlášť nepříznivě vypadala situace na Josefově a tak SOS přispěl k vytvoření komise, jež se zabývala zcela nevhodnými hygienickými podmínkami právě v této části. Zároveň velmi zanedbaná, magicky bizarní pátá čtvrť ležela nedaleko reprezentativního středověkého Staroměstského náměstí, jímž se Praha naopak chlubila. "*Nač cestovati daleko na východ, když nejzanedbanější kout Stambulu naléztí lze uprostřed hlavního města!*" posteskl si autor článku v časopisu **Zlatá Praha**.¹⁾ V sedmdesátých letech v Praze stagnoval stavební ruch a vidina přestavby oslovovala soukromé stavební firmy. I radnice si od asanačního podniku hodně slibovala.²⁾ K řešení palčivých problémů města bylo třeba vytvořit právní předpoklady úpravou či změnou stávajícího zákonodárství. Proto se už od roku 1882 přímo řešila asanační otázka a projednávaly se dva základní zákony.

Prvním byl **Zákon o slevení daně** pro nové stavby.³⁾ 20. září 1882 se SOS usnesl, aby byla podána petice říšské radě a finančnímu ministerstvu za účelem slevy činžovní daně.⁴⁾ Opatření by se týkalo nově postavených domů v trvání 50 let a veškerých modernizačních přestaveb a přístaveb na dobu 25 let. Postupně z magistrátu odcházely další a další petice až do roku 1886. Liknavost úřadů popohnaly závěry jednání městské zdravotní rady z 28. března 1885, v níž se diskutoval návrh městského fyzika **dr. J. Záhoře**.⁵⁾ Popisoval neudržitelný stav Josefova jako ohniska infekčních chorob a požadoval vystavění nového města na státní útraty. K tomu podotkl starosta **dr. T. Černý**: "*Každý instinktivně cítí potřebu odbourání a nového zbudování Josefova,*

*jest ovšem jen otázka, jak opatřiti náklad s tím spojený...provedení by se mohlo státi spekulací soukromou, ovšem budou-li spekulaci té poskytnuty jakési výhody!"*⁶⁾

6. března 1886 MR podala petici, již podepsal nový starosta F. Vališ, císaři.⁷⁾ Teprve potom přes pražské finančního ředitelství přišlo sdělení, že vláda by byla ochotna zákonodárnou cestou v určitém území (z zdravotně-hygienického aspektu) umožnit 20leté osvobození od činžovní daně za podmínky, že stavby budou do deseti let zkolaudovány. Předpokladem tohoto postupu by bylo zároveň osvobození od zemských a obecních přírážek, které by kodifikoval zemský zákon.⁸⁾

Teprve nyní se začalo přesněji zjišťovat území asanačního obvodu.⁹⁾ Definitivně se asanační obvod vymezuje na již zmíněný Josefov, inundační část SM a Vojtěšskou čtvrť.¹⁰⁾ Po zdlouhavém jednání byl výnosem Zemského výboru 13. listopadu 1889 schválen **regulační plán pro pravý břeh**.¹¹⁾

Dle něj se asanované území rozděluje do 3 částí. Podle plánu zanikne na SM 7 ulic.¹²⁾ Většina ulic i náměstí bude rozšířena zbořením stávajících domů.¹³⁾ Na SM bude zastavěno celkem 155 880m², tj. 57,27% z celkové plochy a na komunikace připadne 116 105m², tj. 42,03%. Josefov, pátá čtvrť Prahy, má rozměry 92 985m², na ulice připadá pouze 15 862m², tj. 18%. Zahrady a hřbitovy mají 13 808m², tj. 14% a zastavěná plocha je 63 315m², což je 68%. Asanaci ustoupí celkem 16 ulic.¹⁴⁾ Tyto ulice zahrnují celkem 9 410m², v nichž je vtěsnáno 141 dům, z nich 36 nemá žádné dvory. Na jeden dům tu připadá přibližně 66m².¹⁵⁾ Bude tu vytvořeno celkem 8 nových ulic s mnohem větší plochou.¹⁶⁾ Čtvrť Vojtěšská se rozkládá na ploše 14 542m². Zmizí tu 4 ulice s 21 domem.¹⁷⁾ Ostatní budou rozšířeny a tím vznikne 5 222m² uliční plochy.¹⁸⁾ Důležitým úkolem tu bude vyvýšení nábřeží, aby se zabránilo povodním, a jeho pozdější úprava.

Druhým požadovaným zákonem byl **Zákon expropriační**.¹⁹⁾ Vláda chtěla k provedení asanace využít stávající zákony, zvláště právo vyvlastnění podle stavebního řádu.²⁰⁾ V září byl po různých změnách hotov první návrh expropriačního zákona. Tento návrh se týkal celého Josefova, části Starého a Nového Města. Celkem 66 jiter území se mělo proměnit v nové vyhovující město. Stavebníci by uplatňovali slevu všech daní po dobu 20ti let. V rámci zákona bylo třeba důsledně zabránit zjištěným a spekulacím.²¹⁾ **Expropriační řízení pak bude probíhat ve třech časových fázích (vyzývací, vyvlastňovací a odhadovací).**

V rámci **vyzývací** doby, která byla stanovena na dva roky, je nutno, aby vlastník domu objekt přestavěl podle požadavků asanačního zákona nebo zcizil na osoby, které tak učiní. **Vyvlastnění** pak provede obec nebo ten, komu tato práva předá. Všechny smlouvy, které se uzavřou v rámci platnosti asanačního zákona budou prosty všech poplatků a nebude se platit ani žádný poplatek z deponovaných kupních cen. Pokud nedojde k dohodě o ceně, bude se postupovat obdobně jako u exekucí, kdy se znalecky **odhadnutá** cena složí u soudu.²²⁾ Pod znění zákona se podepsal JUDr. Šalamoun Freund.²³⁾ Po mnohých peripetiích a změnách došlo MR v březnu 1892 souhlasné stanovisko místodržitelství. Oba asanační zákony putovaly k jednání na říšskou radu koncem roku 1892.

11. února 1893 byl císařem Františkem Josefem I. podepsán „Zákon v příčině vyvlastňovací k účelu regulace asanačního obvodu královského hlavního města Prahy“, tzv. **asanační zákon**, který v konečné podobě uzákoňoval asanaci. Zákon popisuje jednotlivá asanační území, v podstatě na základě regulačního plánu, dle kterého mají probíhat i veškeré práce. Pouze pokud by byla nutná změna v poloze, je třeba postupovat podle Stavebního řádu pro král. hl. m. Prahu.²⁴⁾ Pro moji práci je významný, ale zároveň značně sporný §4, kde se mluví o historických památkách. Na historické památky ležící v asanačním obvodu, má být při provádění regulačních staveb **dle možnosti brán ohled**. V zákoně se tedy ochrana památek jmenovitě připomíná, ale výklad dává velké možnosti. A právě právní nejasnost či zamlženost se stala příčinou následujících událostí, kdy se mohly lehce likvidovat cenné stavební památky.

5.2 Přípravné období 1893 – 1895

11. února 1893 byl podepsán výše zmíněný asanační zákon č. 22 a 23 ř.z.¹⁾ V něm byl asanační obvod rozdělen do dvou částí:

A/ celý Josefov a přilehlá část SM - dle plánu z roku 1886 měl obvod výměru 365 476m².²⁾ Hrubý výnos činže za rok 1893 činil 1 041 250 zl.³⁾ Veškeré uvedené soukromé plochy měly 584 domy (z toho 9 nemá popisné číslo), byly v 916 knihovních vložkách připsány 1 793 knihovním vlastníkům.⁴⁾

B/ část dolního NM - dle téhož plánu se v dolní části NM vykazovala plocha 14 672m², bylo tu 18 domů (z toho 2 bez čp), které byly v 19 knihovních vložkách připsány 63 knihovním vlastníkům.⁵⁾ Roční činže za rok 1893 činila 41 522 zl.

Asanační zákony nabyly platnost 7. dubna 1893, od tohoto data se počítalo 10 let vyvlastňovacího práva, pokud domy nebudou do dvou let upraveny dle požadavků asanačního zákona.⁶⁾

Asanace na uvedeném teritoriu se rozbíhala poměrně těžce, což způsobilo několik faktorů. Základním problémem celého podniku zůstávaly finance a hledání vhodného podnikatele. Zpočátku k pomalému tempu přispívala nedůvěra stavebníků, kterou se teprve později podařilo úspěšným postupem asanace zlomit. V uvedeném období také běžela dvouletá lhůta, ve které měli majitelé uvést nemovitost do souladu s upravovacím návrhem, a úředníci se věnovali přípravným pracem. Na základě schváleného plánu byl asanační obvod rozdělen na 38 stavebních skupin, označených římskými číslicemi. Během roku 1893 byly schváleny upravovací návrhy některých skupin.⁷⁾ Proto mohl magistrát ve smyslu 5. čl. zák. č. 22 vyzvat majitele nemovitostí ve skup. XXXV, XXXVI, XXX a XXXI, aby do konce září 1895 uvedli nemovitost ve shodu s upravovacím návrhem.⁸⁾ Několik majitelů se odvolalo, ale jejich stížnosti c.k. místodržitelství zamítlo.

V praxi to však znamenalo, že se nedělo v podstatě nic. Zájem postupně opadal, čehož si ironicky všimal i denní tisk: *" Zákon asanační zvrhl se zmíněným výkladem, jehož se mu dostalo - v dokonalý zákon pro konzervaci obou dotčených pražských čtvrtí asanačních! Že tomu tak jest, o tom poučí jediný pohled do oněch částí města, na něž se nevztahuje působnost zákona asanačního, tam všude i na místech nejdražších....., v posledních dvou letech vzniklo mnoho nádherných novostaveb, jen v obvodu asanačním panuje naprostý, umrtvující klid!"⁹⁾* Lze konstatovat, že vlastní asanace začala až v roce 1895.

Vlastníci nemovitostí v předmětné oblasti se ještě před uvedením zákona sdružili do **Spolku majitelů domů**, aby mohli lépe hájit své zájmy. Jejich cílem nebylo vystupovat proti asanačnímu zákonu, ani horovat proti jeho zrušení, právě naopak. Od počátku asanaci jako zdravotnímu podniku fandili, sledovali přípravné kroky a snažili se o mnohem rychlejší postup. Spolek majitelů domů se však obával, že MR chce přenechat vyvlastňovací práva peněžnímu ústavu, který by tak získal jejich majetek za nízkou odhadní cenu. Chtěli, aby se o nemovitosti ucházelo více subjektů a tím se vytvořila odpovídající konkurence.¹⁰⁾ V roce 1894 Spolek sám hledal peněžní ústav,

jenž by jejich nemovitosti koupil za tržní cenu a zajistil stavbu nových budov.¹¹⁾ Zde se však střetli se zájmy radnice, která sama určovala rozdělení bloků na stavební místa a ta se mnohdy nekryla s původními zastavěnými částmi. Zároveň nastalo velké stěhování nájemníků a tím klesly výnosy z nájemného. Spolek se domníval, že by při možnosti soukromé iniciativy na vlastněných pozemcích stavební ruch vzkvétal i bez pomoci cizích společností. Radnice vystupovala proti návrhu zdrženlivě, protože jejím úkolem bylo řešit nejenom stavby domů, ale i kanalizaci, rozvody plynu, elektřiny a vody a musela postupovat systematicky a proto neustále hledala podnikatele, jenž by za výhodných podmínek realizoval celý podnik komplexně. MR se oprávněně domnívala, že při povolení jednotlivých staveb zůstanou jiné pozemky dlouho nezastavěné a vzniknou proluky a ostrůvky staveb. Do konce roku 1896 ale někteří soukromníci povolení přece jen dostali.

K samotné realizaci asanačního podniku se bylo třeba dobře připravit. Za tím účelem MR schválila 17. ledna 1893 vznik **asanační kanceláře**, jež se měla zabývat přípravnými pracemi.¹²⁾ Tvořil ji konceptní úředník, geometr a dva písaři. Ta pověřila firmu A. Haase, aby vyhotovila 1 000 výtisků plánů asanačního obvodu, kde by byla uvedena čísla popisná domů, čísla parcel a regulační čáry dle schváleného plánu polohy. Veřejnost se s ním mohla seznámit v úředních místnostech Staroměstské radnice a získat i výklad úředníka. Principy asanačního podniku vysvětlovali odborníci na různých přednáškách.¹³⁾ Zároveň bylo nutno doplnit komunikační síť se zvláštním zřetelem na elektrické dráhy, důkladně reorganizovat stavební úřad, aby vyhovoval rostoucím požadavkům.

Asanační komise složená ze členů městských orgánů, se ve svém jednání zabývala koncepční tematikou, nyní především proražením nové, 24 m široké ulice, tzv. hlavní asanační třídy ze Staroměstského náměstí až k Vltavě.¹⁴⁾

V červenci 1893 byla svolána anketa finančních a technických znalců, z které vzešel všeobecný souhlas s asanací, ale žádný konkrétní výsledek nepřinesla.¹⁵⁾ V srpnu se MR sešly tři nabídky na provedení asanačního podniku.¹⁶⁾ Pro velkou složitost však bylo jejich projednání odloženo na pozdější dobu.

Během let 1893 - 4 dostávala MR častější nabídky na koupi domů v asanačním obvodu.¹⁷⁾ Chtěla kupovat pouze domy, jejichž plocha měla připadnout ulici a cenově budou vyhovovat. Celkem bylo nabídnuto 65 domů, za které bylo žádáno o 27,9% více, než stanovil úřední odhad. O případech, kde cena nepřiměřeně přesahovala odhad, MR

nezavedla jednání, v ostatních případech jednala a zakoupila celkem 13 domů za 360 000 zl.¹⁸⁾

Do roku 1895 se musela pro asanační oblast vyřešit otázka pitné vody a kanalizace. K tomuto problému vystoupil 3. ledna 1894 obecní starší ing. Kaftan. Důraz kladl na zřízení kanalizace, pitná voda by měla být do Prahy dodávána od Staré Boleslavi a Lahoviček. Upozornil na projekt ústřední vodárny Veleslavín.¹⁹⁾

Stav pražské kanalizace byl velmi špatný. Netvořila jednotný kanalizační systém, ale celou řadu soustav, které kolmo ústily do Vltavy. Při povodních se těmito stokami dostávala voda do města. Vltava byla přetáta jezy, mezi kterými se vytvářela tzv. stojatá voda, a právě sem většina stok vtékala. To bylo jednou z příčin epidemických onemocnění ze znečištěné vody. Druhou příčinou se staly mrtvé kanály, ve kterých se obsah nepohyboval a odpadky se hromadily (tvořily větší polovinu všech kanálů). Tuto katastrofální situaci se MR snažila nějakým způsobem řešit. Zásadní zlepšení by nastalo, kdyby se kanalizace svedla do jednotné sítě ústící do Vltavy až pod Prahou. Nové epidemie v letech 1872 - 3 přinesly další varování. Roku 1880 se MR rozhodla pro splachovací systém, o dva roky později schválila vodárenský systém. Vyhlásila konkurs na zhotovení kanalizačních plánů, až byl 2. května 1894 schválen plán stavebního rady **W. H. Lindleye**.²⁰⁾ V září dostal povolení k vyústění pražské stokové sítě do Vltavy u dolní části Císařského ostrova. O několik let později obec zřídila čistící stanici v Bubenči a započala se stavbou letenského tunelu. Výsledkem bylo zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva a životního prostředí.

V dubnu byl podán návrh, aby do asanační komise přišel pan J. Zeyer a blíže vysvětlil svoji nabídku na asanační podnik. V červenci subkomitét doporučil, aby se k nabídce p. Zeyera nepřistupovalo, žádal prý totiž za provedení asanace výhradní právo k využití elektrické energie k osvětlení, zřízení tramvaje a k hnaní strojů v Praze s časově neomezenou lhůtou. Tuto formulaci pan Zeyer popřel.

Národní listy napadly MR, že záměrně stlačuje ceny pozemků v AO a tím poškozují majitele. MR se proti tomuto nařčení rázně ohradila ústy pana starosty Č. Gregora.²¹⁾

Rok 1895 už lze charakterizovat jako první rok vlastní asanace. Na SM se zaznamenal pozvolný úbytek domů i obyvatel. Část bytů se proměnila v obchodní a podnikatelské místnosti (písárny, kanceláře, provozovny...). Na Josefově byl odedávna pro svou stísněnost postrádán větší stavební ruch a tak předtuchu stavebního rozmachu obyvatelé pocíťovali velice konkrétně. Zvláště zámožné rodiny se stěhovaly z ohrožené

oblasti a tím docházelo k poklesu počtu obyvatel. V obecních domech se byty pronajímaly jednotlivě, podle výhodnosti nabídek.

Časové období do 30. září 1895 bylo plně věnováno hledání technicky a finančně způsobilého podnikatele, který by za podpory obce pražské vzal AP na svůj účet. Veškeré jednání v tomto směru nepřineslo úspěch.²²⁾ Druhým úkolem tohoto období bylo vypracování návrhu místního a časového postupu asanačních prací.²³⁾ Pro vlastní postup byla stanovena zásada, aby upravovaná část přimykala k již hotové, a aby byly co nejdříve proraženy a upraveny tři hlavní radiální ulice, vedoucí ze Staroměstského náměstí k řece.²⁴⁾

Přistoupilo se k aktivitám na Josefově, jako nejméně vyhovující části asanačního obvodu. 30. září 1895 vypršela dvouletá lhůta ve smyslu § 5 zákona asanačního pro většinu vyzvaných majitelů realit ve skupinách XXX, XXXI, XXXVI a XXXV a nastala potřeba, aby se začalo pomýšlet na zahájení systematického a jednotného řešení. V té době dosud žádný soukromý podnikatel neprojevil o provedení asanace zájem, i když radnice kontaktovala prostřednictvím konsulátů i potencionální zahraniční zájemce. Praha tak musí provést celý podnik vlastními silami.²⁵⁾ Muselo se zjistit, zda asanace nepřesáhne finanční možnosti obce. Asanační komise předložila MR plán s příslušnými výpočty.²⁶⁾ Tento návrh soustřeďoval pozornost pouze na SM a Josefov a prozatím pomíjel část NM. Provádění asanace bylo rozvrženo do 8 ročních období, první končilo na sklonku roku 1895. Obsah se týkal pouze získání pozemků a prodeje staveníšť. Přitom se nevyklučovala možnost, že by Praha sama stavěla.²⁷⁾

28. listopadu 1895 se usnesl SOS, aby byla uskutečněna výpůjčka ve výši 6 milionů zlatých a MR zmocněna k vyvlastnění uvedených nemovitostí.²⁸⁾ Už v lednu byly rozprodány pozemky staré průmyslové školy a jejího okolí, kde bylo navrženo sedm nových staveníšť.²⁹⁾

V květnu se obecní starší Parůžek pozastavil nad tím, že asanace vešla už do třetího roku a dosud nebyl postaven ani jeden dům. Městu tím utíkají peníze a asanace, řekl, se při tomto tempu dočkáme tak za 50 - 100 let. Dále kritizoval, že širší komise se za poslední půlrok sešla jen jednou.³⁰⁾ Proto byla na 16. května svolána beseda k asanaci, ta se nakonec nekonala, protože MR rozhodla co nejrychleji svolat zástupce majitelů domů, Spolku architektů a inženýrů, Spolku stavitelů, zdravotní rady a finanční znalce.

Začátky asanace se neobešly bez rozdílných názorů a požadavků. MR chtěla mít ulice co nejširší a proti tomu ostře vystupovali majitelé. Dosud museli pasivně vyčkávat, za jakou cenu obec jejich majetek vykoupí. Obyvatelstvo si dále stěžovalo, že nic o asanaci neví, že by se mělo otevřeně říci, kde se stavět bude a kde ne. MR hájil náměstek starosty J. Podlipný tím, že každý měl možnost si vystavené plány včas prohlédnout.³¹⁾

V závěru roku se Spolek majitelů ještě jednou pokusil hájit svá vlastnická práva. 23. prosince 1895 poslal B.Urban, předseda Spolku, petici k ZV.³²⁾ Dopis se snažil využít nejasné právní vyznění, že majitelé nebyli se závaznou podobou upravovacího návrhu úředně seznámeni. Tudíž již proběhlou dvouletou lhůtu považují za neplatnou a vyzývají ZV, aby půjčku pražské obci ve výši šesti milionů zlatých doporučil jen když k expropiaci nemovitosti bude přikročeno pouze tehdy, když majitel za žádných okolností nebude ochoten stavět. Nátlakovou petici ZV po příslušném stanovisku MR nevzal na vědomí a půjčku bez podmínek schválil.

5.3 Průběh asanace v roce 1896

Rok 1896 se zasvětil k získání výpůjčky. Již 28. listopadu 1895 schválil SOS šesti milionovou výpůjčku, již potvrdil v lednu 1896 i Zemský výbor. V záležitosti poplatků a kolků platilo osvobození podle § 41 zák. 22.³³⁾

16. března 1896 vyhotovila městská účtárna výkaz, jenž dokumentoval výdaje na AP v celkové výši 3 300 000zl.³⁴⁾ Celkovou sumu účtárna rozpočetla do 30. června 1897. Na příjmové straně se očekávalo získat za prodané pozemky asi 300 000 zl., takže celková potřeba se jevila asi 3 000 000 zl. Následujícím rokem by se tato suma zvětšila asi o 2 389 000 zl., celkem na 5 389 000 zl. a v období 1899 - 90 by dostoupila asi na 6 milionů zl. Po provedení AP dle rozpočtu klesne na 3 000 000 zl., tedy na obnos, který by mohl být uhrazen stálou výpůjčkou. V tomto konečném obnosu byl zahrnut i náklad na upravení a vydláždění povrchu ulic, zavedení vodovodu a zřízení kanalizace v AO. Uvedená čísla se týkala pouze SM a Josefova, nikoli NM.

18. května 1896 MR oslovila zástupce finančních ústavů, jež by se mohly podílet na financování AP v Praze.³⁵⁾ Z výsledků ofertního řízení ze dne 10. června 1896 vplynulo následující:

1/ o asanační půjčku se neucházely:

Česká spořitelna v Praze, c.k. privátní Všeobecný rakouský ústav pro úvěr pozemků ve Vídni

2/ ofertu nepodaly, ale vyslovily ochotu obci nabídku učinit:

Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze, Česká banka Union v Praze, Česká eskomptní banka v Praze, c.k. Privátní rakouský úvěrový ústav pro obchod a průmysl ve Vídni, c.k. Privátní banka pro země rakouské ve Vídni

3/ určitou nabídku podala:

Zemská banka království českého, s kterou zahájila MR jednání a její nabídku pak přijala.³⁶⁾ 10. srpna schválila podnět městského radního Venduláka, aby se výpůjčka realizovala ve dvou dílčích částkách ve výši 3 000 000 zl., tzn., že se zatím vypůjčí pouze 3 miliony.³⁷⁾ Do konce roku byl vyčerpán první milion.³⁸⁾

V této době už probíhalo vyvlastňování domů, jimž vypršela dvouletá výpovědní lhůta. Na SM se zakoupilo 17 domů a na Josefově 41 dům, celkem se zbořilo 35 domů.³⁹⁾ Největší stavební ruch panoval v obvodech kolem budoucí hlavní asanační třídy. V těchto skupinách se týkalo vyvlastnění 70 domů, 40 jich bylo rozděleno na 170 dílců a samostatných knihových těles a 4 parcely.⁴⁰⁾ Magistrát od 1. do 14. března ve smyslu § 16 vyložil dotyčné plány a požádal c.k. zemský soud, aby ustavil opatrovníky pro nezvěstné majitele.⁴¹⁾

K předběžnému smírnému vyjednávání s majiteli realit v AO byla zřízena komise, rozdělená do 6 sekcí.⁴²⁾ Sekce pracovaly od pondělí do soboty od 17. února do 10. března 1896. Komise ze 106 případů projednala 76. V 32 případech došlo k dohodě⁴³⁾, 22 se jich dále projednávalo a ve 22 případech bylo zatím jednání ukončeno.⁴⁴⁾

Přestože komise v jednání zaznamenala jistý úspěch, řada vlastníků se domnívala, že radnice ceny stlačuje. Národní listy se k celé kauze vyjádřily: "*V některých případech činili páni radové majitelům nemovitostí tak nepatrné a skutečným cenám majetků tak málo vyhovující nabídky, že majitelé domů roztrpčeně odcházeli ze Staroměstské radnice, prohlašující, že podobné jednání nemůže vzbuditi důvěry a že chtějí raději vyjednávat s vyvlastňovací komisí, která po bedlivém uvážení všech požadavků cenu nemovitosti spravedlivěji vyšetří.*"⁴⁵⁾

První jednání vyvlastňovacích komisí zahájilo 16. března a probíhalo až do 21. května. Respektovalo podrobné znění místodržitelské vyhlášky zveřejněné i v denním tisku.⁴⁶⁾ O vyvlastňovacím soudním odhadu pak rozhodoval c. k. zemský soud.

Odvolání přijímal c. k. vrchní soud a c. k. nejvyšší soud jako konečná instance. Ve

čtyřech asanačních skupinách získala pražská obec nemovitosti za 1 955 220 zl. 90 kr. Průběžně obec nabývala i domy v dalších částech asanačního obvodu.

V říjnu MR vyhlásila ofertní řízení na zbourání prvních domů ve čtyřech asanačních skupinách.⁴⁷⁾ Nájemníci dostali řádnou výpověď a již v listopadovém termínu se museli vystěhovat. V závěru roku došlo k vyklizení a zbourání dvaceti osmi domů v okolí Mikulášské třídy. Za všeobecné pozornosti a zájmu Pražanů zmizelo 15 domů v Maislové ulici, pět domů v Jáchymové, dále 3 domy v Josefovské, 2 v Kostečné a po jednom v Úzké, Dušní a Dlouhé.⁴⁸⁾ Další měly následovat v únoru a květnu. Obec zatím bourala na vlastní náklady a staveniště pak prodávala hmotně i knihovně zcelena. Protože demolice se týkala objektů skutečně nevyhovujících, nevzbudila zásadní nelibost. Naopak. Ústřední matice školská využila senzacechtivosti obyvatelstva a za mírnou částku organizovala exkurze s výkladem v areálu budoucího staveniště. Jen v neděli 6. prosince 1896 se přišlo podívat více jak 2 000 lidí a zaplatili 225 zl.⁴⁹⁾ „*Však návštěvnictva včerejšího asi málokdo byl by se odvážil v místa tato ještě před krátkem. Včera vyzbrojeny malými svíčkami jež prodávaly se u vchodu, i četné dámy v průvodu společností procházely se po neschůdných stupních, po vratkých pavlačích z jednoho domu do druhého a třetího. Kromě rozmarných, veselých skupin zvědavců, jichž hlahol a smích rozléhal se podivně v nevlídných, ponurých klenbách všelikých průchodů, viděti bylo i vážné pozorovatele, kteří dojistá vzpomínali v prázdných těch kobkách i podivného, v nejednom ohledu nepřirozeného života sociálního, kterýž zde bujil, a jenž nyní ztroskotán, sotva kdy jinde v podobné formě znovu ožije.*“ Za týden přšelo, přišlo pouze 376 diváků.⁵⁰⁾

Od samého začátku asanačí prolínala sociální otázka. Jak již bylo několikrát uvedeno, asanace se velmi citelně dotkla především chudších vrstev. Proto obecní starší Žalud chtěl, aby bylo postaráno o laciné byty pro občany v postižené čtvrti. Tento návrh byl definitivně zamítnut s tím, že asanace bude probíhat postupně a vše se vyřeší samo sebou.⁵¹⁾

Dalším problémem, na který radnice při provádění AP narážela, se stalo hnutí za zachování starobylého rázu Prahy. Na radnici začaly docházet různé petice. Obec chtěla vyzvat instituce, aby finančně pomohly starému rázu Prahy. Pro začátek se alespoň usnesla, že cenné domy, jichž se týká demolice, vyfotografuje dvorní **fotograf J. Eckert.**⁵²⁾

5.4 Průběh a sanace v letech 1897 - 1898

Bourání v okolí Mikulášské třídy se protáhlo až do dubna 1897 a na ploše zbořených domů vzniklo prostranství na ploše 4 100m², jež bylo z velké části určeno pro uliční pozemky budoucí Pařížské ulice. Odpad z demolic odvezlo 21 700 povozů do Buben k zasypání zátopové oblasti na Maninách.⁵³⁾ V průběhu bourání přinášely novinové články senzační zprávy o postupu prací a zajímavých nálezech. Psalo se o objevení židovských rituálních lázní v podzemí, zakládací listiny Maislovy synagogy, ale i bulvární podrobné zprávičky o čištění žump, o smrdutých sklepeních, o krysách povážlivé velikosti, které „*i za bílého dne vydávají se na povrch, aby tu hlad ukojily.*“⁵⁴⁾

V březnu 1897 je vyhlášeno další řízení ve věci bourání 21 domu.⁵⁵⁾ Zakázka byla opět zadána firmě J. Procházka a V. Nedvídek, jež se osvědčila při předchozí akci, kterou provedla za odpovídající obnos 30 000 zl. Druhá demoliční skupina se opět nacházela v okolí Staroměstského náměstí.⁵⁶⁾ V této oblasti stál zrušený benediktinský klášter u sv. Mikuláše a směřovaly sem opět mimořádné exkurse. Během dvou květnových dní se přišlo podívat 2 165 návštěvníků a výtěžek činil 216 zl.⁵⁷⁾ Další zvědavce na sledování demolice nalákala zpráva, že „*v bývalé klášterní zahradě se vykopaly lidské kostry s lebkami tvaru tak zvláštního, že nemají sobě rovné v žádné kostnici v království českém se nalézající.*“⁵⁸⁾

Zatímco na severní straně Staroměstského náměstí se již týčily dva diskutované, nově postavené domy čp. 934⁵⁹⁾ a 935 velkoobchodníka Františka Šíra (Shiera), sousední uprázdněná plocha lákala jen k procházkám. Bez povšimnutí tento paradox neponechaly ani Národní listy: „*A kontrast nejrázovitější tvoří k těmto chatrným zbytkům této části ghetta ony budovy úplně nové, několikapatrové, jež zvedají se u staroměstského náměstí a pyšně shlížejí na smutnou pláň, podobající se vítězům na bojišti.*“⁶⁰⁾

V průběhu roku 1897 bylo na SM zakoupeno 19 domů, na NM dva domy a mlýn a na Josefově 13 domů a několik dílců, ale zbořeno pouze 5 domů.⁶¹⁾ Praxe ukázala, že bude nutné provést změnu plánů polohy v některých skupinách.⁶²⁾ Nové návrhy byly postoupeny ZV, jenž se však ke všem změnám nevyjádřil kladně. Mezitím se sešla Umělecká komise a předložila své návrhy na změnu plánu polohy, další změny předložil arch. Muenzberger. MR na navržené změny nepřistoupila, uznala pouze

žádoucí změny ve skupině XXXIV, kde leží Staroměstská radnice a nakonec schválila původní upravovací návrh.⁶³⁾

Obecní starší A. Štorch chtěl, aby AP postupoval soustavněji a spory s majiteli se urovnávaly smírnou cestou, protože tím by se celá akce urychlila.⁶⁴⁾ Proti tomu se rázně ohradil p. Stein a řekl, že AP postupuje podle plánu a staveniště lze prodat až tehdy, kdy je na místě samém vyměřeno. Pozemky, které vlastnila obec, byly již prodány.⁶⁵⁾ Dále předložil seznam výdajů, které asanace spolkla.⁶⁶⁾ Poukazoval, že v té době bylo zbouráno 54 domů celkovým nákladem 53 362 zl. Novotou svítily zatím jen výše zmíněné Širovy domy. Další rozprodej stavenišť byl vyhlášen v červnu a přestože se mnoho lidí přišlo informovat, nic nekoupili.⁶⁷⁾ Pan Stein obhajoval činnost asanační kanceláře, že jedná korektně, aby obci ani poplatníkům nebylo ublíženo. Přesto narůstají různé stížnosti a fámy o postupu asanace. Ceny pozemků byly stanoveny s ohledem na osvobození od činžovní daně, proto byly skutečně vysoké. Nejlacinější přišly na 220 – 250 zl. za čtvereční sáh, lepší řadové na 300 – 450 zl., nejdražší byly nárožní za 500 – 600 zl. Pomalý postup asanace na sklonku roku 1897 vtípně komentuje v článku Assanační souchotiny spisovatel píšící pod pseudonymem Quido Mansvet, jinak jeden z mluvčích Spolku majitelů: „*V poslední době voláno z kruhu pánů radních a některých členů SOSu na zámožné měšťanské kruhy, podnikatele a kapitalisty jako na trhu: 'Kupte parcely, parceličky, dáme je levně jako ve výprodeji!' Výsledek byl nepatrný, marně namáhala se asanační kancelář, aby za snížené ceny, za tučné sliby a značné ústupky při provádění novostaveb kýžených úspěchů se dodělala a vůči veřejnosti svou pošramocenou reputaci alespoň částečně napravila - marné, vše marné!*“⁶⁸⁾ Dále upozornil, že za více než čtyři roky se postavilo jen 15 novostaveb.

Protože stavební stagnace byla holou skutečností, snažila se MR zainteresovat banky. V listopadu 1898 se písemně obrátila na Zemskou banku království českého v Praze, Českou průmyslovou banku v Praze, Živnostenskou banku pro Čechy a Moravu v Praze a Úvěrní banku v Kolíně, za jakých podmínek by se chtěly realizovat v prodeji stavebních parcel.⁶⁹⁾ Konkrétně odpověděly jen dvě, Živnostenská a Zemská, jejíž návrh se jevil nadějně. Navrhoval společnou účast bank, širší " **kooperaci pražských bank s obcí Pražskou při provádění podniku assanačního.**" Podmínky byly stanoveny poměrně výhodně pro všechny zúčastněné, ale při dalším jednání se ukázalo, nebude možné splnit podmínku banky, protože ne všichni majitelé domů v oblasti byli dle §5 asanačního zákona "vyzváni" a tudíž není možné jejich majetek vyvlastnit dříve, než uplyne dvouletá lhůta. Banka naopak chce budovat celou třídu najednou. Z tohoto

pohledu nabídka ztratila na aktuálnosti a byla odložena. Nakonec nebyla využita ani oferta Živnostenské banky, jež nabízela 2% provizi z tržby za zprostředkované pozemky a třetinu obnosu, jenž by byl získán nad minimální cenu jednoho čtverečního sáhu. Dále oferta nabízela výhodný stavební úvěr. ⁷⁰⁾

V březnu se v denních listech objevila zpráva o hromadném onemocnění dělníků při bourání. Tuto nepříjemnou situaci se snažil vysvětlit ing. Procházka. Věc dost zlehčoval prohlášením, že bouracích pracích se účastnilo celkem 293 dělníci a z toho jen tři měli tyfus akutní a 19 pouze jeho lehkou formu. Dalších 212 mělo "jen několikadenní nemoc". Přes jeho optimistické vyhlášení šlo o závažnou epidemii. Ing. Procházka dále uvedl, že přes sto dělníků bylo simulantů, nemoc předstírali, protože pro liknavost a špatnou práci měli být propuštěni. Při vybírání žump prý neonemocněl nikdo: „Dělníci jsou velmi neukáznění a přes zákaz podnikatelů pijí vodu přímo z hydrantů. Příčinou nemoci nebyla tedy vlastní práce.“ ⁷¹⁾

V listopadu 1897 byly zveřejněny náklady na AP, které činily 3 987 935 zl., což proti rozpočtu byla difference pouze asi 50 000 zl. 7. února 1898 po vyčerpání první půjčky na návrh MR schválil SOS, aby se přikročilo k další expropriační kampani a realizovala se další třímilionová výpůjčka. Ta se také 27. června 1898 dočkala schválení. ⁷²⁾

V roce 1898 bylo obcí zakoupeno 35 domů, zbouráno 11 na SM a 18 na Josefově. Na NM zbourány dva domy a dva masné krámy. Největší akcí těsně v sousedství asanačního obvodu se stala částečná přestavba Staroměstské radnice. ⁷³⁾

5.5 Průběh asanace v roce 1899

V roce 1899 rozvířil zasedání MR návrh, který byl podán 13. září. ⁷⁴⁾ Jednalo se o úpravu hranice mezi SM a Josefovem. Prováděním staveb při stávající hranici SM a Josefova nastala potřeba nového vymezení, protože nyní se táhne nepravidelně mezi domy a číslování popisnými čísly by činilo nemalé potíže. Návrh projednávala asanační komise a řídila se těmito zásadami:

- nová hranice musí být vedena po uličním pozemku ⁷⁵⁾
- upravený komplex Josefova bude mít jeden celek (nyní dva) ⁷⁶⁾
- v obvodu Josefova musí být aspoň jedna obecná škola a jedna fara s kostelem ⁷⁷⁾

Při realizaci návrhu došlo k některým změnám ve výměře.⁷⁸⁾ V tomto návrhu se dále počítalo se zbořením židovské radnice s Vysokou synagogou. Josefov by se tak stal čtvrtí se 112 novými soukromými a 9 veřejnými budovami.⁷⁹⁾

Složité jednání se přesunulo i do příštího roku. 23. dubna 1900 Výbor staroměstského občanského hnutí jménem dr. Mazánka protestoval proti jakémukoli zmenšování SM. Především požadoval ponechání obvodu XXXI, kde se projektuje stavba staroměstských reálných škol. Den poté byl schválen návrh s výjimkou, že skupina XXXI připadne SM.⁸⁰⁾ 30. června napsal starosta Josefovského občanského výboru MR přípis, v němž ostře protestuje proti sloučení Josefova s kterýmkoli z ostatních pražských měst.⁸¹⁾ 4. září se konala schůze MR, na níž dr. Růžička poukázal, že návrh na úpravu hranice mezi oběma městy narazil také na tuhý odpor zástupců SM, takže není naděje, že by byl v nynější formě schválen. Uznáváje jejich důvody, navrhl dr. Růžička, aby se otázka vrátila zpět asanační komisi. Jednání se pak odložilo do doby, kdy to bude nutné řešit.⁸²⁾

Během roku 1899 obec získala na SM 9 domů a části dvou, na NM jeden a 4/5 dalšího, na Josefově 7 a další jednotlivé dílce. Na SM zbourány 4 domy.⁸³⁾

5.6 Průběh asanace v letech 1900 - 2

V letech 1900 - 2 chytila asanace svěží dech a vplula do nové etapy, jež měla zárodek již v předchozích letech díky změněným poměrům peněžního trhu. Tím se zvýšil i stavební ruch a postup AP se prudce měnil k lepšímu. Po dosavadní stagnaci se zvyšovala poptávka po staveništích v okolí Valentinské a Veleslavínovy ulice a Mikulášské třídy.⁸⁴⁾ Přispěla k tomu i okolnost, že se podařilo rychle a za přiměřený nájem obsadit Širovy domy. Do konce roku byla veškerá staveniště ve skupinách XXX, XXXI, XXXV, XXXVI, IX a XXXIII rozprodána.⁸⁵⁾

V Praze v té době převládaly 2 -3 pokojové byty, pouze v asanačním obvodu se nově postavilo i více bytů o 5-7 pokojích. I malé, ale prostorné, jedno až dvoupokojové byty měly znaky komfortu (WC, spíž, koupelna, pokoj pro služku atd.). Čím dál od středu města, tím se byty zmenšovaly.⁸⁶⁾ Cena bytů značně stoupla, zlepšily se zdravotní a bezpečnostní poměry, což bylo důsledkem asanačních snah.⁸⁷⁾

Uplynulo již deset let od počátku asanace. Kancelář vyhotovila hodnotící zprávu, z níž volně vyjímám: *V 28 skupinách byli vyzváni majitelé 870 nemovitostí*

(312 domů, 539 dílců a 19 parcel). Celkem zakoupeno 222 domy, 2 masné krámy, 2 parcely, plochy od 22 domů, ideální podíly na třech domech, 93 celých dílců a ideální podíly na 4. Zbořeno bylo celkem 128 domů obecních a 22 domů svými vlastníky. Prodáno 53 celých staveníšť a plochy na doplnění 25 staveníšť. Celkem vystavěno 67 novostaveb.⁸⁸⁾

Celému podniku nyní hrozilo nebezpečí. 6. dubna 1903 měla totiž uplynout lhůta 10 let, jež byla stanovena pro účinnost asanačních zákonů. Proto se MR již 15. listopadu 1901 obrátila se žádostí k prezidiu ministerstva vnitra, spravedlnosti a financí se žádostí o prodloužení zákona z 11. února 1893.⁸⁹⁾ Vedle toho požádala i o prodloužení zákonů zemských dne 2. ledna 1902.⁹⁰⁾ Říšské zákony se po mnoha urgencích dočkaly schválení 6. března 1902 ve sněmovně poslanců, 20. dubna se dostalo nejvyšších sankcí i zákonům zemským. Další provádění asanace tak bylo zákonně prodlouženo až do 7. dubna 1913.⁹¹⁾

Také už byla vyčerpána asanační výpůjčka z let 1896 a 1898. Další pokračování si vyžádalo roku 1902 novou výpůjčku, tentokrát ve výši 10 milionů korun (5 milionů zlatých) opět u Zemské banky království Českého.⁹²⁾

Nemovitosti se nyní získávaly ponejvíce z volné ruky, potom dražbou a nejméně vyvlastněním. Domy se urychleně bouraly a nové uvolněné parcely se ihned dostávaly do prodeje. Během nárůstu stavebního ruchu byly od roku 1900 zakoupeny nemovitosti za 6 319 823, 84 K.⁹³⁾ V roce 1903 bylo zakoupeno mnohem více nemovitostí než v minulých letech. Bylo to dáno novou vlnou asanace (prodloužení asanačních zákonů, nová výpůjčka) a dobrou organizací hromadného vyjednávání ve skupinách.⁹⁴⁾ Zmíněné jednání proběhlo od 29. září do 28. listopadu 1903. Jednání řídila 18 členná komise, zvolená ze SOSu. Zasedala v 6 sekcích.⁹⁵⁾ V celkem 53 setkáních komise jednala s vlastníky 208 nemovitostí, v 90 případech se dosáhlo smírného dohodnutí. V těchto letech se dočkalo zbourání celkem 70 domů.⁹⁶⁾ Prodej staveníšť probíhal plynule a celkem na nich byly vystavěny 43 domy.⁹⁷⁾

V červenci 1902 se konala mimořádná schůze SOSu, která se v této rozjitřené době zabývala důležitými otázkami.⁹⁸⁾ Jednalo se o zakoupení domu čp. 971/I, jenž byl údajně potřebný k rozšíření Melantrichovy ulice. MR to považovala za důležitý krok. Proti návrhu velmi ostře vystoupil obecní starší dr. Jeřábek, jenž už byl proti jakémukoliv boření historických památek. Poukazoval na to, že se v této ulici již zbořil z téhož důvodu významný a krásný **dům Melantrichův**. Zároveň rozšířením by ulice ztratila svůj malebný středověký ráz. Cílem rozšíření ulice bylo užší spojení SM a NM.

Dr. Jeřábek proto upozornil na už existující spojení Můstkem, Rytířskou, Železnou a druhé spojení přes Perštýn, Vejvodovou, Michalskou na Malé náměstí, které považuje za dostačující.

Proti se postavil obecní starší Lada, jenž energicky žádal uvolnění komunikace a zakoupení dotyčného domu. Prohlásil proti odpůrcům bourání, že SM nemůže obětovat minulosti svoji budoucnost, je třeba postupovat v rámci ekonomického pokroku. Také Dr. Podlipný vystoupil proti způsobu hájení staré Prahy. Řekl, že když se projednávalo boření Krennova domu, také odpůrci akce křičeli a nyní se ukazuje jejich krátkozrakost a neschopnost vcítit se do opravdovosti velikých myšlenek a poznat, co vyžaduje krása Prahy. Přitom se vůbec nezmínil o ztrátě historické památky a zničení celého rázu Staroměstského náměstí. Na závěr podotkl, že je přítelem Prahy, ale otázky je třeba řešit střízlivěji. Dále probral boj, jenž se odehrával při otevření přístupu do SM Husovou ulicí, opakovalo se to u Michalské a pánové by určitě bojovali i za Železnou. A co se týče projednávaného domu, mají přemrštěné názory, dům nemá valnou cenu ani z historického ani architektonického hlediska. Plně se postavil za návrh MR.

Příkré a nekompromisní stanovisko donutilo dr. Jeřábka k vyvrácení předchozí nesprávné dedukce. Obhajoval Krennův dům hlavně z důvodu zachování cenného půdorysu Staroměstského náměstí, jenž byl charakteristický svým nenápadným zaústěním ulic ne v jeho středu, ale v rozích náměstí.⁹⁹⁾

Nakonec vystoupil p. Herain a vysvětlil, že znalci s ohledem na velkou asanační třídu se nemohli zastávat Krennova domu. Rovněž cenu kláštera Michalského nepovažuje za tak velkou, aby bylo nutné ho zachovat.¹⁰⁰⁾ V závěru schůze došlo k hlasování, kde těsnou většinou zvítězil návrh dra. Jeřábka (26 : 24) a tak byl dům zachráněn.

Jeden dům se dočkal záchrany a již v srpnu se opět rozvířila otázka, zda bourat či ne.¹⁰¹⁾ KzSP podal MR návrh, aby se zachoval tzv. Laschův dům na Staroměstském náměstí. Městský radní Zikán však na jednání navrhl, aby se o tom vůbec nejednalo, protože dům je nutno zbourat k uvolnění komunikace do Dlouhé ulice. Tento návrh byl většinou hlasů přijat.

V létě 1902 byla zpracována obsáhlá studie na úpravu SM a NM.¹⁰²⁾ Při veškerých úpravách, jež proběhnou, se musí respektovat nejen estetické, ale i reálné poměry, otázky komunikační, hospodářské a finanční, musí se brát zřetel na eminentní obchodní a maloprůmyslový ráz této čtvrti, v jejichž starobylých a živých uličkách se

výborně dařilo a ještě do dnešní doby daří obchodům a živnostem. Je třeba se vyvarovat chyb stavební politiky Prahy, jež spočívala v násilném, již dávno nemoderním upravování rázovitých ulic v rovné komunikace, v nichž byl spatřován moderní pokrok. *"Naopak, když upravování bude co nejméně násilné,"* pravilo se ve zprávě, *"zároveň bude i finančně a hospodářsky příznivější a zabrání se tak vylidňování centra do periferií."*¹⁰³⁾

Úplně odlišný ráz má NM, které přimyká těsně ke SM.¹⁰⁴⁾ I jeho budoucí určení spočívá v jiných cílech. S tím je nutno počítat od samého počátku asanace této čtvrti, zvláště u části kolem sv. Petra. Pobřežní čtvrť se bohatě člení, má velice vhodné podmínky pro přístaviště a výkladiště lodí. Tím je oblast předurčena pro čtvrť merkantilní, obchodně přístavní, vhodnou pro zřizování domů a skladišť. Je třeba se důrazně vyslovit proti zasypání nynějšího pobřeží a pro ponechání ostrovů. Zachovaná zeleň ostrovů přispěje k estetickému a zdravotnímu vylepšení. Kdyby se stávající mlýny ponechaly pro účely maloživnostenských dílen, alespoň částečně by se zachovala sociální rovnost.

Studie měla za úkol vnést teoretické poznatky do AP, jenž probíhal sice již několik let, ale narážel a ještě bude na problémy celý proces nejenom brzdící, ale i zpochybňující. I po více než deseti letech stále chybělo jasné vymezení požadavků obou soupeřících skupin, podnikatelsko - finančních a zastánců starého rázu města. Asanace se samozřejmě neprezentovala pouze bojem těchto dvou skupin, problémy se nacházely nejen uvnitř každé skupiny, ale postupně vznikaly další. Řešení se hledalo velice složitě, a právě vymezení jednotlivých požadavků a úkolů ještě před vlastním zahájením asanace by možná alespoň částečně pomohlo ke schůdnější a méně problematické cestě.

I když asanace probíhala více méně uspokojivě, přesto se někdy zdálo, že přešlapuje na místě. Na to si stěžoval i obecní starší Březnovský, když řekl, že: *„asanace v posledních 10 letech, to znamená od počátku, moc nepokročila a česká delegace na sněmu se musila moc snažit, aby prosadila prodloužení asanačních zákonů. Je třeba zvýšit tempo, ale hlavně výsledný efekt asanace.“*¹⁰⁵⁾

Přesto, že asanační práce regulovaly, byť nepravidelně, zaměstnanost a na stavbách vytvářely různý počet pracovních míst, se nepodařilo zastavit růst nezaměstnanosti. Na nepříznivý jev upozornil obecní starší Macháček. Řekl, že nezaměstnanost stoupá hlavně v kovoprůmyslu a žádal zadání strojních prací na

vodárně pro pitnou vodu v Praze.¹⁰⁶⁾ Vzhledem k dalšímu růstu nezaměstnanosti vzešlo usnesení, aby při menších pracích, jež se zadávají volně z ruky, bylo přihlíženo pouze k pražským živnostníkům.¹⁰⁷⁾

I když zřizování parků a jiné veřejné zeleně bylo uvedeno jako jeden z důležitých prvků AP, nešlo vše hladce a jednoznačně. Jako dokumentační příklad lze uvést zdlouhavé jednání o zřízení stromořadí v Mikulášské třídě.¹⁰⁸⁾ Stromořadí se mohlo vysadit až po výstavbě všech domů a založení chodníků, aby mělo všude stejný vzrůst. V dubnu 1903 již získaly chodníky dlažbu s mozaikovým ornamentem. Přesto, že vysazení stromů nebylo žádným náhlým impulsem, dlažba se dohotovila a nyní by se musela mozaika znovu vytrhat a vykopané jámy vysypat dobrou zeminou. V místech, kde chodník ještě není, by se mohly udělat jámy ve vzdálenosti 5m předem, tudíž by stromy rostly jen v části ulice. Není bez zajímavosti, že se se stromořadím nepočítalo již při vydávání stavebního povolení. Nyní se by se musela zničit už hotová práce a tím se celá záležitost i prodražila. Proto 17. dubna MR potvrdila, že v tomto jarním období se již nepřistoupí ke výsadbě stromořadí, protože chodníky jsou plně zřízeny a obec je ještě nepřevzala. Vše bylo odloženo na zimní období. 8. února 1905 podal městský radní Lada opět návrh na zřízení stromořadí v již upravené části. Doporučil, aby stavební úřad znovu tuto otázku uvážil. Až za další rok MR rozhodla, aby v dosud neupravené části od Josefské ulice až k nábřeží vyrostlo stromořadí z kulovitých akátů. Zároveň MR rozhodla, že v již upravené části se stromy vysazovat nebudou.¹⁰⁹⁾

Na této skoro kocourkovské akci je vidět, že asanační plány (záměrně?) nepamatovaly na všechny možnosti a že MR je nedokázala operativně řešit. Pravděpodobně záležitost ohledně stromů nepovažovala za moc důležitou a proto se celé jednání vesele táhlo pět let. A to i přes to, že již v dubnu 1903 existovalo usnesení, aby takovéto akce zahrnovaly již stavební plány.

5.7 Průběh asanace v letech 1903 - 1904

V průběhu asanace se také měnila úroveň různých ulic. Když např. v roce 1903 zahájila obec stavbu hlavního stokového sběrače v okolí Mikulášské ulice, zbývalo mnoho vytěženého materiálu, jenž by se hodil na zasypávání ulic.¹¹⁰⁾ Stavitel Fr. Šafařík chtěl z takto získaného materiálu zasypat Břehovou ulici a část Židovského

hřbitova, čímž by se zlepšila sjízdnost.¹¹¹⁾ Už v srpnu Šafařík provedl násypku v objemu 1 057,50 m³ a musel zaplatit 211,50 K jako náhradu za vytlačený materiál stokou č.3.¹¹²⁾

V roce 1904 se nejvíce stavělo na NM, díky postupné výstavbě Riegrova nábřeží. Bylo tu vystavěno 20 domů z celkových 31.¹¹³⁾ Celkem bylo koupeno a zbořeno 25 domů za 1 429 583, 86 K.¹¹⁴⁾

Kromě intenzivních prací na nábřeží se v tomto roce měla úplně prorazit asanační třída až k Vltavě, definitivně upravit přilehlé oblasti s Rabínskou a Úzkou ulicí. K tomu bylo potřeba získat ještě 216 objektů, z volné ruky bylo koupeno 194, k expropriačnímu projednávání zbylo 22 objektů.¹¹⁵⁾

V roce 1904 se začal stavět řemeslnický dům s dílnami. Byl to alespoň malý ukázkový výraz sociálně zaměřené politiky radnice. I když dům samozřejmě nepostačoval, přesto jeho stavba byla důležitá a měla posloužit jako vzor i jiným podnikatelům.¹¹⁶⁾

I v tomto roce průběžně probíhala jednání o zachování starých památek. Jednalo se o Starou kolkovnu čp. 922/I v Dlouhé ulici.¹¹⁷⁾ Velký, členitý objekt zaujímal celou šíři bloku až k ulici Kostečné a veřejný průchod nádvořími a dvory umožňoval zkratky do ulic Dušní, Kozí a Věžeňské, byl původně šlechtický palác s minulostí středověkého dvorce, jenž měl být údajně jedním ze staroměstských sídel Václava IV. Poslední podobu získal převážně vrcholně barokní úpravou, jen zastřešení věže a úprava střechy včetně vikýřů je mladší. Název objektu se vztahuje k období 19. století, kdy zde byla c. k. tiskárna kolků. MR ji však nepovažovala za historicky významnou, její návrh na zboření tentokrát podporovala i Umělecká komise.¹¹⁸⁾ Konzervátor Herain v říjnu 1903 byl pro zachování Kolkovny jen tehdy, bude - li to možné z hlediska hospodářského. K rozšíření Dlouhé ulice by se pak musely přibrat domy z protější strany ulice. Ty ale nejsou v asanační oblasti, takže by nastaly nepřekonatelné problémy s jejich výkupem. K restauraci Kolkovny by bylo třeba značného nákladu. MR o tom třikrát jednala, o zachování se přimlouval i KzSP.¹¹⁹⁾ I c.k. ústřední komise pro umělecké a historické památky ve Vídni žádala zachování Kolkovny, v nejhorším případě arkýře ze dvora.¹²⁰⁾ 21. března 1904 bylo vypočteno, že zachováním Kolkovny by obec ztratila asi 100 000 K a proto bylo rozhodnuto ji zbourat. Aby se trochu vyhovělo zastáncům staré Prahy, nový majitel na novostavbě použil staré fasády a arkýře, i když ne s úplným zdarem.¹²¹⁾

5.8 Průběh asanace v letech 1905 - 7

V letech 1905 - 7 rapidně klesl počet obyvatel na Josefově. Příčinu lze hledat hlavně v razantním postupu asanace právě v této oblasti, čilý stavební ruch měl za následek hromadné opouštění domů a jejich následné bourání.¹²²⁾ V těchto letech stoupl i počet výpovědí daných z důvodu bourání.¹²³⁾ Z josefovských domů většina nájemníků směřovala na levnější periferii.¹²⁴⁾ O nejvíce sociálně potřebné se postaralo samo město a umístilo je ve svých obecních domech. Mízely menší a malé byty, ale poptávka po nich stále rostla. Proto bylo navrženo, aby se pro nemajetné stavěly byty s malým počtem pokojů, dva až tři, a dílny. Někteří stavebníci sice zřídili malé byty ve 2. a 3. patrech, ale vzhledem k atraktivní poloze domu i v nich nájemné dosáhlo maxima. Zároveň se ale v této oblasti podařilo výrazně zlepšit zdravotní poměry.¹²⁵⁾

MR průběžně projednávala starý problém, tj. nedostatek menších a levných bytů. SOS na tento problém znovu upozornil 9.července 1906 a požadoval, aby se obec na stavbě těchto domů podílela.¹²⁶⁾ V září bylo usneseno, aby obec zatím nic nestavěla a vyčkala, jaké výsledky bude mít nedávno dostavěný řemeslnický dům.¹²⁷⁾ Asanační komise došla k závěru, že v asanačním obvodu není vhodné místo pro takové domy, hlavně z hlediska ekonomického. Bez poškození AP není možné na takové byty pamatovat, protože nájem stanoví podnikatel, nikoli MR a obec nemůže žádné podmínky stanovit. I kdyby dala pozemek zadarmo, stavební náklady jsou tak veliké, že by nešlo byty ani krámy pronajímat levně. V říjnu asanační komise dala nový návrh, aby v každém bloku, který není dosud vybudován, byly vybrány 2 - 4 menší parcely a ty předem určeny ke stavbám domů s malými byty. S tímto závazkem by byly také prodávány. V únoru 1907 bylo usneseno, aby v asanačním pásmu byly postaveny dva řemeslnické domy s vhodnými byty.¹²⁸⁾

V červnu 1906 se obrátila na MR Úrazová pojišťovna dělnická. Sdělovala, že podnikatelé, kterým bylo svěřeno bourání, buď tyto akce nenahlásili vůbec, nebo se o nich pojišťovna dozvěděla až po úraze dělníka. Proto žádala MR, aby před zahájením akce vždy oznámila jména podnikatelů a zároveň je upozornila na nutnost pojištění. Protože bourání se zadávalo méně majetným podnikatelům, ze kterých je vymáhání pojistných příspěvků většinou bezvýsledné, žádala MR, aby složené vadium vydala, až se podnikatel prokáže potvrzením, že úrazové a nemocenské pojištění zaplatil. MR této žádosti vyhověla pouze v tom, že oznámí jména podnikatelů, ale vymáhání příspěvku ponechá pojišťovně.¹²⁹⁾

Do těchto let se soustředil největší boj za zachování památek v okolí Staronové synagogy. Hlasy se ozývaly již od začátku století a okolí bylo upraveno až 1909 a definitivně osázeno po roce 1912, ale nejzávažnější kroky se dělaly právě v tomto časovém období.¹³⁰⁾ Podrobněji se o tom zmíním dále.

V posledních letech prvního desetiletí se udržel čilý stavební ruch ve všech částech asanačního obvodu. Nejvíce nově postavených budov stálo na NM, protože asanace tu začala později a popudem k ní byla až stavba nábřeží, která umožnila zlepšení komunikace.¹³¹⁾ Přesto, že čísla bouraných a stavěných domů se značně liší, a to i v jednom prameni, zdá se, že stavební aktivita byla značně viditelná.¹³²⁾

V únoru 1908 SOS rozhodl o **stavbě radnice na Linhartském náměstí**.¹³³⁾ Vypracováním projektu byl pověřen c.k. stavební rada O. Polívka a povolen náklad 2 100 000 K. Hned byli vypovězeni nájemníci z okolních domů, bylo rozhodnuto i o květnové výpovědi z dalších a vydáno povolení na jejich zbourání.¹³⁴⁾ Počátkem dubna bylo vyhlášeno ofertní řízení a na jeho základě bylo vydáno usnesení MR o zadání jednotlivých prací.¹³⁵⁾ Ačkoliv v této době nebyl ještě schválen nový plán polohy pro tuto oblast, začalo se s bouráním a hloubením základů. Avšak ZV navrženou změnu plánu nepotvrdil.¹³⁶⁾ Hlavním důvodem bylo, že místo malebné skupiny tu měla stát málo členěná, robustní čtyřpatrová budova. Obec tedy změnila plány na vyústění uličky Žatecké do Platněřské a snížila budovu o jedno patro a rozčlenila ji. Takto upravené návrhy ZV i c.k. místodržitelství schválily.¹³⁷⁾ 13. dubna 1909 byla uzavřena smlouva s arch. Polívkou na projekt za paušální cenu 36 000 K.¹³⁸⁾ Následkem této změny projektu bylo třeba změnit i zadané práce tesařské.¹³⁹⁾ Nová radnice tvoří rozsáhlý komplex zasahující až na Malé náměstí a vyniká původní plastickou výzdobou významných českých sochařů.¹⁴⁰⁾ Stavba byla dokončena v roce 1911.

6. Exkurz č. 1

STAVBA ŘEMESLNICKÉHO DOMU

Stavbu řemeslnického domu považovala radnice v podstatě za sociální úkon. Směřoval jak ke zlepšení bytové situace, tak i zvýšení výrobních a pracovních možností pražského řemeslnictva. Drobní řemeslníci a živnostníci díky vzrůstající drahotě, hlavně zvyšování činží v posledních letech, ztráceli možnost získat odpovídající bydlení v centru. Ještě obtížnějším se jevílo najít zde dílnu. V asanačním obvodu se nově stavěly většinou komfortní byty zatížené vysokým nájemným. A právě s ohledem k těmto movitým nájemcům se nevyplácelo v domech situovat dílny, aby neznepríjemňovaly jinak luxusní bydlení vysokou prašností, hluchostí či zápachem. Hlavně hřmotná řemesla se potýkala s velkým problémem s uchycením se ve vnitřní Praze a stále více se stěhovala na periferii. V centru města postupně vzrůstal obytný prostor bez dílen a obchůdků a některé profese, jako např.: kováře, kotláře, bednáře zájemci museli vyhledávat mimo Prahu.

Na tyto a další existenční problémy upozorňovali představitelé řemeslníků tak dlouho, až se dostaly k jednání na schůze SOSu a MR. Vzhledem k tomu, že MR chránila hlavně zájmy podnikatelů, nemohla jim nařídít, aby stavěli domy s nižším nájemným. Cesta ke stavbě tohoto domu prošla mnohými peripetemi. Už v roce 1902 městský radní Vaníček upozornil jednání MR na postupné, ale trvalé vysídlování menších živnostníků z Prahy.¹⁾ Poukázal i na to, že stavitelé v nových domech nechtějí zřizovat dílny. Mnohdy se vymlouvali, že se snaží o umělecký ráz a ten by dílny znehodnocovaly. Opět se zde dostaly do rozporu tři základní aspekty, které dlouhodobě ovlivňovaly asanaci, a to aspekt sociální, umělecko - historický a dravé zájmy podnikatelské.

Na konci roku 1902 se opět ozvaly hlasy pro stavbu domů pro řemeslníky, kde by se soustředily hlavně dílny pro hlučnější řemesla, jež v Praze nejobtížněji hledala uplatnění a umístění.²⁾ Spor o stavbu se nekonečně protahoval a trval po celý rok 1903, neustále se vracel na jednání a diskutovalo se o něm. Obec pražská poukazovala na to, že nemá peníze na stavbu, a požadovala, aby si takové domy stavěly korporace nebo průmyslníci sami. Ing. Neubert vystupoval zásadně proti tomu, aby se dům stavěl v asanačním obvodě, protože tady by měla stát výstavná moderní čtvrť s komfortním vybavením, bez hluku a řemeslníků.³⁾

Finanční komise navrhla, aby se obec vůbec nepouštěla do řešení sociálních otázek. Při posuzování této problematiky se stále střetávaly dva proudy. Jeden tvrdil, že takový dům by obhájil svoji rentabilitu jak finančně, tak i zpětně v zabezpečení života alespoň malé části řemeslnictva v centru, druhý radikálně požadoval stavbu těchto domů na odlehlém místě.

Přesto, nebo právě proto, se už celkem reálně o možnosti stavět uvažovalo a hovořilo. V lednu byla svolána anketa o živnostenských dílnách, které se zúčastnili zástupci magistrátu.⁴⁾ Na ní náměstek starosty dr. Groš ubezpečil představitele živnostníků, že na ně bude pamatováno i v moderní Praze a vyzdvihl jejich úlohu v minulosti i přítomnosti. Poté se rozproutila diskuse, kde si hlavně zástupci živnostníků stěžovali na nedostatek dílen. Debatu ukončilo přijetí několika závěrů, týkajících se ŘD.⁵⁾

V listopadu 1903 se sešla technická komise, která jednala o zabezpečení ŘD.⁶⁾ V té době se i sociální komise usnesla, aby obec postavila dům pro maloživnostníky s dílnami a dům s dělnickými byty v Jateční ulici. Ing. Neubert opět poukazoval na nedostatek financí obce, opět požadoval nestavět a celé jednání odložit na příhodnější dobu. Naopak pan Čupr by chtěl postavit alespoň jeden řemeslnický a jeden dělnický dům na ukázkou.⁷⁾

Už v únoru se situace začala obracet k lepšímu a konala se další porada stran stavby řemeslnického domu.⁸⁾ A. Stein, vedoucí asanační kanceláře, sdělil, že SOS rozhodl o stavbě ŘD v nákladu 265 000 K.⁹⁾ V zájmu urychlení stavby je třeba dát výpovědi v domech, jež stojí na místě budoucího objektu, aby stavba už do zimy získala střechu. Dále se debatovalo, jaké živnosti tam získají místo, aby se mohly určit rozměry, počty dílen atd. Diskuse se vedla i o potřebě skladišť a nocleháren pro učně řemeslníka, jenž v domě zároveň získá bydlení. Náměstek Seifert žádal, aby v domě byla zavedena i elektřina, jiní ji zase nechtěli nájemníkům vnucovat.¹⁰⁾

V březnu následovala další schůzka, na kterou byl přizván i bednář A. Beneš, zástupce živnostníků, aby mohl hned na místě vznést připomínky ke stavbě a její účelnosti.¹¹⁾ Vlastním předmětem porady se stal náčrtek domu ing. Velicha.¹²⁾ Při jednání padl návrh, že by mohli být vyslechnuti i případní nájemci, aby se včas mohlo reagovat na jejich přání. Pan Vaníček před takovým návrhem oprávněně varoval, sešlo by se mnoho i nepodstatných požadavků, stejně by nebylo možno všem vyhovět a jenom by se tím značně protáhla přípravná část. V podstatě byl schválen návrh ing. Velicha.

Následovalo vydání ofertních podmínek pro stavbu.¹³⁾ I přes některé námitky proti veřejnému ofertnímu řízení toto proběhlo a ze všech přihlášených se vybraly ty nejlépe vyhovující, tj. nejlevnější nabídky.¹⁴⁾ Zednické a nádenické práce byly zadány Fr. Schlafferovi, kamenické L. Šaldovi a tesařské A. Kubešovi.¹⁵⁾ 18. října MR povolila stavbu ŘD na základě § 125 stav. zákona. Pro dům se našlo staveniště č.13 a 14 ve skupině XXVI. Celková plocha obou spojených stavenišť činila 1 178,20m². Na této ploše vyroste dům, jehož hlavní budova bude čtyřpatrová s průčelím do Bílkovy ulice s celkovou plochou 501,70m². Dále bude postavena přízemní budova s komínem ve dvoře na ploše 198,83m² a na dvůr připadne velikost 477,67m², což dohromady dává celkovou plochu 1 178,20m². Za účelem vyrovnání hranic mezi právě popsaným domem a sousední stavební parcelou č. 1 087/I bude třeba získat část této parcely ve výměře 2,90m². Tato plocha případně ke zvětšení plochy dvora.¹⁶⁾

S kanalizačními pracemi se započalo 20. prosince 1904 provedením vykopávek pro sklepy a pak se pokračovalo dle potřeby v souladu se stavebními pracemi. Veškeré práce se dokončily 30. září 1905.¹⁷⁾ Mezitím se 2. února 1905 zjistilo, že se ucpalo odpadní potrubí v oblasti přechodu do svodního. Protože se jednalo o závažnou závadu nedající se lehce odstranit, potrubí se muselo odkrýt a zčásti rozebrat. Tuto práci provedl Fr. Schlaffer. Protože závadu našli pracovníci poměrně pozdě, v době, kdy tam už pracovali dělníci firmy Krapf, nedalo se spolehlivě zjistit, která firma ucpání zavinila.¹⁸⁾

24. března 1905 se sešlo pět nabídek na domovní kanalizaci.¹⁹⁾ Všechny oferty vyhovovaly, ale jako nejúspornější byla uznána oferta firmy Krapf. 11. května 1905 městská kanalizační kancelář sdělila, že ležaté roury pod sklepy a na dvoře, jakož i v tělese uličním provedl stavitel Schlaffer. Pokud se týče vertikálních rour, fasovaných kusů i ventilačních rour, vyzvala kanalizační kancelář firmu Krapf, již bylo vodovodní zařízení v domě zadáno, aby předložila podrobný rozpočet na vertikální roury.²⁰⁾ Další práce na domě probíhaly již velmi rychle, stavba stála dokončená na podzim 1905. Kolaudace proběhla 1. října, přítomná komise uznala všechny práce za vyhovující. Dům se mohl celý používat a od listopadu nabízeli byty k pronájmu.²¹⁾

Inspektorem domu byl ustaven pan Čupr, dosavadní inspektor nad stavbou.²²⁾ 13. prosince 1907 proběhla rekolaudace za přítomnosti firem, jež se na stavbě podílely.²³⁾ Protože komise neshledala žádné závady, navrhla kontrahenty propustit z ručení a vydat jim uložené jistiny. V říjnu se dům přihlásil k farnosti u sv. Ducha a k III. zdravotnímu okresu.²⁴⁾

V této době se staroměstští živnostníci domáhali stavby dalšího řemeslnického domu, proto MR navrhla, aby se shrnuly dosavadní zkušenosti z provozu ŘD a teprve potom se rozhodlo o další možné stavbě.²⁵⁾ Městská účtárna vypracovala výnos ŘD, na jehož základě asanační kancelář doporučila uvažovat o stavbě nového obecního domu s malými byty a dílnami v asanačním obvodu, ale na jiném vzdálenějším místě, nikoli v sousedství stávajícího domu.

Pohnutkou ke stavbě ŘD byly neutěšené poměry malého řemeslnictva, způsobené asanací a regulací vnitřního města. Věstník napsal, že „malé domy se boří, staví se nové, ale větší, s vyššími činžemi, mizí laciné krámky a živnostníci se musí stěhovat na periferii, což někdy vede k tupé rezignaci.“²⁶⁾ ŘD se samozřejmě nestal útočištěm pro všechny potřebné, ale dal impuls a návod k tomu, aby si takto mohli počínat i soukromníci.

7. Exkurz č. 2

PŘESTAVBA ŽIDOVSKÉHO MĚSTA

Židovské Město pražské patří k nezaměnitelným částem Prahy. Kdysi uzavřené ponuré ghetto, dnes významná kulturní památka. Nejstarší zmínky o přítomnosti židovských kupců na území Prahy, resp. Pražského hradu, dokumentuje známá zpráva arabsko - židovského kupce Ibrahíma ibn Jákuba z roku 965. Nejstarší židovské osady se nacházely na několika místech, aby se nakonec osídlení ustálilo v okolí brodu (dnešní Mánesův most, okolí Široké ulice). Původní nejstarší židovské osídlení se nacházelo už od 10. století východněji za kostelem sv. Ducha, kolem staré školy neboli templu, jednalo se o Židy východního ritu. Později se tu říkalo V podžidí. Od druhé skupiny západního vyznání je trvale oddělovala křesťanská enkláva probíhající od staroměstského tržiště.

Po dostavbě Juditina mostu a po založení SM se stalo židovské obyvatelstvo jeho součástí. Židé zůstali přímými poddanými krále, Přemysl Otakar II. vydal roku 1254 privilegia, jež se stala zárukou právního postavení Židů i v následujících staletích. V poslední třetině 13. století za souhlasu panovníka vybudovali raně gotickou Staronovou synagogu. Kolem ní vzniklo malé náměstí s tržištěm, v jejím nejbližším okolí se soustředily náboženské a správní instituce, ale i masné krámy a jatka. Ghettu, svébytnému městečku ve městě, odděleném šesti branami od křesťanské zástavby, neustále hrozilo nebezpečí pogromů. Ještě v 15. století z východní strany ghetto obklopovaly zahrady, později získané pro hřbitov. V průběhu dalších desetiletí byl jednotlivými odkupy rozšiřován. 1535 tu už stála budova dnešní Pinkasovy synagogy, vystavěná Aronem Hořovským.¹⁾ Za vlády prvních Habsburků se rozvíjel čilý stavební ruch.²⁾ Nařčení Židů, že vyvážejí stříbro, vedlo v průběhu let 1541 - 1564 k jejich dvojímu vypovězení, jež mělo vliv na přerušování stavební činnosti.

Za Maxmiliána i Rudolfa zažilo ghetto období největšího rozkvětu. Došlo k uvolnění židovského podnikání a obchodování osvobozením od cel a mýt v Praze. Celková prosperita se odrazila i v růstu obyvatel.³⁾ Od roku 1564 se na Staroměstské radnici vedly Libri albi Judaeorum, do nichž se zapisovaly majetkoprávní záznamy ghetta.

V roce 1601 zemřel a byl pohřben do pěkné tumbly mecenáš pražského ghetta, pravděpodobně i nejbohatší muž rudolfínské Prahy (jen na hotovosti zanechal přes půl milionů zlatých), Mordechaj Maisel. Tento primas a bankéř Rudolfa II. se

nezapomenutelným způsobem zapsal do stavebního dění v ghettu, jemuž vtiskl pevný urbanistický záměr. Zlepšil na své náklady hygienické poměry vydlážděním ulic, podporoval dary školy, chudobince, pohřební bratrstvo, zadáváním velkorysých zakázek pomáhal řemeslníkům i chudině. Již roku 1564 započal na svém pozemku se stavbou tří klausů (škola, synagoga a nemocnice s lázní), podílel se na stavbě radnice s Vysokou synagogou pro obec starších. Na počátku devadesátých let 16. století mu císař dovolil postavit soukromou synagogu v jižní části ghetta.

I v 17. století se přes odpor staroměstských občanů ghetto rozpínalo.⁴⁾ Ani bělohorská porážka nezastavila rozjeté stavební podnikání. Židé v tomto období získali dalšího schopného zástupce na dvoře císaře v osobě Jakuba Baševiho, prvního žida povýšeného roku 1622 do šlechtického stavu. S pomocí místodržícího Karla z Lichtenštejna získal pro obec povolení k nákupům nemovitostí po exulantech nabízených pod cenou. Obec se zvětšila o 39 takto zakoupených domů. Sám získal dar od císaře v podobě dvou domů na Třístudničním plácku a po vzoru svého souputníka Albrechta z Valdštejna je přestavěl na honosný pozdně renesanční palác, jehož demolice za asanace patří k nenahraditelným škodám. Založil si i soukromou Velkodvorskou synagogu. Později však nechvalně proslul jako Albrechtův finančník, s ním se podílel na vydávání devalvované, tzv. dlouhé mince. Zemřel během neklidné doby třicetileté války v roce 1634 a byl pohřben v Mladé Boleslavi.

Bohužel i pro ghetto znamenala třicetiletá válka drancování, chudobu a mor. Úbytek obyvatel zastavil příchod ukrajinských Židů a příliv uprchlíků z Vídně. Území se již více rozšiřovat nemohlo a tak se hledaly možnosti uvnitř formou intenzivních přístaveb, nástaveb apod.

Zhoubný požár SM v roce 1689 se podepsal i na ghettu, kde vyhořelo všech 318 domů. Snahy o zrušení ghetta se nestaly skutečností, ale česká kancelář se snažila obnovy po požáru využít k jeho redukci. Stanovila stavební řád, umožňující stavět pouze dvoupatrové domy z cihel a kamene, vytvoření přímých ulic, hranic, maximální počet nejen osob, ale i synagog, jatek apod.⁵⁾ Počet židovských rodin byl později omezen tzv. familiantským zákonem. Přesto Marie Terezie za údajnou podporu pruského vojska Židy vypověděla. Nakonec paradoxně právě staroměstští volali po jejich návratu, hlavně z ekonomických důvodů, což se nakonec stalo v roce 1748. Za šest let opět ghetto vyhořelo, popelem lehlo 190 domů a 6 synagog.

Již od konce 18. st. se některým majetnějším dařilo stěhovat z přeplněného ghetta.⁶⁾ Plných občanských svobod se Židům dostalo až v souvislosti s přijetím ústavy

1867. I méně zámožní toto místo opustili, naopak se sem houfně začala stěhovat chudina. Nejasné majetkové vztahy bránily opravám, mnohé domy se měnily v brlohy, chyběla kanalizace i pitná voda: Zápavy, epidemie, přelidněnost, nemocnost, vysoká úmrtnost, tak to byl obrázek těsně před asanací.

Městská rada již dlouhou dobu uvažovala o radikálních změnách v areálu ghetta. Nový impuls k zrychlení dala úprava přilehlého nábřeží. V roce 1876 tu architekti Zitek a Schulz započali se stavbou Rudolffina, dále následovala budova Uměleckoprůmyslové školy dle plánů F. Schmoranze a J. Machytky a nakonec Uměleckoprůmyslové muzeum, jež svým pozemkem zasahovalo na území židovského hřbitova. MR tedy v roce 1885 rozhodla o zbourání Josefova a argumentovala hlavně hygienickými důvody. V roce 1886 zvítězil regulační plán budoucí přestavby, návrh geometra Hurtiga. Zjednodušoval uliční síť, jejíž osou měla být 24 m široká nová Mikulášská třída vedoucí ze Staroměstského náměstí severně k Vltavě. Ostatní ulice ponechal, ale rozšířil. Zachovány měly zůstat pouze radnice, šest synagog a hřbitov, ostatní stavby sneseny a nahrazeny novými. Nevýhodou byly malé rozměry domovních bloků a značná hloubka, umožňující vznik jen stísněných dvorků. Sadová zeleň by obklopila jen Staronovou synagogu.

Podle plánu polohy schválil ZV 13. listopadu 1889 zřízení nové široké ulice souběžné s nábřežím, vedoucí od Křižovníků k mostu císaře Františka Josefa.⁷⁾ Proti tomuto rozhodnutí se několikrát ozvalo Izraelitské pohřební bratrstvo, jež spravovalo Židovský hřbitov. Např. roku 1893 a poté roku 1896 se opakovaně domáhalo, aby nebyla k tomuto účelu zabrána žádná, nebo pouze nepatrná část území hřbitova. To však MR zamítla s odůvodněním, že plán polohy byl už schválen. Když potom v roce 1899 MR přistoupila k vyvlastnění, IPB obnovilo žádosti za zachování celistvosti hřbitova.⁸⁾ V celé Praze se zvedlo hnutí na podporu hřbitova, další korporace a spolky zasílaly žádosti MR.⁹⁾ Ve svých peticích uváděly náboženské, historické, estetické, finanční a v neposlední řadě i zdravotní a pietní důvody. Na sporném území bylo pohřbeno asi 2 000 mrtvol. Podle židovského ritu je hřbitov zahradou duší, s mrtvým se nesmí nijak hýbat, rušit ho v klidu. Žádaly, aby se vzalo na vědomí, že založení hřbitova se datuje do období vrcholného středověku, tudíž náleží nejen k proslulým památkám Prahy, ale i k nejhodnotnějším židovským pohřebištím na světě.¹⁰⁾ Od roku 1787 se tu přestalo pohřbívat. Zatím evropská proslulost hřbitova přináší nezanedbatelný finanční výnos ze vstupného. Když bude zmenšen a tím znehodnocen, zájem o kulturně - historickou památku se jistě sníží.¹¹⁾

Pod tlakem intenzivních protestů vzala MR na vědomí připomínky a námitky a navrhla jednat o změně plánu polohy. Započaté jednání i přesto 21. ledna 1902 žádosti IPB nevyhovělo, odpůrci argumentovali tím, že by se jednak zdržela stavba akademického gymnázia a jednak by se změnou regulačních čar znehodnotily stavební skupiny na nábřeží následkem zmenšení jejich hloubky. Zároveň by došlo ke zhoršení kvality nové komunikace, ale i k celkové následné úpravě této části.¹²⁾

Mezitím vešel v platnost vyvlastňovací nález c.k. místodržitelství, posléze potvrzen ministerstvem vnitra.¹³⁾ Náhrada za vyvlastněnou část hřbitova byla stanovena na 167 600,27 K.¹⁴⁾ Všechny hroby i přes protesty IPB byly vykopány, kosti shromážděny a přeneseny na židovský hřbitov do Strašnic, zachované náhrobní kameny pietně uloženy a uvolněná část prodána pražské obci.¹⁵⁾ Tím se vše definitivně vyřídlilo k velké nelibosti zastánců celistvosti hřbitova. Jako útěcha jim zbyla myšlenka, že zničení se týkalo jen méně významné okrajové části bez významných hrobů, ta nejcennější zůstala zachována.

MR 17. srpna 1906 povolila stavbu umrlčí komory na hřbitově za předpokladu dodržení podmínek pro stavbu ze dne 12. února 1906.¹⁶⁾ Budova musí získat fasádu lahodící oku, směrem k ulici být úplně uzavřena, všechny tradiční práce s mrtvolou od rituálního mytí až do vložení do umrlčího vozu se musí dělat uvnitř.¹⁷⁾ Dále je nutné dodržovat přísnou čistotu, zajistit volný přístup k plynovým svítilnám a hydrantům. Náhradu za uliční pozemek zabraný výstupky domu stanovila MR na 540 K/sáh a tato částka za plochu 4,54m² v částce 618,54 K byla zaplácena. Novostavba se stavěla na celkové ploše 323,67m². V roce 1909 byla nová umrlčí komora na čp. 243/V dokončena a kolaudována.¹⁸⁾

Při asanaci Josefova se zprvu počítalo se zbořením všech 608 stávajících objektů. Protože se tu nacházely i významné památky, jako Staronová, Vysoká, Pinkasova, Klausová synagoga, Židovská radnice a další, MR rozhodla, že dojde k jejich zachování. Ovšem cesta k tomuto konečnému rozhodnutí prošla nelehkým vývojem a provázely ji značné peripetie.¹⁹⁾

26. března 1904 žádal KzSP o změnu asanačního plánu podle dobrozdání umělecké komise. Podle něho bylo bezpodmínečně nutné zachovat Staronovou synagogu, nejvýznamnější gotickou židovskou modlitebnu v Evropě.²⁰⁾

Měla získat vhodné okolí v malém parčíku s mírnými travnatými svahy klonícími se k ní, aby vynikla její krása. Zřizování ramp bylo považováno za nedůstojné a tudíž nepřijatelné. Jednalo se totiž o to, že navýšením okolních ulic

zůstane synagoga pod jejich úrovní jakoby utopená. Její degradující umístění se ještě podtrhne novostavbami, jež budou mít více poschodí než dosud zde stojící budovy. 12. listopadu 1904 KzSP v zastoupení J. Kouly a J. Golla upozorňoval, že v případě, že by se postupovalo podle asanačního plánu, bezprostřední okolí se nasypávkou zvýší asi o 1,5 m a dlažba synagogy se dostane asi 3 m pod úroveň ulice. Také židovská radnice by se dočkala zasypání do značné výše. Vysoká synagoga se dle plánu těsně uzavře pěti ulicemi, popřípadě se dokonce zboří.

Soukromým podnikatelům se ponechávala značná volnost v rozhodnutí, co zde nově postaví. Vznikne nebezpečí značné neucelenosti, protože mnoho stavitelů zde jistě postaví velmi různorodé stavby, na poměrně malém prostoru se tu sejde mnoho kompozic a stylů a celek bude působit velmi neuspořádaně.²¹⁾

17. února 1905 se Spolek výtvarných umělců Mánes zásadně připojil k podání, jenž učinil KzSP pro zachování Staronové synagogy a Židovské radnice s celým okolím. Žádal, aby se vyhovělo nejen všem praktickým požadavkům, ale nepodcenila se ani estetická stránka. Přimlouval se za záchranu památek i za přiměřené řešení jejich okolí. Architekti J. Kotěra a J. Menc upozornili, že je ještě čas a možnost asanační plán upravit.²²⁾ Vzhledem k tomu, že definitivní termín úprav se rychle blížil, bylo nutné si vyžádat nové dobrozdání Umělecké komise i Městské soupisné komise.

26. února 1905 c.k. místodržitelství sdělilo, že při komisionálním projednávání dne 4. ledna 1905 v příčině vyvlastnění nemovitostí, mezi nimi i čp. 250/V (Židovská radnice) a čp. 101/V (synagoga) požádalo c.k. uměleckou komisi pro umění a historické památky o odborný posudek. Obě získaly dobrozdání jako významné kulturněhistorické památky a jako takové je doporučila zachovat.²³⁾

10. března 1905 se sešel Ústřední spolek pro pěstování židovských záležitostí a napsal dopis MR, ze kterého volně vyjímám:²⁴⁾

„ I když Staronová synagoga má býti zachována, tak podle projektovaných změn by hodně ztratila ze svého významu. Co se týče Židovské radnice s Vysokou synagogou, není dosud jisté, zda budou zachovány, či ne. Byly sice uznány jako památky, což potvrdila i c.k. umělecká komise ve Vídni. Jsou známé i v celém světě a vyhledávané cizinci. Podstatnými změnami, či dokonce odstraněním, by vznikla nenahraditelná újma.“

V květnu architekt A. Wiehl navrhl zvýšení památek. Radnici chtěl zvýšit o jedno patro a podobným způsobem zvýšit i ostatní památky. C.k. umělecká komise s tím souhlasila za předpokladu, že nedejde k jejich poškození.²⁵⁾

I nové domy postavené v těchto místech měly mít odpovídající fasádu, aby památky vhodně doplňovaly. Za tím účelem byla svolána komise, jež by posoudila návrhy arch. Weyra, který koupil staveniště 2 a 3 u synagogy, zda budoucí fasády skutečně vytvoří vyhovující rámec.²⁶⁾ V dalších dnech bylo vyvoláno nové jednání o okolí synagogy.²⁷⁾

4. července 1905 stavební úřad podal zprávu, že při podrobném studiu polohopisného plánu asanační části SM a Josefova se zjistilo, že není žádným problémem diskutované památky zachovat. Lze změnit regulační čáry v ulici Rabínské i ponechání nyníšší šíře ulice Červené, ne plánem navrhovaných 6m. Problém může přinést jen zvýšení ulice Mikulášské a Rabínské, čímž by památky utrpěly zasypáním. Stavební úřad proto navrhl dvě varianty:

1/ Ponechání dosavadní úrovně v ulici Rabínské a zvednutí ulice Mikulášské.²⁸⁾

2/ Zvednutí úrovně jak v ulici Rabínské, tak i Mikulášské.²⁹⁾

22. září 1905 technická komise doporučila souhlasně s porotou znalců přijetí první alternativy.³⁰⁾ Architekt Hrubý dostal za úkol vypracovat potřebné návrhy fasád. V prosinci se sešla komise, aby posoudila jejich malebnost. Koncem srpna se shromáždila další komise, hodnotící úpravu okolí. Architekt Koula žádal nebořit radnici, ani ji nezvedat a okolí upravit nízkou zelení. Architekt Roštlapil s ním souhlasil a dále požadoval rozbít a rozčlenit celistvé blokové masy domů. Nové stavby se musí lahodně družít ke starým, nesmí je zastiňovat a přebíjet přebujelou bohatostí a hmotností.³¹⁾

O rok později se jednalo o úpravě vchodu do synagogy.³²⁾ V květnu 1907 schválili instalaci kované mříže z Mikulášské ulice. Provedení kašničky z bronzu zdobenou postavami vodníka a rusalky v nákladu asi 1 500 K se odložilo, dokud sem nebude zavedena pitná voda. V dalších dvou letech se jednalo už jenom o drobnostech, které dokončily celkový vzhled okolí památných budov.³³⁾ V dubnu 1909 stavební úřad oznámil, že práce spojené s úpravou okolí Staronové synagogy byly zdárně ukončeny a zbývá pouze osadit parčík.³⁴⁾ Výsadba stromů a keřů se kvůli nedostatku financí odsunula až na jaro 1912, kdy by o ní opět měla jednat komise.³⁵⁾

Boj o zachování starých židovských památek se nevedl z hlediska národnostního, protože Josefov se na přelomu století již v žádném případě nemohl označit za kompaktní židovskou čtvrť. Židé se odsud jednotlivě stěhovali už od počátku 19. století, hromadně od uvolnění hranic ghetta a přicházející nové obyvatelstvo, převážně nevzdělaná chudina, neměla zájem se nějak výrazněji angažovat v boji za zachování

židovských památek. K této čtvrti neměla vytvořen vztah ani jako ke svému domovu a osud památek jí byl teprve lhostejným. Likvidace budov je zajímala pouze tehdy, když se začala bourat střecha nad jejich hlavou. I když lidé bydleli v značně nevyhovujících prostorách, často životu nebezpečných, dokázali se za své obydlí rázně postavit pouze z obavy z jeho ztráty.

Za památky v této čtvrti museli bojovat nadšenci osvětlení a vzdělání, kteří již v té době měli i zastoupení v MR, nebo jednotlivé spolky. Vzhledem k tomu, že se jednalo o už pokročilejší dobu asanace, památkám již často nehrozila prostá likvidace, spíše nevhodné zásahy a úpravy. Vzhledem k tomu, že se jednalo o unikáty známé v celém světě, zůstaly stát. Celá akce na jejich záchranu nebyla vedena ze samého centra židovského národa, i když ani jejich podíl nelze opomenout. Na Josefově, kde asanace patřila k nejrozsáhlejším plošným přestavbám té doby v Evropě, se podařilo zachránit alespoň některé kulturněhistorické památky neobyčejně vysoké ceny a světové, nebo alespoň evropské proslulosti.

8. Exkurz č. 3

STAVBA NÁBŘEŽÍ SVATOVOJTĚŠSKÉHO

Na písčité břeh volně klesající k řece se běžně vyhazovaly nepotřebné věci. Lemovaly ho ohrady s dřívím, domky rybářů s malými zahrádkami, prádelny, život tam tepal každodenní prací. Při povodních voda stoupla a rozlévala se do města, kde každoročně působila velké škody, jak svědčí jednotlivá svědectví. Např. v roce 1784 „*voda na ulicích a placích krami a vlnami šplachotíc své rejdy prováděla a lidé svůj příbytek opustili a jinde ubozí útočiště hledati musili.*“¹⁾ Vzor v protipovodňové úpravě skýtalo nově postavené Františkovo nábreží. V letech 1841 - 45 skoupil zemský sněm z podnětu nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka všechny stávající stavby a dal zde vybudovat vysokou nábrežní zeď z tesaných žulových kvádrů. Horní okraj zdobilo důkladné litinové zábradlí upevněné v žulových sloupcích. Širokou dlážděnou vozovku s chodníkem vroubila řada akátů.²⁾

Stavba vojtěšského nábreží byla povolena výnosem c.k. místodržitelství již v roce 1899, přesto se téměř tři roky nic nedělo, protože nebyla stanovena regulační pobřežní čára. Když posléze došlo k demolici domů v okolí, zároveň se přikročilo i k úpravě nábreží. V květnu 1902 se schválil náklad na stavbu nábreží ve výši 950 000 K.³⁾ V červnu bylo vyhlášeno veřejné ofertní řízení s konečnou lhůtou do 23. července 1902.⁴⁾ Celkem se sešlo 7 nabídek, které potom komise zkoumala. Přestože některé oferty splňovaly požadavky řízení, bylo 30. září MR zrušeno a vypsáno nové. Celá akce se tímto krokem opět značně protáhla.⁵⁾ Nového řízení se zúčastnilo 5 firem, ze kterých MR vybrala nejlacinější nabídku.⁶⁾ Tou bylo podání firmy Mueller a Kapsa z Plzně za obnos 738 582 K.⁷⁾ Se stavbou se započalo hned v březnu 1903.⁸⁾ Veškeré práce se dokončily v březnu 1905, tj. ve dvouleté lhůtě, která byla stanovena podmínkami pro stavbu nábreží.⁹⁾ V průběhu stavby nábreží došlo ke zbourání všech stávajících budov ve svatovojtěšské čtvrti.

Ještě před započítím vlastní stavby musela obec získat některé budovy, stojící v místě budoucího nábreží. Jednalo se o budovu Nových lázní čp. 228/II a zbývající mlýny ve skupině Šerlinkovské čp. 1290, 1291/ II., které tu stály do roku 1904. Původně patřily zderazskému klášteru, od něho je roku 1434 koupil řezník Mikuláš Šerlink, po němž nesly jméno. Prezidiálním výnosem ze dne 31.ledna 1903 byli

ustavení členové dozoru nad stavbou pánové Kovařovic, ing. F. Zvěřina a A. Kubr.¹⁰⁾ Ještě před zahájením prací z vítězné firmy odešel třetí společník architekt F. Buldra.¹¹⁾ Prvním úkolem bylo vytvořit podběžní část s pěti jímkami, pak přípravné práce pro stavbu nábrežní zdi. Ta potom byla založena v délce asi 200m.

Šítkovské mlýny stávaly pod Šítkovskou vodárenskou věží v místech dnešního Mánesa až do roku 1928. Pojmenování získaly podle majitele Jana Šítky v polovině 15. st. Připomínají se již v roce 1178 jako majetek vyšehradské kapituly, později kartouzského kláštera. Stavbou nábreží získaly, protože ztratily blízkou konkurenci a zvětšila se jim vodní síla. Po dostavbě ale měly horší dispozici, protože se dostaly asi 4,5m pod nábrežní zeď. To zhoršilo přístup k mlýnu a manipulaci s obilím.¹²⁾

Novou nábrežní zdí se vybočilo do starého říčního koryta při Tylově náměstí. Zasáhlo se tak do silničního můstku na Žofín, jenž se zkrátil se asi o 7,5 m. Na jeho zkrácení byla vypsána oferta.¹³⁾ I v roce 1904 se na stavbě nábreží intenzivně pracovalo, následujícího roku se dokončily nábrežní zdi a po skončení dodatečných prací byla celá stavba včas odevzdána obci.

Stavba tohoto nábreží, co se týče bojů za zachování starého rázu Prahy, probíhala poměrně klidně. Přesto, že se jednalo o výrazný krajínovorný zásah, jenž úplně měnil charakter toku řeky Vltavy, byl klid. Záplavová Vojtěšská čtvrť měla opravdu prokazatelně nevyhovující podmínky k dalšímu bydlení a nestály tam v podstatě žádné historické památky. Zajímavý byl pouze kolorit pobřežní čtvrti, se svéráznými domky a zákoutími, už v tehdejší době měl charakter skanzenu, i když se tu bydlelo. Malebné a krásné prostředí, dnes by snad mohlo být zajímavou turistickou atrakcí, padlo za oběť nutnému zlepšení komunikace podél řeky. I dnes stále tvoří důležitou dopravní tepnu, bohužel už nepostačuje rozvoji automobilismu a jeho potřebám. Tehdejší velkorysé řešení přežilo přes sto let a nyní vyvstává nová otázka, jak dál.

9. Exkurz č. 4

OBYVATELSTVO A BYDLENÍ

Jedním z důvodů pražské asanace se stalo i řešení bytové situace Pražanů, a to jak po stránce kvantitativní, tak i kvalitativní. Od 70. let 19. století nepřibývalo v Praze tolik bytů, aby bylo možno vyhovět vzrůstajícímu zájmu o bydlení. Praha, i když se osvobodila z pevného krunýře hradeb, nedokázala využít fortifikačních pozemků cele ke stavbě obytných domů.¹⁾ Centrum Prahy se už také nemohlo dále rozšiřovat, protože za hradbami již dříve vznikala předměstí.²⁾ V 70. letech byly proto rychle zastavěny veškeré volné plochy na NM, již méně na SM. Zastavování se většinou dělo na úkor malých zelených ploch, které v centru Prahy ještě zbyly.³⁾

V 80. letech tak už byly všechny volné parcely pokryty domy a přesto bytová otázka ani zdaleka nebyla vyřešena. Do Prahy přicházelo stále více lidí z přilehlých venkovských oblastí, kteří dříve do Prahy dojížděli za prací a nyní se chtěli v hlavním městě usadit natrvalo. Další nárůst nového obyvatelstva byl spjat se zakládáním průmyslových podniků, jež potřebovaly mnoho pracovních sil.⁴⁾ Konečným řešením se jevila regulace města, která by plánovitým postupem pomohla nejen katastrofálnímu stavu bydlení.

Pocíťoval se velký nedostatek především malých bytů, tzn. jedno až dvoupokojových, jež by si mohly koupit chudší vrstvy obyvatelstva. Docházelo k přeplňování stávajících bytů, což se většinou dělo na Josefově a v přilehlých částech SM. Vícečlenné rodiny bydlely v jednom pokoji nebo i více rodin v jednom bytě. Už tak vysoký počet obyvatel v bytě se ještě zvyšoval podnájemníky, kteří přicházeli pouze na noc a tudíž ani nefigurovali ve statistikách.⁵⁾

Přeplňování bytů sebou neslo i další závažné důsledky. Když pomíneme takové prozaické okolnosti, jako nízká kvalita bydlení, neestetičnost, nedostatek pohodlí, kdy jedna postel sloužila více lidem, nejzávažnější se zdály zdravotní důsledky. Sociální zařízení, pokud v těchto domech vůbec existovalo, nepostačovalo neplánovanému nárůstu nájemníků. V přeplněných a tím nehygienických domech snadno docházelo k onemocnění nakažlivými chorobami a jejich rychlému šíření formou epidemie. K nejrozšířenějším nemocem patřil břišní tyf, způsobovaný převážně závadnou vodou.⁶⁾

Nedostatek zvláště malých bytů vedl ke zvyšování činže, čemuž rozhodně neodpovídala kvalita bydlení.⁷⁾

V 19. století Prahou, hlavně vnitřní, prošly dvě migrační vlny. První iniciovalo uvolnění hranic židovského města. Bohaté židovské obyvatelstvo se stěhovalo z nevyhovujících domů v Josefově do luxusnějších na SM nebo na Vinohradech. Do volných bytů na Josefově přicházeli početní pracovníci z venkova, kteří tak řešili svoji bytovou situaci.

Druhá vlna nastala asi v 70. letech, kdy vlastně už "starousedlíci", kterým se nedostávalo na stále se zvyšující nájemné, se museli stěhovat do levnějších obydlí na periferii, např. do překotně vznikajícího Žižkova. Střed města se stával střediskem zámožnějších vrstev. Další byty postupně mizely také proto, že se přeměňovaly v kanceláře a obchodní zastoupení.⁸⁾

Nárůst činže se za období 1870 - 1900 udává na SM 1 293 539 zl., tj. 47%, na NM se nárůst ukázal nejmarkantnější a to 4 939 762 zl., tj. 114,7% a na Josefově nejnižší, celkem 24 445 zl., tj. 10,9%, což způsobil charakter bydlení této čtvrti.⁹⁾ Vysoký nárůst na NM způsobilo i to, že do celkového výnosu se zahrnulo i horní NM, kde se neasanovalo, jeho stabilita více lákala nájemníky. U Josefova došlo v roce 1900 dokonce k poklesu výnosu nájemného, což přinesl radikální průběh asanace v tomto desetiletí.

Růst počtu bytů v uvedeném období nezajistila pouze výstavba nových, ale i dělení větších na menší. NM sledujeme opět jako celek, tzn. horní a dolní, a proto srovnání se SM a Josefovem není relevantní. Počet bytů se plynule zvyšoval o 6 885, což bylo o více než polovinu ve srovnání s rokem 1870. Jiná situace je na SM, kde počet bytů stoupá do roku 1890 a o 10 let později je zaznamenán výrazný úbytek, jenž je zčásti způsoben asanací. Celkový nárůst je pouze 53 byty, což je 0,6%.

Nejzajímavější je situace na Josefově, kde sice v konečném součtu 189 bytů přibylo, což je o 11,2%, ale musím uvést, že se na Josefově jednalo v podstatě o úplně novou výstavbu.¹⁰⁾

Růst obyvatelstva odpovídá vcelku růstu bytů, ale na konci sledovaného období v roce 1900 je na SM i Josefově zaznamenán úbytek, zvláště patrný na Josefově. Dá se to vysvětlit tím, že v roce 1900 asanace Josefova spěla ke svému vrcholu a staré byty neměly už nájemníky z důvodu stěhování a nově postavené domy obsahovaly méně bytů, zato spíše komfortnějších, takže se sem stěhuje menší počet zámožnějšího obyvatelstva.

Dále sleduji výši průměrné činže za jeden byt.¹¹⁾ Z tabulky vyplývá, že kromě Josefova se činže postupně zvyšovala, na SM o 153 zl. a na NM o 157 zl. Na SM se již v roce 1870 bydlelo nejdřív, toto prvenství si udrželo i na přelomu století a postupně se stávalo nejluxusnější čtvrtí města. Josefov ukazuje nárůst až do roku 1890 a v roce 1900 se ustaluje na stejné výši jako v roce 1870. Důvodem změn výše nájemného je radikální přestavba, celkovou výši v určitém období pravděpodobně snižuje i velký počet zatím neobydlených bytů.

Pro ilustraci uvádím ještě částku, jaká průměrně připadla na jednoho obyvatele. Tyto uvedené údaje slouží pouze jako doplněk, jednotlivé částky nejsou směrodatné a nic nevyjadřují, ve skutečnosti se lišily u každého jednotlivého případu.¹²⁾ Ve všech třech sledovaných územích je znatelný nárůst, na NM o 52,33 zl. na SM o 46,87 zl a na Josefově o 5,68 zl. V konečné částce nejvíce zaplatil občan SM, ovšem nejvyšší nárůst byl na NM. Nejstabilněji se jevila činže v letech 1880 - 90, předtím byla znatelně nižší, po roce 1900 opět vzrostla.

Vedle stoupající činže za byt se zvyšoval nájem i v živnostenských a obchodních místnostech, což vyvolalo další zvýšení cen jednotlivých produktů a to se zpětně negativně odrazilo na obyvatelstvu. Je samozřejmé, že uvedené zvyšování činže i produktů nebylo způsobeno pouze asanací, ale celkovou ekonomickou situací. Asanace se stávala jejím důsledkem a zároveň i řešením, silněji ji ovlivňovala ve svém průběhu, kdy častěji docházelo ke změně vlastnictví nemovitostí. Po ukončení asanace se situace stabilizovala.

MR by v asanačním pásmu chtěla stavět více menších bytů, které by měly i odpovídající nájemné. Dokonce byl dán požadavek, aby v každém novém domě bylo třetí a případně i čtvrté patro vyhrazeno takovýmto bytům.¹³⁾ Vzhledem k tomu, že nově postavené domy ale měly většinou soukromého majitele a cílem podnikatele bylo, aby se mu náklady vložené na stavbu co nejdříve vrátily, stavěli raději velké komfortní byty pro bohaté rodiny. MR jim jinou stavbu nemohla ani nařídit, ani stanovit nízké nájemné. Stavbu menších levnějších bytů pak spíše realizovala sama obec pomocí řemeslnických a jiných obecních domů. Bohužel splnění se nedočkaly předasanační sliby MR, kdy garantovala postavení takového množství levných moderních bytů, aby chudina nemusela vysídlovat na periferie.

Ještě se podíváme na celkový pohyb obyvatelstva, domů a bytů v celém sledovaném období 1870 - 1900.¹⁴⁾ Na SM kolísavě ubývalo domů až do roku 1900, celkem 55 domů, od počátku století začíná převažovat výstavba nových nad

bouranými. V roce 1907 se uvádí oproti roku 1893 nárůst 37 domů a k roku 1910 je to už 92. Z toho vyplývá, že asanace neproběhla na SM nijak razantně, přesto nová výstavba je znatelná. Pro NM některé údaje chybí, v některých ročnících statistik se uvádí celé NM, jindy jen dolní. Na celém NM činil přírůstek 175 domů v letech 1890 - 1903. Můžeme odvodit, že obdobný vývoj provázal i dolní NM. Tam asanace Vojtěšské čtvrti výrazněji ovlivnila stavební vývoj až po roce 1904.¹⁵⁾ Na Josefově počet domů klesal až do roku 1900 o 59 domů, v dalších letech nepravidelně ubývá a přibývá a v roce 1907 je stejný počet domů, tj. 200 jako na počátku století.

Počty domů v jednotlivých letech nemusí být přesné, protože někdy se jen povolená stavba počítala v tom kterém roce jako hotová a při kolaudaci ji znovu započítali. Počty domů, tudíž i obyvatel, z tohoto období jsou dost nepřesné, jenom Administrační zprávy uvádějí různé údaje. Proto celá tato kapitola je jen ilustrační, ukazuje přibližný pohyb jak domů, tak i obyvatel. I na takto nedostatečně reprezentativním materiálu se dá vystopovat vliv asanace na přeměnu Prahy i počet obyvatel v jednotlivých částech.

Počet obyvatel na SM, s výjimkou několika let na začátku století, klesal, celkem ubylo 5 162 obyvatel.¹⁶⁾ NM jako celek vykazuje vzestupnou tendenci, samotné dolní NM mělo poměrně vyrovnanou bilanci, úbytek byl pouze 676 obyvatel (1896 - 1907). Je to pokles téměř zanedbatelný, zdá se, že asanace tu nehrála tak velkou roli, úbytek se dá vysvětlit i přirozeným poklesem obyvatel. Na Josefově obyvatelstvo nepravidelně klesá až do roku 1904, kdy ubylo 3 488 lidí a po roce 1904 nastal rapidní pokles až na 4 876 obyvatel, což je úbytek 6 659, tedy více jak polovina. Značný pokles na Josefově lze vysvětlit jednak přirozeným úbytkem, ale hlavně tím, že asanace Josefova byla prováděna nejradikálněji. V podstatě se zbouraly všechny domy, v nichž dříve na malé ploše bydlelo mnoho lidí a vystavěly se nové domy s převážně velkými byty, kam se postupně stěhoval menší počet bohatého obyvatelstva. Josefov se tak stal po SM další luxusní čtvrtí. Počet bytů klesal ve všech částech sledované oblasti.¹⁷⁾

Tabulka č. 7 ukazuje průměrný počet bytů v domě.¹⁸⁾ Na NM dům obsahoval průměrně o dva byty více než na SM, dolní NM se více přibližovalo úrovni SM. Opačná situace vznikla na Josefově, kde počet bytů stoupal a je v průměru o jeden byt vyšší než v ostatních částech.

Tabulka č. 6 dokumentuje průměrný počet osob v bytě, což je jako i předchozí údaj pouze orientační zjištění. Zhruba můžeme říci, že SM a NM mělo stejnou hustotu

v bytě, převažovaly čtyř až pětičlenné rodiny, nebo tolik osob bydlících v bytě. Opět se lišil Josefov, kde do roku 1904 převládaly pěti až šestičlenné rodiny, po tomto roce je zaznamenán rychlý pokles a převažují dvou až tříčlenné rodiny. Tyto údaje jsou opět nerelevantní, protože v některých bytech bydlela jenom jedna osoba staršího věku, jinde rodiny byly početnější. Tato tabulka dokazuje vyšší životní úroveň v nově postavených domech, převážně na Josefově je to markantní.¹⁹⁾

Celá tato kapitola ukazuje, že asanace nebyla bezvýznamným podnikem a že zvláště výrazně zasáhla do životního stylu mnoha osob žijících na dotčeném území asanačních obvodů. Zámožnější obyvatelstvo získalo kvalitnější bydlení v nově vystavěných domech, zatímco ti méně šťastní se museli z finančních důvodů vystěhovat na periferii.

Číselné údaje dokreslují průběh asanace v jednotlivých částech. SM a NM bylo asanováno jenom zčásti a proto i číselné výkyvy nejsou tak výrazné. Asanace zde probíhala v menším rozsahu, v kratším časovém úseku a tak migrace obyvatelstva v celku nebyla tak nápadná.

Úplně jinou situaci zaznamenal Josefov. Tato oblast byla asanována od samého počátku a průběh tu byl nejradikálnější. Nově tu byly vystavěny skoro všechny domy a proto došlo i k přestěhování naprosté většiny zde žijícího obyvatelstva. Protože se jednalo o převážně chudší vrstvy, které se sem nastěhovaly po příchodu z venkova, dá se předpokládat, že v průběhu asanace trvale opustily Josefov a přestěhovaly se na pro ně vhodnější území, tzn. levnější. Došlo zde k ekonomicko-spoločenské proměně obyvatelstva, nově nastěhovaní nebyli totožní s původně zde bydlícími.

Statistické údaje dokreslují průběh asanace v jednotlivých částech i obdobích, a i když samozřejmě nejsou úplně přesné, doplňují celkem souhlasně další poznatky, které jsem čerpala z jiných pramenů.

10. Z Á V Ě R

Na přelomu století prodělávala Praha velké, ba převratné změny. Ze sotva stopadesátitisícového provinčního města rakouské monarchie v polovině 19. st. se na počátku 20. st. stalo město půlmilionové. Nápor obyvatelstva byl spojen s velkými technickými úkoly, které měly zajistit bezproblémové fungování české metropole. Bylo třeba vyřešit nejen komunikační a hygienický problém Prahy, ale i bytový. Asanace byla jedním z možných řešení, které se nabízelo a které pak MR prováděla právě na přelomu století.

Asanace byla zahájena 1893 podepsáním asanačních zákonů a zhruba dokončena kolem roku 1908 celkovým nákladem 40milionů korun. Potom pokračovala nižším tempem až do počátku 1. svět. války, která tuto etapu asanace ukončila.

Základní problém, který jsem ve své práci sledovala, byl boj dvou skupin, které se v průběhu asanačního období formovaly. Jedna skupina výrazně reprezentovaná V. Mrštíkem a podporovaná některými tehdejšími periodiky, si kladla za cíl záchranu historických stavebních památek, které stály v cestě asanačnímu plánu a v podstatě tak byly odsouzeny k zániku. Druhá skupina, soustředěná především okolo radnice, reprezentovaná např. A. Steinem a MUDr Procházkou, hájila postup asanace z hlediska ekonomického a zdravotního.

Ani jedna z obou skupin se nesnažila projednat svůj program se stranou druhou a dojít k určité dohodě. Je však pravda, že "ochránci" se zorganizovali do širokého hnutí až jako reakce na razantní postup radnice a tudíž poměrně pozdě.

Období let 1893 - 1894, charakterizované jako přípravné, nebylo využito k přesné klasifikaci historické památky, k jmenovitému určení všech, které měly cenu buď historickou nebo uměleckou, a k přizpůsobení regulačních plánů k jejich záchraně. V té době to nikdo oficiálně nepožadoval. U většiny hodnotných památek bylo možno posunout regulační čáry a památku "obejít". Tím by se zabránilo i pozdějšímu zoufalému, někdy fanatickému marnému boji o každý dům, který pramenil z nejistoty, jaký výsledek tento boj přinese. Proto bylo hájeno co nejvíce památek za každou cenu, protože byla naděje, že alespoň u některé bude boj korunován úspěchem.

K upřesňujícímu jednání nikdy nedošlo, reakce ochranářů potom byla spontánní a reagovala tehdy, až se o památce jednalo nebo už bylo rozhodnuto o zboření. Tato živelnost byla vystřídána organizovaným úsilím v roce 1899, kdy se zastánci starých památek dostali na radnici a tam zahájili oficiální boj na jednáních MR a SOSu.

Jak už bylo konstatováno, chyběly nejen památkové zákony, ale i konkrétní klasifikace památky. To vše bylo příčinou a průvodním jevem celého proti asanačního hnutí. V podstatě jsem se v průběhu shromažďování pramenů nesetkala s otevřenou kritikou asanace jako celku. Byly uznávány všechny požadavky, které by vedly ke zlepšení života v Praze (stavební závady, vysoká přelidněnost, špatné bytové, zdravotní i mravnostní podmínky, nutnost likvidace zátopového pásma na Josefově, moderní kanalizace, zdroje kvalitní pitné vody, zlepšení dopravy apod.). Všechny uvedené i další nedostatky se musely řešit tak jako tak. Právě asanace Josefova a částí S a NM nabízela jedno z možných komplexních řešení a v jejím průběhu se tyto závady odstraňovaly většinou ke spokojenosti MR a občanů. Podařilo se, ač to všichni tehdy tak nepocíťovali, snížit i sociální a ekonomické dopady tohoto postupu. MR vyvinula velké úsilí, aby zajistila byty pro občany dosud žijící v problémové oblasti. Většinou se stěhovali do nových čtvrtí na předměstích Prahy.

Jak už jsem se zmínila, neexistuje literatura, která by se asanací Prahy ve všech možných aspektech zabývala. Současné, i vzdálenější názory na asanaci, nejsou jednotné. Většina mnou studovaných autorů hodnotí asanaci negativně a to hlavně s odůvodněním likvidace památek. Modernizaci města přitom ponechávají stranou. Novou výstavbu považují za málo esteticky hodnotnou. Upozorňují na tehdy již překonanou teorii pravidelného (šachovnicového) řešení města. Tyto úvahy uplatňovali již tehdejší zastánci starobylého rázu a odtud se přenesly i do literatury novější, většinou uměleckého směru. V historicko-populární literatuře se asanace většinou odbývá několika větami, které jsou si velmi podobné a vesměs negativní. Poněkud opatrněji hodnotí asanaci A. Masaryková, která vyzdvihuje především nejrozšířenější střední proud tehdejších architektů, kteří sice nepostavili žádnou "význačnou budovu", ale přesto svým uměním a prací určovali vkus nejširších vrstev. Dnes je jejich práce objektivněji posuzována. Jako nutnou a prospěšnou popisuje asanaci A. Fischer, který ji uvádí do souvislosti se stavbou Čechova mostu.

Obecně mohu říci, že převážně jednostranně a negativně je asanace hodnocena především v historických (učebnice), memoárových a čistě informativních (průvodci) publikacích, kde se opětovně zdůrazňuje již několikrát uváděné ničení starobylých památek a následná stavba architektonicky a umělecky pokleslých objektů. Díky tomu se při slově asanace pak zcela automaticky vybaví jen bourání.

Pozitivněji hodnotí asanaci novější literatura, především o architektuře. Hluběji se zajímá o tehdy postavené domy a konstatuje, že jsou symbolem překonání

historizujících slohů a obdobím hledání nových prvků, které by skloubily požadavky 20. století s nově se tvořící architekturou. Některé práce, např. M. Benešové, se podrobněji zaměřují právě na architekturu vzniklou v asanačních obvodech a po stránce architektonické ji hodnotí velice pozitivně.

Protože jsem v otázkách teorie architektury laik, nemohu po stránce odborné ohodnotit "kvalitní, cenný dům", dělám to však po stránce emotivní a pozorovací. Nemohu v žádném případě nazvat např. Josefov jako umělecky pokleslý. Procházka ulicemi Pařížská, Široká, Dušní....je přímo velkolepá. Je třeba se zastavit a podívat i do vyšších pater, na krásnou a precizní štukovou výzdobu, mnohde i obohacenou o výzdobu sochařskou. Nenajde se jediný stejný dům (i když už i tehdy se používalo některých prvků sériově vyráběných) a přesto celek těchto ulic působí vyváženě a malebně. Když se pak naopak projdeme po pražských sídlištích, stavěných po desítkách let zkušeností a zrání stavebního a výtvarného citu, ještě na zelené louce s neomezenými prostorovými možnostmi, musíme zakusit veliké zklamání. A proto souhlasím s tím, že většina nově postavených domů v asanačním pásmu jsou vesměs hodnotné a krásné a tvoří odrazový můstek pro progresivnější architekturu 20. století.

Pro asanaci hovoří i zlepšené životní podmínky, tehdy postavené domy s menšími úpravami slouží dodnes. Jedná se vesměs o domy vzdušné, světlé, vybavené moderním hygienickým zařízením, které navazuje na městskou kanalizaci, která byla od základů rekonstruována podle plánu význačného odborníka W. Lindleye. Staré kašny byly vytlačovány dokonalejším zásobováním pitnou vodou, jež byla přiváděna káranským vodovodem z oblasti Labsko-jizerské (stavbu projektoval královský saský stavební rada A. Theim a jeho syn Dr. G. Theim z Lipska). V téže době byla postavena i velká moderní jatka v Holešovicích. Po stránce modernizace asanace splnila své cíle, byl zhojen "ohavný vřed" ve středu Prahy, bohužel za cenu ztráty některých památek.

Tento kritický problém provází asanaci až do dnešních dnů. To pozitivní, co asanace přinesla, se vzalo jaksi samozřejmě, bez oslavných článků v tisku, postupně, jak se akce dokončovaly. To, co je také vidět i dnes, jsou pomyslně prázdná místa, na kterých stály již zmíněné historické památky. Z pohledu uplynulých sto let se současníkům mohou tyto spory jevit jako bezvýznamné lpění na každém starším domu. Pro ně Praha má přesně takovou podobu, jakou dobře znají. Nechybí jim tu žádná památka, protože většina už o nich nic neví. Neví, kde stála, natož jak historicky či umělecky cenná byla. Lidé nyní mají své nové problémy. Bojují proti své Praze i za svoji Prahu. Nesnesou žádné moderní stavby z netradičních materiálů, nesnesou ničení

siluety své Prahy. A proto s vervou odsuzovali monumentalitu Paláce kultury, dráždilo je sklo Nové scény. Nejbolavější, protože nejnovější, byla 218m vysoká vysílací věž na Žižkově. Dnes ji začíná překonávat plánovaná stavba knihovny na kontroverzním místě.

Stavební boom počínající v devadesátých letech 20. století necitelně mění nejen panoráma Prahy, ale devastuje i zemědělskou půdu. Vyrůstají nevzhledné kolonie podnikatelského baroka, na zelené louce se nekonceptně staví supermarkety a průmyslové zóny s nejistou budoucností. České mrakodrapy zastíní výhled na starodávný Vyšehrad, obchodnímu domu Máj hrozí destrukce. Zeleně a odpočivných zákoutí rozhodně nepřibývá. Záplavami poškozený Karlín ale zase dostává přijatelnou podobu. Vše se ale děje bez účasti občana, jakoby i on sám byl oslněn a uhranut „silou argumentu“ dnešních bořivojů. O asanaci a problémech s ní spjatých už vědí jen odborníci, do dnešních stavebních výstřelků dávne poznatky a zkušenosti neaplikují. Není zájem. Lidé mají své jiné problémy a do minulosti se ke své škodě dívají jen neradi.

Ale jsou to jen současné problémy?

Asanace byla tehdy také jen současným problémem, pouze možná poněkud razantnějším, ale přesto stejným jako ty naše. Jednalo se o stejnou nechuť ke kompromisům, které by v klidu vybraly tu nejméně špatnou variantu. K tomu přispěla i nevhodná stavební a projektová příprava, která byla především řešena na základě geometrickém od stolu, a tím výhodná pro stavební spekulace. Zároveň chybělo, snad záměrně, odborné jednání o památkách. Řešení by možná bylo složitější a nákladnější, ale do budoucna by se určitě vyplatilo. Už tehdy by mohlo alespoň zmírnit intenzitu boje proti "bestii", ale také by se přesněji vědělo, za jaké památky je třeba se rázně postavit.

Od napsání mé původní práce uplynulo patnáct let. Za tu dobu se v české společnosti mnohé změnilo. Došlo a dochází ke změnám razantním, které zásadním způsobem ovlivňují společenské klima a pozměňují životy lidí. A ve skrytu, docela neslyšně a plíživě, postupuje zase triumfující bestie. Opět oděna v neprůstřelné brnění ekonomicko-mocenských zájmů, proolejovaná současnou globalizací. Vše se děje tak rychle, na základě nevyjasněných majetkových vztahů, korupce, podpořeno tučnými konty novodobých podnikatelů. Když pomínu soudobé polemiky nad údajnou neopodstatněností existence některých staveb z období třicátých let 20. století, necitlivě

stavěné výškové domy vedle chátrajících a opuštěných továren a činžáků, mnohdy neestetické obchodní a kancelářské prostory v centru Prahy, zahalené do křiklavých reklam a osvětlené ve dne v noci spoustou neónů, velmi mě znepokojuje horečnatá zástavba dosud volných ploch ve městě. Asi už Pražané žádnou zeleň nepotřebují, za to kanceláře pro banky a telekomunikační společnosti, je naplňují pocitem štěstí. Ale není to jejich úspěch, spíše zkáza.

Ještě horší z dlouhodobého hlediska je stavba rozlehlých obchodních či průmyslových zón, sice na okrajích Prahy, ale na zelené louce, mnohdy na zemědělské půdě. Až zájem o nekvalitní výrobky tam prodávané nebo vyráběné pomine, případně až zahraničním společnostem vyprší daňové prázdniny a objekty opustí, nastane možná neřešitelný problém „kam a co s nimi“. Tak těžký oříšek by nerozlouskl ani Jan Neruda.

Pro budoucnost tyto stavby znamenají velké nebezpečí, nevycházejí ani z propočtů potřeby, prostě si každý volně postaví, co zrovna vynáší. Na druhé straně chátrají bytové domy, rozpadají se staré továrny s puncem technické památky... Je o to zajímavější, že obyvatelé Prahy mlčí. Asi vědí, že to nemá cenu. Dnešní bestie se pohybuje lehce a neviditelně jako chameleón, ale útočí nebývalou silou, živená z pozadí právní neproniknutelnosti a dosud většinou i nedotknutelnosti aktérů.

11. POZNÁMKY

Asanace v literatuře

1. Prozatimní inventární soupis materiálů referátu Ia a XII asanačního, který je uložen v AMP.
2. Referát Ia obsahuje 11 kartonů, dodatečně byly v 1. patře nalezeny neuspořádané balíky. Referát XII - asanační obsahuje 73 kartony. Uspořádány byly v červenci a srpnu 1974 p. Šoltysovou, Kozlovou a Bildovou. V červnu 1979 uspořádali knihy referátu asanačního XII p. Hloch, Hlochová.
3. Věstník obecní královského hlavního města Prahy, první ročník vyšel roku 1894.
4. Administrační zpráva obce královského hlavního města Prahy a spojených s městskou statistickou komisí obcí sousedních Karlína, Smíchova, Královských Vinohradů a Žižkova. Zpráva vycházela pod redakcí Josefa Erbena od roku 1893.
5. Statistická příruční knížka královského hlavního města Prahy na rok 1871 a další. Vydávána statistickou komisí redakcí Josefa Erbena. Praha 1873 - 1937.
6. Almanach královského hlavního města Prahy za rok 1898 - 1939. Vydával Archiv král. hl. města Prahy redakcí Václava Lašera.
7. Hlas Národa, staročeský deník v Praze 1886-1918.
8. Národní listy byly mladočeský deník pod vedením redaktora J. Grégra. Vydávány od roku 1861.
9. V Rozhledech 1897 V. Mrštík poprvé publikoval svoji stat' Bestia triumphans.
10. Lumír byl časopis pro literaturu, umění, zábavu a poučení, z významných redaktorů uvádím: J.V.Sládek, V.Hladík, majitelem byl J. Otto.
11. Český časopis historický byl založen roku 1895 J. Gollem a Ant. Rezkem. Časopis nebyl stranický, ale vědecký, nezávislý, uveřejňoval samostatné a původní práce ze všech oborů historického bádání.
12. H. Volavková, Zmizelá Praha. Dílo se skládá z pěti samostatných knih, na kterých spolupracoval kolektiv autorů a zabývají se jednotlivými částmi asanačního území. Je to obraz města a jeho památek zničených v 2. pol. 19. st. a ve 20. st. 1. svazek obsahuje Staré a Nové Město s Podskalím, vyšlo v Praze 1946. 3. svazek obsahuje Židovské Město, vyšel 1947
13. Z fotografií např. J.Eckert, R.Kříženecký, J.Landhans
14. Bečková, K., Zmizelá Praha Staré město, Praha 2005. Kniha je třetím svazkem volné řady publikací představujících postupně zaniklou tvář historického středu Prahy.

Obsahuje hlavně fotografie a reprodukce výtvarných děl

15. Kolektiv autorů; Pražská asanace, Muzeum hlavního města Prahy, Praha 1993
sborník přinášející nové pohledy na asanaci po sto letech

16. Hrůza, J., Teorie města, Praha 1965. Kniha přináší soustavný přehled o teoretických názorech na stavbu měst v historii i současnosti

17. Zpočátku se jednalo o koňskou dráhu, posléze železnice a elektrické dráhy

18. Přestavbu Paříže za vlády Napoleona III. prováděl od roku 1853 prefekt Georges - Eugene Haussmann. Její jednoznačné hodnocení je dodnes sporné

Hrůza, J., Teorie města, str. 74

19. Přestavba Manhattanu v New Yorku byla realizovaná jako pravidelná šachovnicová síť, která byla narušena pouze původní ulicí Broadway. Tento typ přestavby je dnes označován za velký omyl

Hrůza, J., Teorie města, str. 74

Přestavbu Vídně realizoval Otto Wagner. Je tu rovnováha mezi uměleckou a účelovou stránkou architektonického díla. Přesto kladl důraz na účelové potřeby ve stavbě měst, přičemž účel byl nadřazený umělecké stránce

Tamtéž, str. 85

20. Obnova Hamburku po velkém požáru r. 1842 byla realizována podle projektu G. Sempera. Nebyla řešena pravidelným šachovnicovým půdorysem, ale využívala vodní kanály a různosměrnost ulic

Tamtéž, str. 81

21. Tamtéž, str. 77

V Praze se jednalo o stavební zákon z 10. dubna 1866

22. R. Baumeister ve své knize z roku 1876

Tamtéž, str. 78

23. Tamtéž, str. 78

Např: 1/ " Pamětní spis stran upevnění a rozšíření královského hlavního města Prahy ", který z podnětu J. Schulze roku 1873 vydal Spolek inženýrů a architektů.

Tamtéž, str. 82.

2/ J. Stubben, Der Stadtebau, Darmstadt 1890.

Říká, že „geometrická pravidelnost není nezbytná ani pro uliční síť, ani pro formy náměstí. Nepravidelnost je vhodnější, protože působí proti jednotvárnosti, zlepšuje orientaci ve městě a činí město malebným. Pravidelné a nepravidelné formy musí proto být uplatněny společně“ (původní zpráva k regulačnímu plánu Vídně 1893)

Tamtéž, str. 83

3/ Camillo Sitte, Der Stadtebau, Vídeň 1889 . Neúnavně bojoval za zachování historického jádra Vídně a podnítl zájem o estetické problémy měst

24. Tamtéž, str. 87

25. Janáček, J., Malé dějiny Prahy, Praha 1983, str. 280

26. Hlavsa, V., Pražské teritorium ve 2. pol. 19. st., PSH 1969/70, Praha 1970, str. 7
Velký význam mělo rozhodnutí ministra války z r. 1875 o zrušení zákazu stavět domy ve vzdálenosti 600 sáhů /na Smíchově a Karlíně 300 sáhů/ od hradeb bez souhlasu pevnostního velitelství a bez podepsání tzv. demoličního reverzu. Tím se rozběhla nová výstavba na vnějších fortifikačních pozemcích, zpočátku bez jakýchkoli urbanistických zásad, později podle parcelačního plánu pro fortifikační území, který na základě usnesení MR z dubna 1876 vypracoval městský úřad stavební /týkal se předměstí/.

Požadavky na přestavbu celé této části vyvrcholily v r. 1882, kdy bylo rozhodnuto, aby MÚ stavební vypracoval polohopisný plán SM a NM

27. Finger, R., Rozšíření král. hl. města Prahy, in: Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách č. 1, 1870, str. 36

28. Zastánci staré Prahy, především z řad architektů a historiků, pravděpodobně znali většinu soudobých teoretických prací o stavbě měst, protože argumentovali právě těmito poznatky. S přímým odvoláním na nějakou práci jsem se však nesetkala.

Výjimkou je „pamětní spis“ a pozdější práce bruselského starosty Ch. Bulse

O c h r a n a p a m á t e k

1. Společnost vlasteneckých přátel umění byla založena v roce 1796.

2. Archeologický sbor byl založen 8. dubna 1843

3. Nesvadbíková, J., K vývoji památkové péče na území Československa Výběr z autentických dokumentů 1749 - 1918, Praha 1983, str. 66

Stanovy archeologického sboru § 1

4. Mayer, J., K 70. výročí Klubu Za starou Prahu, in Staletá Praha VI, Praha 1973, str. 33

5. Nesvadbíková, J., K vývoji památkové péče na území Československa. Výběr z autentických dokumentů 1749 - 1918, Praha 1983, str. 89

6. Tamtéž, str. 90. Tato komise začala pracovat v červnu 1853

7. Mayer, J., K 70. výročí Klubu za starou Prahu, SP 1971, str. 33

8. Nesvadbíková, J., Přehled právních dokumentů, Praha 1983, str.37

9. Zap, K.VI., PaM 1854. str. 29
10. Dělení památek na čistě historické, tzn. 1.třídy, a na památky, které dosud slouží současným potřebám
11. Zap, K.VI., PaM 1854, str.10
12. Tamtéž, str. 4
13. Wirth, Z., Matějček, A., Česká architektura 1800 - 1920, Praha 1922
14. Archeologická komise Umělecké besedy byla založena r. 1864
15. Mezi zbořenými památkami byly např. kaple Božího těla (na jejím místě stávala dřevěná věž, ze které dle nařízení Karla IV. druhý pátek po Velikonocích tzv. Ukazování. Ta byla v roce 1382 – 1393 nahrazena osmibokou kaplí Božího těla s kaplemi a věžičkou. V roce 1403 kaple věnována univerzitní koleji národa českého. Na jejich stěnách umístěny desky basilejských kompaktát. Později připadla jezuitům a 1791 zbořena.) Kaple sv. Matouše na Loretánském náměstí (stávala tu do zboření v roce 1797. Vystavěna dle plánů F. M. Kaňky, oválná stavba, zdobená sochami hlavně Braunovými. Vedle kaple sousoší Pádu kněžny Drahomíry do pekel od M. Brauna.), kostel sv. Kříže Většího na Starém městě, kostel sv. Norberta, Poříčská či Špitálská brána (založena Karlem IV. , při opevňování NM, pak nahrazena barokní, posléze novorenesanční se třemi průjezdy, aby nakonec byla 1875 zbořena)
16. Např. dostavba katedrály sv. Víta, oprava Staroměstské mostecké věže, Prašné brány, kostela sv. Jindřicha, kostela sv. Petra a Pavla a dalších objektů
17. Podporu 10 000zl. /20 000 K/ poskytovala až do roku 1909, kdy byla komise rozpuštěna a subvenční činnost zastavena
18. Klub ustaven 28. ledna 1900
19. Časopis Krása našeho domova vycházel od roku 1904
20. Časopis Za starou Prahu vycházel od roku 1910
21. Např.: dr. J.Emler, arch. P.Janák, prof. V. V. Štech, dr. Z. Wirth, dr.L. Jeřábek, prof. J. Goll
22. Mayer, J., K 70. výročí Klubu za starou Prahu, str. 36

B o j z a z á c h r a n u p a m á t e k

1. Poche, E., Prahou krok za krokem, Praha 1985, str. 50
2. Tamtéž, str. 120
3. Purš, J., Dějiny Československa 1/2, Praha 1982, str. 416
4. Poche, E., Prahou krok za krokem, str. 194, 171, 246

5. Např: aktivní zásah Umělecké besedy, která r.1860 z podnětu J. Mánesa a B. Mikovce zachránila rotundu sv. Kříže před zbořením
6. Jeřábek, L., Boj proti starobylému rázu Prahy od století XVIII. až po naši dobu, Praha 1904, str. 21. Spolek architektů a inženýrů ve dvou veřejných pamětních spisech / 1873,1895/ upozorňoval na technické nedostatky a umělecké omyly v probíhajících akcích
7. Herman, F., Dějiny „Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek“ král. Hlav. Města Prahy, in: Zprávy Komise pro soupis...památek, díl I-III, Praha 1904, 1910, 1911
O činnosti komise též: Vinter, Vlastimil, K dějinám dokumentace pražských památek, in: Stoletá Praha, Orbis, Praha 1971
8. Historie o pamětihodném domě, Lumír 1894, str. 287
9. Asanační plán byl veřejnosti k dispozici, vyšel v dubnu 1893 jako příloha Ilustrovaného kurýra, dále byl volně ke koupi
10. ČČH 1895, str. 136
11. Tamtéž, str. 216
12. NL, 5. 4.1896
13. ČČH 1896, str. 202
14. Krejčí, K., Kniha o Praze III., Praha 1960, str. 61
Např. se jednalo o spisovatele: A. Hejduk, A. Jirásek, K.Světlá, J. V. Sládek, J.Vrchlický, J. Zeyer, J. V. Rais, Z. Winter, A. Sova, O. Březina, F. X. Šalda, J. Kvapil, J. Machar, malíře zastupovali M. Aleš, V. Brožík, V. Hynais, F. Jenewein, J. Mařák, F. Ženíšek, J. Úprka, sochaři J.V. Myslbek, B. Schnirch, S. Sucharda a dále A.Wiehl, M. Dvořák, K. Gebauer, J. Goll, O. Hostinský, V. Randa, A. Rezek, Č. Zíbrt, F. L. Rieger, J. Podlipný, J.Hilbert, který proti myšlence zachování staré Prahy později bezohledně vystoupil
15. Členy Umělecké komise byli např. J. Stibral, B. Ohmann, O. Polívka, J. Koula, V. Roštlapil
16. ČČH 1897, str. 64
17. Dům U Kamenné Panny Marie, zde pak nově postavena budova Štorchova nakladatelství
18. Dům U Zlaté trubky poštovské měl bohatě zdobenou barokní fasádu. Spolu se sousedním čp. 935, palácem pánů z Lissova z počátku 18. st., byly zbořeny v roce 1896 jako první demolice asanace. Na jejich místě pak postavem tzv. Schierův dům

19. ČČH 1896, str. 134
20. Tamtéž, str. 398
21. Tamtéž
22. Čas 1896, str. 229
23. Tamtéž
24. ČSPSČ 1896, Expertus, str. 79 - 85
25. Tamtéž, str. 80
26. A/ Zachováním dosavadních krásných pohledů - nezastavovat petřínskou stráň, a když, tak jen výjimečně, omezovat výšku domů na Kampě, zachovat přiměřené okolí památek. Toho lze docílit jedině zákonem
 B/ Zachování rázu jednotlivých částí SM, NM a Josefova, opět pomocí zákona
 C/ Zachováním jednotlivých monumentálních staveb vůbec, jež jsou pro Prahu charakteristické - Prašná brána, průčelí Týna, Židovský hřbitov..., nepřipustit na nich žádné změny, upravit okolí tak, aby památce odpovídalo
 D/ Zachováním jiných předmětů uměleckých - sochy, štuky, obrazy, domovní znamení..., buď je použit v nové stavbě nebo předat do muzea
 E/ Aby při zakládání města, nebo jeho částí, bylo přihlíženo vedle praktického rozdělení staveniště také na uměleckou úpravu částí, jež se mají nově utvořit:
 a/ plány polohopisné a regulační ne pouze od geometrů, ale za součinnosti odborně vzdělaných architektů.
 b/ pro polohou významná místa / nábřeží, mosty / pořádat veřejné konkurzy s jednotlivými pohledy, průřezy a studii.
 c/ aby obec pro místa v asanačním obvodu získávala plány též konkursem.
 K tomu Jednota navrhovala:
 1/ ustavit komisi ze znalců stavebních a uměleckých památek a právníků, která by vypracovala návrh na opravu stavebního řádu.
 2/ aby MÚ stavební i hospodářský při provádění staveb a opravě budov obecních dbaly zásad této petice.
 3/ aby byl - revidován polohopisný plán pro AO, - obnoveny sochy na Karlově mostě, - uváženo zasypání Čertovky
27. ČSPSČ 1896, str. 82
28. Tamtéž
29. NL ze dne 28.5.1896
30. Tomek, V. V., Dějepis města Prahy I, 2. vydání, Praha 1871, str. 230

Kostel se poprvé připomíná v listinách roku 1320. Význam kostela byl zvýšen ještě tím, že při bourání byly nalezeny zbytky gotických žeber a omítka s nápisem, křtitelnice, náhrobky, ale vůbec nejvýznamnější byl nález kamene se zachovaným nápisem HERM . EP . / což znamená Hermanus episkopus /, kostel byl tedy zbudován a vysvěcen za biskupa Heřmana z Maastrichtu, který spravoval pražskou diecézi v letech 1100 - 1122. Srovnej:

ČSPSČ 1896, str. 84

31. C. k. dvorní fotograf J. Eckert, narozený 22. dubna 1833, od r. 1874 nepřetržitě obecním starším, významný fotograf

32. Rozhledy, ročník V, 1895 – 1896, str. 483

33. Mrštík, V., Bestia triumphans, Praha 1897

34. Tamtéž

35. Krejčí, K., Kniha o Praze III., str. 63. Hlavní představitelé boje proti památkám si v tisku vysloužili přezdívku " bořivoj "

36. Věstník 1897, str. 29

37. Proti byli dr. Srb, dr. Milde a kanovník Burian

38. ČČH 1897, str. 203

39. Tamtéž

40. Rozhledy, ročník VI, 1896 – 1897, str. 633

41. Špét, J., Účast J. Golla v zápasu o zachování staré Prahy, PSH 1962, str. 61

42. Na Národopisné výstavě československé v roce 1895 byl z iniciativy Z. Wintra a J. Heraina rekonstruován Ryněček podle rytiny z doby Rudolfa II.

43. ČČH 1897, str. 263

44. L. Jeřábek byl představitel zachování památek ve staročeské straně a v Pražském klubu

45. Rozhledy 1897, č. 22, 23

46. ČČH 1897, str. 328

47. Autor Staroměstské tržnice, pohořeleckých kasáren

48. Krejčí, K., Kniha o Praze III., str. 64

49. Postaveny zde po roce 1893, kdy byl zbořen původně klášter bosých augustiniánů, který po svém zrušení 1785 v roce 1822 přestavěn a rozšířen pro potřeby trestnice

50. Navrhoval značně rozšířený objekt s věží, druhou bohatou lodí a farní budovou

51. Březnovský byl mladočeský bouřlivák, jehož výstupy mnohdy zpestřovaly zasedání

52. NL ze dne 8.3.1898
53. Tamtéž
54. Zajímalo se o něj Národopisné muzeum. Ženský výrobní spolek tu organizoval výstavu, pořádaly se sem výlety a exkurze
55. Členy tohoto družstva byli např. arch. J. Hlávka, A. Wiehl, hrabě V. Schoenborn
56. ČČH 1897, str. 390
57. Tamtéž
58. Tamtéž
59. Tamtéž
60. Tamtéž
61. Tamtéž, NL 1897 ze dne 2.10
ČČH tvrdil, že „ velké noviny se k těmto problémům chovaly dost netečně a bylo z velké části jejich vinou, že se tolik zkazilo, co již nikdy nebude napraveno.“
62. Lumír 1897, str. 312
63. Tamtéž
64. Tamtéž
65. ČČH 1898, str. 210
66. Věstník 1897, str. 29
67. Volné směry, 1898, str. 178
68. Tamtéž, str. 228
69. Špét, J., Účast J. Golla v zápasu o zachování staré Prahy, str. 62
70. Např: S. Čech - redaktor Květů, I. Hermann - předseda Máje, V. Hladík - redaktor Lumíra, K. Klusáček - redaktor Volných směrů, J. Kvapil - redaktor Zlaté Prahy, B. Schnirch - starosta Umělecké besedy, S. Sucharda - předseda Mánesa, M. A. Šimáček - redaktor Světozoru, J. Třebický - předseda Klubu mladých. Ve volebním výboru byl i spisovatel A. Jirásek
71. NL ze dne 30.10.1898
72. Na schůzi studentského spolku Krakonoš ve Vysokém Mýtě přednášel o staré Praze PhC. Z. Wirth. NL ze dne 6.1.1899
73. Lumír 1899, str. 45
74. Tamtéž
75. Tamtéž
76. Tamtéž
77. Tamtéž, str. 47

78. NL ze dne 28.11.1898
79. Např: V. Mrštík, dr. Goll, dr. Frič, dr. Scheiner, B. Schnirch, ing. Materna, arch. Polívka, V. Hladík, O. Hostinský...
80. Spolek pražských dam, S. Čech, I. Hermann, B. Schnirch a Č. Klier / Uměl. beseda /, K.L.Klusáček / Mánes /, B. Černý a F. Zuman / SPSČ/, A. Hajn a Z. Braunerová
81. NL ze dne 28.11.1898
82. Tamtéž
83. Tamtéž
84. Čas 1898, str. 793
85. Tamtéž
86. Na asanaci byla uskutečněna výpůjčka od Zemské banky ve výši 6 milionů zlatých, ostatní banky asanaci finančně nepodpořily
87. Lumír 1898, str. 107
88. Tamtéž
89. Tamtéž, str. 120
90. Tamtéž. čp. dům Goltzovský s portálem datovaný 1691, dům čp. 932 U Stříbrné hvězdy se sv. Václavem v nice výrazně tvarovaného štítu, s výraznými renesančními prvky na zadní fasádě a s půvabně zvlněnou barokní pavlačí na mohutných konzolách a dům čp. 931 U Mouřeníňů. Celá trojice domů byla zbourána v roce 1899. Na jejich místě si postavila palác Městská spořitelna. Tento objekt se zdánlivě skládá ze dvou částí, z nichž levá napodobuje původní průčelí budovy čp. 932. Tímto gestem se stavebníci snažili umlčet zastánce původního rázu
91. Tamtéž, str. 70
92. Purkmistr města Bruselu Ch. Buls
93. Lumír 1898, str. 83
- Upozorňuje, že rovné, široké ulice se nestaví ani tak pro cirkulaci, malebnost či grandioznost, ale pro dělení parcel za účelem nejvýhodnějšího prodeje pozemků. Zástavba historického města se nesmí vésti jediné ohledem komunikačním, ale je třeba mít na paměti polohu města a podle toho stavět. Tím se uchrání i historické památky. Rozvoj města se nesmí dít brutálně, ale s úctou pro vše, co se dá zachováti jako památka minulosti. Architektura musí být odleskem civilizace, v níž se vyvinula. Třeba mít na zřeteli i zájem obyvatelstva, které se změnami musí přesídlit, dále zájem poplatnictva, které musí nésti výlohy velkých obecních prací. Obchodnictvo, zejména nižší, bývá ruinováno, protože přemístěním ztrácí zákaznictvo

94. Tamtéž, str. 70
95. Hlavně projevy a odbornými výklady svého referenta dr. B. Franty. Ten např. 6.5.1898 přednášel ve Spolku architektů a inženýrů o stavebních řádech v cizině. „ Náš je sice nedostatečný“ , podotkl, „ ale kdyby však byla dobrá a silná vůle u stavebních úřadů, mohlo by se i tak mnohé zlo zameziti.“ ČČH 1898, str. 210
96. Proti byli dr. Scheiner, arch. Muenzberger, J. Pasovský a dr. Práchenský
97. Krejčí, K., Kniha o Praze III., str. 68
98. Stenografický protokol ze dne 20.2. 1899. Viz: tamtéž
99. Hlas národa ze dne 20.2.1899
100. Lumír 1899, str. 166
101. Radikální listy č. 10
102. Lumír 1899, str. 166
103. Tamtéž
104. Tamtéž
105. Tamtéž, str. 239
106. Tamtéž, str. 201
107. Tamtéž
108. Tamtéž
109. Tamtéž, str. 179
110. MR nezveřejnila plány na radnici, ale podle regulační čáry by měl být zničen i dům U minuty, v jádře gotický z počátku 15. století, renesančně upravený s mohutnou lunetovou římsou a figurálními sgrafity. Na konci 18. století tu bývala lékárna M. Bartla, z té doby pochází i socha kamenného lva na nároží domu. Obec pražská ho zakoupila roku 1896
111. Lumír 1899, str. 179
112. Tamtéž, str. 239
113. Tamtéž
114. Krejčí, K., Kniha o Praze III., str. 68
115. Lumír 1899, str. 238
116. Tamtéž
117. NL, 17.4.1899
118. Společenské středisko pokrokové mládeže, blízké Radikálním listům.
119. Např. se odkládá přebudování Staroměstské radnice, rozšíření Husovy ulice, upravuje se Míčovna, zabraňuje se dalším " mrakodrapům " v Chotkově ulici, vzdává

se oblíbené myšlenky na ozubenou elektrickou dráhu v Nerudově ulici...

120. K. Krejčí ho označil za poslušného podporovatele radničních plánů, ale on např. hlasoval proti boření domů na Staroměstského náměstí

121. Předseda Spolku architektů a inženýrů

122. Rektor pražské techniky

123. Byl též na oficiální kandidátce

124. Výjimka byl např. kandidát SP malíř K. L. Klusáček, který málem zvítězil nad vůdcem " bořivojů " dr. K. Černohorským. Ten totiž před užší volbou přišel ujistit své novoměstské voliče svoji láskou ke staré Praze

Srovnej: NL ze dne 14.11.1899

125. Podle zprávy z Politik ze dne 8.11.1899

126. To se ukáže i v boji za zachování Židovského hřbitova

127. Krejčí, K., Kniha o Praze III., str. 71

128. ČČH 1899, str. 203

129. Lumír 1902, str. 12

130. Tamtéž. Např: V. Hladík, W. Ritter

131. „Staré město pražské“ s předmluvou V. Mrštíka a doslovem J. Emlera, Praha 1902

132. Lumír 1902, str. 12

133. Tamtéž. Charles Normand ve Francii, D Annunzio v Itálii

134. Klub výrazně zasáhl do úpravy okolí Pražské brány, protestoval proti průvodnímu projektu Živnostenské banky, z jeho iniciativy byl pověřen zhotovením nového plánu ing. Sakař, zastánce myšlenky staré Prahy. Velkým vítězstvím bylo zachránění budovy bývalé mincovny a Paulánského kláštera na SM. Bohužel se nepodařilo zachránit Krennův dům a část Židovského hřbitova. Svoji činnost neorientoval pouze na vlastní akce v Praze, ale na propagaci Prahy v cizině vydáváním brožur a průvodců. Klub získal i zastoupení v soupisné komisi panem L. Čuprem

135. ČČH 1904, str. 335

136. ČČH 1906, str. 120

137. ČČH 1910, str. 412 - 418

Prezident Hlávka, F. A. Borovský, K. Chytil, J. Koula, K. B. Mádl, J. Mocker, B. Ohmann, J. L. Píč a J. Wiehl

138. Bylo doporučeno, aby se při soupisu nezastavovalo v polovině 19. stol.(to radil už O. Hostinský v posudku o Soupisu v Obzoru literárním a uměleckém), což je nutné „

zejména nyní, kdy moderní regulace kosí celé čtvrti města a dává některým jeho částem zcela nový architektonický smysl, je nutno stopovati vývoj až k zániku středověkého ducha v založení a pevně konstatovati poměr nového ke starému!“. Viz: ČČH 1910, str. 412 - 418, Wirth, Z., Soupis památek historických a uměleckých královského hlavního města Prahy, Wirth měl o tomto problému přednášku 4.3.1909 v Historickém klubu

Průběh asanace na Josefově a v přilehlých částech S a N M

Vytvoření asanačních zákonů

1. Zlatá Praha, ročník IV, 1887, str. 350
2. AMP, fond Magistrát, inv. Č. 3090, opis dopisu Rady král. Hlav. města Prahy Presidiu c.k. místodržitelství v Praze ze dne 4. 12. 1883, čj. 170267
3. AMP, ref. XII. karton 58
4. Tamtéž
5. Zpráva o činnosti městské zdravotní rady Pražské v r. 1885, Praha 1887.
K zdravotním příčinám pražské asanace viz též: Preininger, Vladimír, MUDr., Assanace Prahy, in: Rozhledy, ročník VIII, 1898 1899, str. 818, 867
6. AMP, ref. XII., karton 58
7. AMP, fond Magistrát, inv.č. 3090, opis dopisu císaři ze dne 6. 3. 1886
8. AMP, ref. XII., karton 58
9. AMP, fond Magistrát, inv. Č. 3090, Protokol o důvěrné schůzi 12.12. 1886 na Staroměstské radnici
10. AMP, fond Magistrát, inv. Č. 3090, Protokol o důvěrné schůzi 17. 12. 1886
11. 13.11.1889 byl schválen ZV pod č.j. 44 148. Regulační plán schválen 13. /15./11. 1889
12. Jedná se o ulice: Radnická, Veleslavínova, Plžová, Klášterská, Střelná, Kostelní, Kostečná
13. Např. Linhartské náměstí, Mikulášská, Platněrská, Žatecká, Josefovská, Valentinská, Kaprová, Sanytrová ulice. Z Rudolfova nábřeží bude nová ulice, František bude rozšířen na jedno z největších nábřeží v Praze, rozšířena bude Eliščina třída, vytvořena nová ulice z Františku do Eliščiny, upravena Hradební, Haštalská, Anežská, U obecního dvora, U milosrdných, Kozí, Věžeňská, Bílkova, Dušní, Rámcová a okolo kostela sv. Ducha vytvořen sad
14. Ustoupí ulice Goldrichová, Pinkasská, Úzká, Jáchymská, Maislova, U staré školy,

Cikánská, Šamesova, Šmilesova, Masařská, Červená, Nová, V Kolnách, Fialková, U hřbitova a Břehová

15. V Praze připadá přibližně 373m²

16. Celkem tu vznikne 8 nových ulic s plochou 36 530m², tj. 39,5%, 10 434m² zůstane nezastavěno (hřbitov) a 46 021m² zastavěno, tj. 49,6%.

17. Ulice Vojtěšská s 12 domy, Šitkovská s 3 domy, Šerlinková s 3 domy a Na struze také s 3 domy

18. Dříve jen 3 958m²

19. AMP, ref. XII., karton 58

20. Tamtéž

21. Tamtéž

22. Tamtéž

23. Tamtéž

24. Stavební řád z 10. dubna 1886, zákon č. 40 §3

Přípravné období 1893 - 1895

1. Asanační zákon - Zákon v příčině vyvlastňovací k účelu regulace asanačního obvodu královského hlavního města Prahy. Dále jen asanační zákon

2. Z toho na Josefově - 92 984m² a na SM - 272 492 m². Na stavební parcely - 238 815 m², z toho na Josefově - 63 355m² a na SM 175 460 m². Na soukromé pozemky - 40 457 m², z toho na Josefově 13 807 m² a na SM 26 650 m². K rozšíření ulic připadlo 92 032 m² a ke staveništím 20 567 m². Je nutné dbát na širší a vzdušné ulice

3. Z toho na Josefově 300 006zl. a na SM 741 244zl.

4. Josefov - v 589 knih. vložkách - 1 186 vlastníkům

SM - v 327 knih. vložkách - 607 vlastníkům

V Josefově je doloženo, že kromě 13 masných krámů, se zde vykazuje 206 domů, z toho 4 bez čp. Celkem tu je 132 domy nedělených a 128 dělených na 583 dílců, na jeden dům tak připadá mnohem víc vlastníků. Vlastnické vztahy nebyly v podstatě upraveny. Např. knihovni majitelka dílce „ a“ v čp. 79 (V od 24.5.1808 do 6.11.1894)

zahájení vyvlastnění (byla Ludmila Lichtensteinová, která již v roce 1809 byla mrtvá. Dílec „ b" v čp. 150 (V měl celou řadu spolumajitelů s různými podíly, jako 1/ 294.

Dílec vynášel hrubé činže 320 K. Takový spolumajitel dostával 1 K 10 hal., čistého pak

65 hal. Ten se pak o majetek nestaral a během doby se stal nezvěstným. AMP, ref. XII,

karton 59, V 11

5. Z toho na stavební parcely 9 773 m² a na soukromé pozemky 4 899 m². K rozšíření ulic 3 892,6 m² a naopak ke staveništím 924,5 m²

6. Nově postavené domy a přestavby budou na 20 let osvobozeny od činžovní daně, též budou osvobozeny na 20 let od zemské daně a obecných přírážek k činžovní dani

7. Jednalo se o skupiny: X, XI, XIII, XV, XXI, XXII, XXIII, XXV, XXVI, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXIII, XXXV, XXXVI, XXXVIII

8. Návrh MR ze dne 18. 7. 1893

9. NL, 6. 2. 1895

10. NL, 23.2.1893

11. NL, 15. 4. 1894

12. Předsedou kanceláře byl A. Stein

13. NL, 8. 4. 1893

14. Povede od domu čp. 936/I (Krenovský dům), ten bude muset být zbořen, protože značně zužuje vjezd do západní části asanační oblasti

15. AZ 1895, str. 181

3.7. 1893 za účasti zástupců Zemské banky, Živnostenské, Hypoteční, České spořitelny, banky Union, filiálky Rakouského úvěrového ústavu, filiálky Vídeňského úvěrního spolku, filiálky Agrobanky, zástupců SAaI, pp. prof. J. Pecold, c. k. stav. rada J. Hlávka, A. ryt. Lanna, ing. Schoen, ředitel Pražské spořitelny dr. Hubený

16. 1. pp. A. Lechat, A. Boffinet z Paříže, zastoupení p. Auředníčkem na přenechání expropriačního práva pro celý AO

2. nabídka pp. J. Zeyera, dr. Tondra, st. r. Feigerta a J. Fischela - nabídka na zřízení mostu, silnice na Letenskou pláň a elektrické dráhy přes nový most a dále pod Letnou.

3. p. Kergall z Paříže.

17. Za rok 1893 - 41 nabídka, v roce 1894 - 55 nabídek

18. Některé byly vůči úřednímu odhadu předraženy: Např. v roce 1893 nabídnuto 23 domy a 3 polovice o výměře 1 916,75 sáhů (odhad 520 680 zlatých), původně nabízeno za 724 207 zlatých, pak za 710 072 zlatých, tj. o 36,4% nad odhad. V roce 1894 nabídnuty 42 domy o výměře 4 767, 4 sáhů (odhad 1 047 090 zlatých) za 1 342 560 zl, pak za 1 294 330 zl, tj. o 23,6% nad odhad

19. AZ, 1895, str. 225

20. Kropáček, Z., Vývoj pražské kanalizace, PSV 1962, Praha 1962, str. 43-5

21. NL ze dne 13. 4. 1894

22. MR se snažila získat adresy stavebních firem prostřednictvím generálních konzulátů v Paříži, v Berlíně, v Hamburku a Frankfurtu nad Mohanem. Vydán oběžník pro firmy v Praze a ve Vídni - nevedlo k cíli, viz. Boffinet, Zeyer, Kergall. Byly učiněny dotazy k bankám, kladně jen Zemská banka. Viz. V - 1899, č. 2, str. 95-96
23. O tom předložen elaborát 17. 6. 1895 č.j. 90 883. Viz. V - 1895, č. 10, str. 88-89, V - 1898, č.3, str.17
24. Jednalo se o ulice Kaprova, další ze Staroměstského náměstí Dlouhou, Kozí, Haštalskou k mostu císaře Františka Josefa. Nově projektovaná hlavní asanační třída - Mikulášská
25. MR nabídky nepřijala, protože pro obec nebyly výhodné, a další nepřišly. Stále se projednávala nabídka pp. Boffineta a Lechata, komise je vybidla, aby stanovili určitou náhradu, kterou by požadovali za pozemky postoupené k ulicím. Výměrem z 10. 7. 1894/č.j. 63 795 byla firma arch. Zeyera vyrozuměna o usnesení MR, že nebylo na jejich nabídku přistoupeno
26. 17.7.1895 pod č.j. 90 883 byl MR dodán návrh na postup při provádění asanačních prací s příslušnými finančními výpočty. Viz. AZ 1895, str. 88-89
27. Tamtéž
- V - 1895, č. 10, str. 88-89
- V - 1898, č. 3, str. 17
28. AZ 1896, str. 92-93
- O výpůjčce se jednalo až následujícího roku. ZV výpůjčku schválil 29. 1. 1896 (č.j. 5568), v příčině poplatků a kolků platí osvobození § 41 zák. 22
29. V ulicích Platněřská, Křižovnická a Valentinská
30. AZ 1895, str. 54
31. V – 1895, č. 10, str. 88 – 89
32. SÚA, ZV 1874 – 1928, i. č. 4496, sign. XV – 1 – 1/7, katr. 5391

Průběh asanace v roce 1896

33. AZ 1896, str. 92
34. MÚ vyhotovila tento rozpočet:
1. na získání nemovitostí ve skup. XXX, XXXI. XXXV, XXXVI -2 069 000zl
 2. výdaje za nemovitosti zakoupené od roku 1893 - 560 000zl
 3. náklady na bourání, odvoz sutě - 80 000zl
 4. výdaje za nemovitosti mimo uvedené skupiny, o kterých se právě jedná - 285 000zl

5. na vyrovnání kurzu při realizaci výpůjčky, na úroky - 160 000zl
6. ostatní výdaje - 146 000zl
- C e l k e m : 3 300 000zl
35. Přizvány byly tyto ústavy:
- Česká spořitelna v Praze
- Česká banka Union v Praze
- Česká eskomptní banka v Praze
- c. k. privátní pro země rakouské ve Vídni
- c. k. privátní Rakouský úvěr. ústav pro obchod a průmysl ve Vídni
- c. k. privátní Všeobecný rakouský ústav pro úvěr pozemků ve Vídni
- Zemská banka království českého
- Živnostenská banka pro Čechy a Moravu v Praze
36. AZ 1896, str. 95
37. Tamtéž
38. Věstník 1898, str. 26
39. Na Starém Městě zbořeno 7 domů, na Josefově 28
40. AZ 1896, str. 167
41. Tamtéž
42. 1. sekce: Q. Bělský, dr. Freund, J. Koutecký
2. sekce: dr. Chudoba, dr. Práchenský, R. Tereba
3. sekce: J. Inwald, dr. J. Kuhn, K. Vlček
4. sekce: dr. Frič, V. Romováček, K. Vendulák
5. sekce: A. Kubr, V. Lada, dr. P. Podlipský
6. sekce: J. Kandrt, dr. Růžička, Jar. ryt. Pštross
43. Z těchto 32 případů MR schválila 31 případ, což reprezentuje cenu 248 245 zl
44. AZ 1896, str. 168
45. NL, 22. 2. 1896, podobně též: NL, 2. 3. a 7. 3. 1896
46. NL, 16. 2. 1896
47. NL, 29. 10. 1896
48. NL, 1. 12. 1896
49. NL, 7. 12. 1896
50. NL, 15. 12. 1896
51. AZ 1896, str. 168
52. Tamtéž

Průběh asanace v letech 1897 - 1898

53. NL, 2. 4. 1897

54. NL, 4. a 27. 3. 1897

55. NL, 31. 3. 1897

56. NL, 9. 5. 1897

57. NL, 28. a 30.5., 1. 6. 1897

58. NL, 30. 9. 1897

59. Původně ho zdobila nárožní věž, atika a štíty, jež po poškození v květnu 1945 již nebyly obnoveny

60. NL, 4. 1. 1898

61. Jinde se uvádí, že obec získala domy v již uvedených 4 skupinách, dále dalších 20 domů na SM a na Josefově několik dílců. Zbourány byly 4 domy na SM, na Josefově 23 domy a na NM 2 domy

62. Jednalo se o tyto skupiny: II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XII, XVI, XVII, XVIII. XIX, XX, XXIV, XXV, XXVII, XXXII a doplnění se změnou plánu polohy v XXXVII a XXXVIII. AZ 1897, str. 174

63. AZ 1897, str. 176

Na zbourání 28 domů byl schválen náklad 13 746,04zl

64. Dosud došlo k 18 soudním odhadům

65. Cena za 1 sáh byla přibližně 315zl, bez nákladů na bourání..

66. Na asanaci bylo zatím vydáno:

na kancelář 4 820,66zl

na regulaci města 3 843,52zl

ostatní 1 264 035,80zl

67. Věstník 1897, str. 60

68. NL, 12. 12. 1897

69. Věstník 1899, str. 95 – 97

70. Tamtéž

71. AMP, ref. XII., karton 58, V 27

72. Tamtéž

73. AZ 1898, str. 97

Průběh asanace v roce 1899

74. AMP, ref. XII, karton 58, V 27, p.č.j. 144 265

75. Hranice by měla vést po ulicích Kaprova, Sanytrova, podél stavby UPM, přes Židovský hřbitov, dále ulicí Břehovou přes Janské náměstí, okolo školy v Dušní, kostela sv. Ducha, ulicí Kostečnou, Jáchymovou, Úzkou do Kaprové. Josefov by měly tvořit skup. X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XXIVa, b, XXIII, XXX, XXXI, XXXII, z těchto leží nyní v Josefově pouze XII, XIII, XXIII, XXX a ostatní jen z části

76. Skupiny při škole v Dušní a Věžeňské by připadly SM

77. Kostel sv. Ducha a obecná škola č.p. 886/I

78. Došlo by k těmto změnám ve výměře:

Josefov má nyní	92 984,6 m ²
odpadlo by SM	12 625,0 m ²
zbývalo by	80 359,6 m ²
k Josefově od SM	24 132,5 m ²
celkem by měl	104 492,1 m ²

79. Veřejné budovy na Josefově by byly: kostel sv. Ducha, synagogy Maizlova, Staronová, Klausova, nemocnice č.p. 248/V, obecná škola č.p. 886/I, Staroměstská reálka, UMPRUM a Židovský hřbitov

80. Od kostela sv. Ducha jde do Josefské až proti Jáchymové, pak Úzkou do Kaprové. Plocha Josefova by pak byla pouze 98 920,2m, celkem by měl 106 domů a 7 veřejných budov - bez Staroměstské reálky

81. AMP. ref. XII, karton 58, V 27

82. Tamtéž

16.3. 1906 se sešla komise, která měla projednat sloučení SM a Josefova, došla však k názoru, že není důvodu pro takové sloučení.

83. AZ 1899, str. 78

Průběh asanace v letech 1900 – 1902

84. AZ 1900 - 1901

Jednalo se o skupiny IXa, b, XXX, XXXI, XXXV, XXXVI

85. AMP, fond Magistrát, referát XII. Asanační, kart. 59, Zpráva o postupu prací v asanačním obvodu, zpracovaná 20. 2. 1903 dr. A. Steinem

86. Tam se muselo úředně vystupovat proti pronájmu jediné místnosti za byt pro celou rodinu

87. Např. splachovací systém kanalizační, širší ulice a společné nezastavěné dvory, plynové a elektrické osvětlení, centrální topení, osobní výtahy i výtahy na zboží, koupelny, voda...
88. AMP, fond Magistrát, referát XII. Asanační, kart. 59, Zpráva o postupu prací v asanačním obvodu, zpracovaná 20. 2. 1903 dr. A. Steinem
89. Č.j. 173 363
90. Č.j. 204 971
91. Věstník 1903, č. 5, str. 37
92. AZ 1902 - 1903
93. V 1900 za 1 027 220,72K, v 1901 za 1 514 760,35K, v 1902 za 994 241,60K a v 1903 za 2 783 601,17 K
94. Jednání se týkalo skupin: III, XI, XIII. XIV, XXII, XXIII, XXIVa, b, XXVI, XXXIIb
95. Komise se skládala z právníka, technika a znalce asanačních poměrů:
1. pp. Holubovský, Kasalický, Romováček
 2. pp. Novák, Prášek, Seifrt
 3. pp. Černohorský, cis. rada Jahn, Weis
 4. pp. Práchenský, Zikán, Stárka, po zemř. Zikánovi-Zvěřina
 5. pp. Kubr (Kovařovic), Pinkas, Trnka
 6. pp. Čupr, Pasovský, Růžička
96. Z toho na SM 29 domů, na NM 14 domů a na Josefově 27 domů.
97. Domy zbourané v letech:
1900	13
1901	6
1902	26
1903	25
C e l k e m	70 domů.
-
Prodej stavenišť:	1900	2 715,14m ²	381 051,61 K
	1901	7 229,00m ²	1 105 664,43 K
	1902	7 708,23m ²	960 977,13 K
	1903	9 733,69m ²	1 510 296,81 K
	C e l k e m	27 386,06m²	3 957 989,81 K

98. Věstník 1902, č.15, str.95

99. Tamtéž

Tak je poskytován klidný pohled na dlouhé ucelené fronty, jen tak zůstává středověkým

náměstím. Po nahrazení rázovitých domů na severní straně SN moderními, zbyl jen půdorys a ten byl zničen zbořením Krennova domu. Avšak i jeho historická cena byla značná. Profesor V. W. Tomek se celou autoritou zasadil o jeho zachování. Poničen i pohled na kostel sv. Mikuláše, který nyní vypadá jako holý. Celé náměstí má nyní neklidný ráz, utíká k řece

100. Naopak dr. Jeřábek opět poukazuje na jeho vysokou cenu

101. Věstník 1902, č.17, str.109

102. Věstník 1902, č.16, str.103

Členy autorského kolektivu byli c.k. konzervátor Herein, ředitel UPM dr. Chytil a dr. Jeřábek. Byl to užší výbor zvolený soupisnou komisí k prozkoumání projektů na úpravu SM a části NM

103. Tamtéž

104. Věstník 1902, č.20, str.25

105. Věstník 1903, č.8, str.56

106. Věstník 1903, č.3, str.50

107. Věstník 1903, č.16, str.105

108. AMP, ref. XII, karton 58, V 15

109. Tamtéž

Průběh asanace v letech 1903 – 1904

110. AMP, ref. XII, karton 58, V 23

31. 5. 1903/č.j. 86 276/III/ bylo rozhodnuto provést stavbu stokového sběrače v Mikulášské, v Břehové, v Sanytrové, v Křižovnické, v ulici Karoliny Světlé, v Anenské - k tomu se konala 12. 6. 1903 komise za příčinou vyslechnutí námitek. Stavba pak povolena 20. 7. 1903

111. Bylo mu to povoleno 28. 11. 1903 (č.j. 202 680)

112. Zaplacení bylo několikrát urgováno, naposledy 18. 10. 1906. 20. 11. však pan Šafařík žádá, aby tento poplatek nemusel platit, protože již 19 měsíců (t.j. od 15. 4. 1905) čeká na vádium v částce 13 000K a tím bez své viny má značné škody. 1. 3. 1907 bylo jeho žádosti vyhověno

113. Na SM vystavěno 9 domů na Josefově 2 domy a na NM 20 domů.

AZ 1904, str. 224 - postaveno na SM 4, na NM 5 a na Josefově 1 dům a bylo započato se stavbou dalších 21 domů. Údaje se tedy liší, započatý dům je někdy uváděn jako postavený a tím jsou údaje poněkud zkresleny

135. Usnesením MR ze dne 15. 5. 1908 byly zadány zednické a nádenické práce F. Tichnovi za ofertní obnos 456 702,06K. Práce tesařské J. Boučkovi za 7 988K a práce kamenické V. Žďárskému za 23 857K
136. ZV, 18. 12. 1908 (č.j. 140 916)
137. ZV, 1. 4. 1909 (č.j. 38 662) plány schválil, c.k. místodržitelství dne 22. 5. 1909/č.j. 96 402
138. Změna projektu byla dne 28. 10. 1909 (č.j. 10 447-III) magistrátem schválena
139. Změna tesařských prací v ceně 10 536K byla zadána J. Boučkovi
140. Na průčelí alegorické sochy Revize a Účetnictví od S. Suchardy, dále skupiny Skromnosti, Ušlechtilosti, Síly a Vytrvalosti od J. Mařatky a před nárožím volně stojící plastiky Železný muž a Rabbi Lowi od L. Šalouna

Exkurz č. 1

1. Věstník 1902, č.26, str.157
2. Věstník 1903, č.1, str.2
3. Na schůzi MR dne 27. 11. 1903
4. Ankety se 28.1.1903 zúčastnili dr. K. Groš, A. Beneš, A. Slavík, V. Řehoř, F. Vocel, K. Holub, P. Rubek, V. Šmakal, dr. Horáček, J. Weis, K. Chadima, J. Jirousek, v. Waldstein, J. Košťál, dr. L. Jeřábek, J. Červený, A. Vaněček, J. Brzank
5. 1. Požadavek, aby MR se zasadila o úlevy při zřizování živnostenských dílen, 2. dr. Horáček navrhl, aby MR dala poslanecké sněmovně říšské rady požadavek, aby podle vzoru zákona o dělnických bytech byl vydán zákon, jímž se povolují daňové úlevy pro novostavby živ. dílen, 3. dr. Jeřábek navrhl požádat MR, aby v některých vhodných obecních domech zřídila řadu dílen, které by pak za mírné nájemné pronajímala, 4. dr. Jeřábek dále navrhl, aby MR zřídila např. u Kubešova mlýna kumulativní živnostenské dílny, které by byly opatřeny levným vodním pohonem, 5. J. Červený žádal MR, aby podporovala snahu živnostenských společenství při svépomocném zřizování dílen, 6. dr. Jeřábek chtěl, aby žádosti živ. na povolení dílen v asanačním obvodu byly vzhledem k jejich obtížným hospodářským poměrům vyřizovány co nejvýhodněji
6. 27. 11. 1903 za účasti dra Srba, Vlčka, Kovařovice, Jahna, ing. Zvěřiny, Čupra, Neuberta, Pasovského
7. AMP, ref. XII., karta 60, V 16
8. 6. 2. 1904 za účasti pp. Seifřta, Koubka, Velicha, Steina, Catlovského, Vaníčka Jirouska

9. Rozhodnuto 1. 2. 1904, SOS povolil částku 265 000, (č.j. 7252 XII).

AMP, ref. XII, karton 60,V 16

10. O aktuálnosti stavby svědčí např. to, že již 15. 2. 1904 žádá M. Medřický pronájem kovárny v novém domě

11. 16. 3. 1904 za účasti pp. Seifřta, Koubka, Velicha, Steina, Chadimy, Cetlovského, Beneše, Hubáčka, Vanička - dle prezenční listiny

12. Ing. Velich navrhoval 4 poschodí, 4 krámy, 13 dílen, 6 bytů dvoupokojových s kuchyní a příslušenstvím, 12 bytů jednopokojových též s kuchyní a příslušenstvím, 2 komory a 3 sklepy

13. 18. 8. 1904 pod č.j. 19 158/XII byly vydány ofertní podmínky

14. 5. 9. 1904 přišla MR námitka Společenstva mistrů pokrývačských v Praze, podepsaná J. Papouškem a F. Sřncem. Tvrdili, že při veřejném ofertování je nerovná soutěž, někteří konkurenti nabízejí ceny tak nízké, že potom nelze pečlivě realizovat nabídku. MR slíbila, že k těmto námitkám přihlédne při vyhodnocování

15. Oferty byly přijaty 10. 9. 1904 a zveřejněny ve dvou výkazech (č.j. 126 270 / 1904). první výkaz obsahoval celkem 12 ofert:

Práce zednické a nádenické :

1. Fr. Schlaffer	79 994,98K
2. B. Libánský	84 001,87K
3. Fr. Šafařík	87 202,20K
4. F. Korb	88 311,36K + 158,29K
5. F. Leypold	94 697,90K

Práce kamenické :

1. L. Šalda	5 685,30K
2. F. Palouš	6 063,61K

Práce tesářské :

1. A. Kubeš	15 832,41K
2. J. Chroust	16 336,35K
3. V. Hrabě	16 354,59K
4. J. Bukolský	16 663,30K
5. J. Hodek	17 556,65K

Ve druhém výkazu byly soustředěny práce, které se potom prováděly v již postaveném domě, takže byly přijaty později. Celkem se zúčastnili 23 oferenti a byly přijaty nabídky s nejnižší udanou cenou. Reálnost ofert vždy zkoumal finanční úřad. Z

druhého výkazu byly přijaty tyto nabídky:

Práce klempířské	J. Brož	1 374,37K
pokryvačské	F. Srnec	1 383,07K
truhlářské	V. Hejduk, V. Štěpánek	8 973,60K
zámečnické	J. Rydrychová	8 314,25K
natěračské	B. Tietzová	2982,48K + 38,4K
sklenářské	V. Branberger	3 018,47K
kamnářské	A. Mathesý	2 784K
dodání kamen	J. Horák, Ulman	1 956K
parketářské	V. Hrabě	6 767,36K
malířské	J. Hlaváček	1 622,85K

16. 29.10.1907 byl vydán dekret č.j.III 11 271 / 07, podle něhož byl dům čp. 864/I postaven

17. Za správné provedení těchto staveb ručí fy. Schlaffer a Kropf dle Podmínek do 16.10.1907

18. Vzhledem k tomu byla polovice účtovaného obnosu 33,59K sražena oběma napůl, tj. 16,80K

19. V. Mandík	11 196,28K
A. Páv	10 358,70K
J. Kovanda	9 780,14K
A. Tringler	9 315,22K
H. Krapf	8 578,49K

Pod č.j. 236 32/1905 měst. účtárna 1. 4. 1905 všechny oferty přezkoušela a opravila

20. Rozpočet byl přiložen, ceny byly přiměřené a celková úplata činila 2 264,47K

21. Nabídky k pronájmu je třeba zveřejnit v denním tisku

22. AMP, ref. XII., karton 60, V 16

23. Schlaffer, Šalda, Kubeš, Brož, Srnec, Hejduk a Štěpánek, Rydrychová, Tietzová, Branbergerová, Mathesý, Čapek, Hlaváček, Zeman, Horák, Hrabě

24. AMP, ref. XII., karton 60, V 16

25. Městská účtárna vypracovala výnos 28. 11. 1907 / č.j. 25 859/07/.

A/ Celkový náklad na řemeslnický dům obnáší dle konečného, městským úřadem stavebním pod č.ú. 25 291 r. 1907 předloženého a dosud nerevidovaného účtu 259 113,03K z nichž připadá na pozemek ve výměře

1 181,10m² po 85K za 1m² 100 393,50K

a na vlastní stavbu

158 719,53K

B/ Předepsané nájemné s poplatkem z nájemného ze všech objektů dle stavu z 1. 11. 1907 obnáší ročně 18 409,60K z toho připadá na objekt VIII, jehož používá domovník zdarma 220K. V roce 1907 byly prázdné po celý rok objekty XVIII (roč. 160K) a XXV a (roč. 340K), na čas nepronajaty objekty XX (roč. 800K) a XXXI (roč.620K)
C/ V roce 1906 obnášel příjem z č.p. 864/I.:

1. na nájemném.....15 065,20K

/ nedoplaceno 132,80K/

2. na náhradách daně..... 243,27K

/ nedoplatek činil 4,95K/

3. náhrada kolku..... 2 K

ú h r n e m 5 310,47K

vydáno pak bylo: mzda kominická, pojistné, daně a dávky, osvětlení, čištění, úpravy 2 183,61K, celkový výtěžek z domu činí.....13 126,86K

Úroky tyto činily by z kapitálu 259 113,03K investovaného do stavby domu přibližně 10 500K, o tuto sumu se výnos zmenší

26. AMP, ref. XII., karton 60, V 16

Exkurz č. 2

1. Z roku 1492 pochází první zmínka o soukromé modlitebně v domě U erbů. Tento dům zdědil četnými výsadami obdařený A. M. Z. Hořovský a vystavěl tu modlitebnu, uspořádáním napodobující Staronovou synagogu

2. Rozšířeny špitály u Staré i Staronové synagogy, postavena nová lázeň, započala stavba radnice

3. V roce 1591 zde stálo 150 domů

4. 1599 – Munkova synagoga, 1601 – modlitebna se školou pro chudé v Rabínské ulici, 1613 – Cikánova synagoga

5. Obnovena arch. Bayerem Židovská radnice, Maislova, Stará škola a Vysoká synagoga, postavena novobarokní Klausová, později Cikánova, Velkodvorská. I přes redukční snahy v roce 1718 opět stálo 9 veřejných a 12 soukromých synagog

6. Do roku 1806 židovská obec získala za hranicemi 89 domů pro 181 rodin

7. AZ, 1902/3, str. 392

Projekt schválen pod č.j. 79 148. Ulice Sanytrová se měla rozšířit a přeložit na území hřbitova a zabrat tak plochu asi 1 833,1m² a mimoto by od hřbitova měla odpadnout k

ulicím Josefské a Hampejské asi 137,6m², takže z celkové plochy hřbitova 9 318,3m² mělo být odňato 1 971,7m²

8. V roce 1900 žádalo celkem 6x a v roce 1901 2x

9. Nejaktivněji si počínala např. Umělecká beseda, Společnost přátel starožitností, Jednota stavitelů v království českém, Spolek výtvarných umělců Mánes a Jednota umělců výtvarných

10. Vznikl postupným rozšiřováním hřbitova, který byl zakoupen v 1. pol. 15. st. K němu byla několikrát přikupována půda / r. 1526, 1573 JZ část, na konci 16. st., 1630 sev. část, 1768 jižní část u Pinkasovy synag./ . Roku 1787 se tu přestalo pohřbívat. R. 1897 byla odříznuta část pro budovu UPM. Celkem je tu 20 000 náhrobků, nejstarší ověřený pohřeb je z roku 1439 Abigdor Kara. Dále jsou tu pohřbeni další významné osobnosti z židovského ghetta: Mordechaj Mayzl/+1601/, rabi Jehuda Loewi Ben Bezalel /+ 1609/, Hendel Bassewi, že - na bankéře a obchodního společníka Albrechta z Valdštejna...

11. Jednalo se přibližně asi o ztrátu 800K ročně. Ve smyslu § 365 obč. zákoníku je obec povinna nahradit i tuto škodu s úroky, která se každý rok opakovala. V archivu není zaznamenáno, jak tato záležitost byla vyřešena, pravděpodobně jen v rámci celkového odškodnění.

AMP, ref. XII., karton 59, V 10

12. IPB nabídlo za zachování hřbitova 22. 3. 1901 60 000K, ale bez výsledku.

13. Vyvlastňovací nález c.k. místodržitelství ze dne 23. 4. 1901 / č.j. 59 881/, potvrzený MV ze dne 3. 7. 1902 / č.j. 18 738/ a správního soudního dvora ze dne 24. 6. 1903 / č.j. 7076/.

14. IPB počítalo s poměrně vyšší částkou. Dr. Tomáš Černý 20.3.1903 žádal, aby celý pozemek i s odřezkem v celkovém rozměru 1 880,07m² byl oceněn jako stavební plocha. Zde byl 1m² oceněn na 135K, u jiných parcel se pohybuje okolo 300K i více. I když se na hřbitově už nepohřbívá více jak 100 let, přesto zůstává hřbitovem / náboženské a citové zásady Židů/. AMP, ref. XII, karton 59, V 10

15. 2 400K na vykopání, naložení náhrobních kamenů je málo, protože se musely vykopat i kameny pod zemí, ale hlavně pietně přemístit pozůstatky a nepoškodit památné kameny. Nedají se převést jako písek, všechny kosti naházet do jámy, ale pietně, po jednotlivých hrobech kosti sebrat do rakví a znovu pohřbít. Tak postupovat i s kameny. Znalci napočítali asi 2 000 kamenů, tudíž je nutno počítat minimálně 4 000 mrtvol, potřeba bude 400 rakví (po 10).

Náklad na rakve	1 600K
vykopání pozůstatků a 4K	8 000K
nákup nových hrobů a 24K	9 600K
převoz a uložení rakví a 6K	2 400K
vykopání 2 000 kamenů a 2K	4 000K
naložení a složení kamenů a 2K	4 000K
200 povozů na kameny a 6K	1 200K
nové náhrobky, podezdívky	8 000K
nová sadová úprava	2 000K
c e l k e m	40 800K

Nikoliv tedy 2 400K, jak uváděl rozpočet MR. Muselo se počítat i s tím, že v zemi může být další množství náhrobků, čímž by se náklad zvýšil.

Viz. AMP, ref. XII., karton 59, V 10

16. Tamtéž

Např. bez povolení MR se na ohradě staveniště nesmí lepit plakáty, stavebník musí zřídit před novostavbou chodník předepsaným způsobem

17. Mrtvolý se musí přímo z ulice přenést do komor / ne přes obřadní síň/ pomocí vytahovačů. Komory pro ukládání mrtvol budou v suterénu dvě, každá se 4 stoly, odděleny, prostorné, světlé. Podlahy cementové, nepropustné, stěny omyvatelné do výše 2 m. Dezinfekce splašků chlornatanem vápenatým, nutnost chladit vzduch 0-5°C chladičím strojem na amoniak, za mrazu vytápěním zamezit zmrznutí mrtvol, zabránit vletování hmyzu. Nad každým stolem pro mrtvolu nutno umístit elektrický přístroj, který by zvonil při oživení zdán- livě mrtvého. Konzervátor Herain doporučil vyzdobit stěny do ulice historickým námětem z rituálního pohřbívání

18. 30. 6. 1908 byla provedena kolaudace bez námitek

19. AMP, ref. XII, karton 59, V 25

20. Jedná se o raně gotickou budovu z doby okolo 1280, má podobu dvoulodní síně, klenuté žebrovými klenbami na dva uprostřed stojící pilíře. Zevně má cihlové štíty ze 14. st. a dole je obestavěná přístavky, na J ze 14. st., na Z z roku 1732 a na S s přístavkem pro ženy z 18. st. Do dvoulodí se vchází původním portálem s jemně sekanou raně gotickou rostlinnou ornamentikou

21. AMP, ref. XII, karton 59, V 25

22. Tamtéž

23. Tamtéž, pod č.j. 39 529

24. Tamtéž

Podepsán jednatel T. Weltscher a starosta F. Falkowicz

25. Židovská radnice čp. 250-V vznikla přestavbou původní Mayzlovy radnice, kterou postavil na konci 16. st. stavitel P.Roder. Novou přestavbu ve stylu náročného pozdního baroka provedl r. 1763 arch. J. Schlesinger. V roce 1908 bylo její jižní křídlo rozšířeno stavitelem M. Blechou. Na střeše radnice je dřevěná vížka s hodinami, na jejichž ciferníku jsou hebrejská čísla. Hodiny dostala židovská obec za svojí osobní statečnost při obléhání Prahy Švédy. V radnici bylo sídlo starého židovského tribunálu, místo ke skládání přísah a souzení židovských zločinců. Je spjata s historií židovského města. Vysoká synagoga se připojuje k boku radnice, byla rovněž postavena na náklady M. Mayzla po roce 1577 arch. Roderem a rozšířena r. 1691. V 19. st. dostala dnešní prostou úpravu. Zůstal zachován interiér s lunetovou klenbou, zdobenou štukovými pásy. Dříve byla spojena s radnicí zvláštní chodbou, sloužila jako domácí kaple k cvičení náboženských funkcí, které souvisely s konáním spravedlnosti

26. Komise byla složena: řed. Stibral, arch. Koula, arch. Roštlapil

27. 25. 5. 1905

28. Prosedlání Mikulášské třídy je možné jen částečně kvůli kanalizaci a napojení na vysoký most. Od částečného prosedlání se upustí, SNS by tak byla stejně níže, před severním průčelím v hloubce 1,7m se navrhuje prostranství se sadem. V okolí se nebudou stavět 4patrové budovy / 21,80m/, památky by tak zanikly

29. Tímto řešením by se vytvořila kotlina okolo SNS a radnice, byly by asi 1,5m pod povrchem. Radikálním řešením by bylo obě budovy zvednout. To podpořil i arch. Wiehl a poukázal na zkušenosti ze světa při zvedání staveb / Budapešť, Moravská Ostrava.../. Náklad na zvednutí by byl asi 100 000K, ten by měla nést židovská obec, snad s přispěním c.k. centrální komise ve Vídni a obce Pražské

30. K posouzení těchto návrhů byla vytvořena komise / Arch. Wiehl, Stibral, Roštlapil, prof. Koula a prof. Zítek/ na 31. 8. 1905

31. AMP, ref. XII, karton 59, V 25

32. Vchod bude přístavkem pro ženy z Mikulášské ulice / musela by se udělat sadem pěšina/ nebo hlavním vchodem od radnice. Později zvítězil tento návrh

33. AMP, ref. XII, karton 59, V 25

34. Celkový náklad na úpravu okolí radnice byl 2 385,26K

35. AMP, ref. XII, karton 59, V 25

Exkurz č. 3

1. Kol. autorů, Pražská architektura, str. 205
2. Nábřeží vzniklo podle návrhu Bernarda Gruebera, původní návrh vypracoval ředitel Stavebního úřadu Strobach roku 1936, vybudováno podnikatelem Vojtěchem Lannou
3. AMP, ref. XII., karton 58, V8

AZ 1902/3, str. 391

4. 20.6.1902 byly podepsány jednotlivými firmami Povolovací podmínky pro stavbu nábřeží Svatovojtěšského, na základě kterých byly vypracovány oferty.

AMP, ref. XII, karton 58, V 8

5. 28.11.1902 podala fa Kapsa a Mueller pod číslem 19 961 vadium k ofertě na stavbu nábřeží ve výši 20 400K. 3.1.1903 se firma dotazuje, jestli o ofertách bylo již rozhodnuto. Vzhledem k tomu, že jsou vypsány další práce, kde by chtěli oferovati, ale zatím mají závazek na nábřeží. Celkem bylo doporučeno 5 ofert k přezkoumání
Srovnej: AMP, ref. XII, karton 58, V 8

6. Konkurz byl uzavřen 1. 12. 1902. Pořadí bylo následující:

1. Kapsa a Muller- skoro bez připomínek
2. ing. Velflín
3. arch. Q. Bělský
4. J. Kindl a F. Šafařík
5. fa Schoen a synové

Nové ofertní řízení bylo pro obec výhodnější, levnější a bylo vypracováno ve dvou variantách.

A/	stará	nová	zlevnění
1. Kapsa	752 090	744 582	7 508
2. Bělský	795 000	795 000	0
3. Velflin	817 864	765 026	52 835
4. Kindl	851 378	neoferoval	
5. Schoen	870 925	neoferoval	
B/			
1.	747 090	739 582	7 508
2.	788 600	788 600	0
3.	815 914	765 029	50 885
4.	841 378	neoferoval	

5. 808 925 neoferoval

Srovnej: AMP, ref. XII, karton 58, V 8.

7. Konečné seskupení oferentů, jak bylo projednáno městským stavebním úřadem:

1. Kapsa a Muller	738 582K
2. Q. Bělský	756 896K
3. ing. Velflin	765 029
4. Kindl a Šafařík	810 432K
5. Schoen a synové	825 955K

8. Smlouva byla podepsána 29. 4. 1903 za MR dr. Srbem, F. Hubáčkem a A. Kubrem se zástupci fy Mueller a Kapsa

9. Za překročení 24 měsíční lhůty by byla účtována obci pražské částka 200/ den

10. AMP, ref. XII, karton 58, V 8

11. Tamtéž

12. Tamtéž

13. Tamtéž

Exkurz č. 4

1. Hlavsa, V., Pražské teritorium v 2. pol. 19. st., str. 7

2. Tamtéž

3. Tamtéž

4. Tamtéž, str. 5

5. Tamtéž, str. 15

6. Tamtéž

7. AZ 1902 - 1903, str. 85

8. Hlavsa, V., Pražské teritorium v 2. pol. 19. st., str. 15

9. Viz. Příloha, tabulka č. 1

10. Viz. Příloha, tabulka č. 2 a vlastní výpočty

11. Viz. Příloha, tabulka č. 4

12. Viz. Příloha, tabulka č. 5

13. AZ 1902 - 1903, str. 85

14. Viz. Příloha, tabulka č. 9

15. V souvislosti se stavbou Riegrova nábřeží bylo započato s asanací Vojtěšské čtvrti

16. Viz. Příloha, tabulka č. 9

17. Viz. Příloha, tabulka č. 10

18. Viz. Příloha, tabulka č. 7

19. Viz. Příloha, tabulka č. 6

Všechny číselné údaje jsem čerpala z Administračních zpráv a konfrontovala se Statistickou knížkou. V mnoha případech se jednotlivá data lišila. Jako základ jsem tedy používala údaje z AZ.

12. BIBLIOGRAFIE

1/ Archivní materiály

a/ nepublikované

- AMP, referát XII. asanační, karton 58 - 68

b/ publikované

- Administrační zpráva obce král.hlav.m.Prahy a spojených s městskou statistickou komisí obcí sousedních Karlína, Smíchova, Král.Vinohradů a Žižkova za léta 1893 - 1910.

- Almanach královského hlavního města Prahy za rok 1898 - 1903

- Statistická příruční knížka král.hlav.m.Prahy na rok 1893 - 1908

- Věstník obecní král.hlav.m.Prahy 1894 - 1910

2/ Plány

- Plán asanačního obvodu 1893 / příloha Ilustrovaného Kurýra/

3/ Literatura

A/ Všeobecného a syntetického zaměření

Bělina, P., Dějiny země Koruny české II., Praha 1992

Čarek, J., Ulicemi města Prahy, Praha 1958

Hlavsa, V., Praha očima staletí, III. vydání, Praha 1967

Hrůza, J., Teorie města, Praha 1965

Janáček, J., Malé dějiny Prahy, III. vydání, Praha 1983

Janáček, J., Dějiny Prahy, Praha 1964
 Kohout, J., Vančura, J., Praha 19. - 20.stol., Praha 19
 Kratochvíl, M.V., O vývoji městské správy pražské od roku 1848, Praha 1936
 Kvaček, R. a kol., Dějiny Československa II., Praha 1990
 Mumeles, O., Bibliografický přehled židovské Prahy, Praha 1952
 Poche, E., Praha národního probuzení, Praha 1980
 Poche, E., Prahou krok za krokem, Praha 1985
 Purš, J., Dějiny Československa 1/2, Praha 1982
 Ruth, F., Kronika královské Prahy a obcí sousedních, Praha 1904
 Staňková, J., Pražská architektura, Praha 1991
 Tomek, V.V., Dějepis města Prahy I-XII, Praha 1855 - 1901
 Urban, O., České a slovenské dějiny do roku 1918, Praha 1991
 Wirth, Z., Česká architektura XIX. st., Praha 1922
 Wirth, Z., Stará Praha, Praha 1937

B/ Speciální literatura

Balšánek, A., Estetika měst, Lumír 1898
 Bečková, K., Staré Město, Zmizelá Praha, Praha 2005
 Benešová, M., Česká architektura 1860 - 1960, Staletá Praha VII., Praha 1975, str. 46 - 66
 Benešová, M., K vývoji metody práce na dějinách architektury 19. a 20.st., Staletá Praha 18, Praha 1988
 Benešová, M., Problémy architektury 19. a 20.st., Staletá Praha 16, Praha 1983
 Braunerová, Z., Skutky Konyášovy, Rozhledy V, 1895 - 6, str. 483 - 490
 Brod, L., 80. let asanace Židovského města pražského, Věstník židovských náboženských obcí, 24, Praha 1963, str. 10
 Daneš, J.V., Obyvatelstvo Království českého v letech 1843 - 1910. Oblast pražská., Národopisný věstník XI, Praha 1917
 Emler, J., Malebné pouti po krásné Praze, Praha 1920
 Emler, J., Ochrana českých památek uměleckých a krás přírodních, Praha 1906
 Emler, J., Průvodce po starých částech pražských, Praha 1908
 Emler, J., Starosta Svazu okrašlovacího a ochranného JUDr.L.Jeřábek sedmdesátníkem, Praha 1934
 Erben, J., Rozvoj obce pražské v době od 1848 do 1908, Praha 1908, str.

104 - 202

- Finger, R., Rozšíření král.hlav.m.Prahy, in:Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách č.1, 1870, str.36
- Fischer, J., Pražské mosty, Praha 1985
- Havránek, J., Demografický vývoj Prahy v 2. pol.19. st., PSH 1969/70, Praha 1970, str. 70 - 105
- Herain, J.,Jansa,V., Stará Praha, Praha 1902
- Herman, F., Dějiny "Komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král.hl.m. Prahy", Praha 1904
- Herrmann, I. a kol., Pražské ghetto, Praha 1902
- Hlavsa,V., Nejstarší fotografie Prahy, PSH 1969/70, Praha 1970, str. 179 - 182
- Hlavsa,V., Pražské teritorium ve 2. pol. 19. st., PSH 1969 / 1970, Praha 1970, str.5-51
- Hofman, J., Jak se v Praze staví, ZSP 22, č.5, str.33 - 34, Praha 1940
- Holec, F., Zápas o Velkou Prahu, PSH 1969 - 70, Praha 1970, str. 117 - 136
- Horská - Vrbová, P., Pražský průmysl v 2. pol. 19. st., PSH 1969/ 70, Praha 1970, str. 52 - 69
- Hrůza, J., Dvě století pražského urbanismu, SP 18, Praha 1988
- Hruška, E., Rozbor zdravotních a osídlovacích poměrů Velké Prahy, Praha 1935
- Chytil, K., O historickém a stavebním rázu Prahy, Praha 1916
- Janák, P., Praha XIX.st., Jak rostla Praha II., Praha 1939
- Jeřábek, L., 5 let činnosti pro myšlenku zachování starobylého rázu král. hl. města Prahy, Praha 1899 Jeřábek,L., Starý židovský hřbitov pražský, Praha 1903
- Jeřábek, L., Boj proti starobylému rázu Prahy od 18.st. až po naši dobu, Praha 1905
- Jeřábek, L., Staré Město pražské, Praha 1902
- Krejčí,K., Boj Viléma Mrštíka za starou Prahu, Kniha o Praze III.,Praha 1960, str. 48 - 73
- Kropáček, Z., Vývoj pražské kanalizace, PSV 1962, Praha 1960
- Kubíček, O., O pražské asanaci, Ochrana památek 1959
- Líbal,D., Kontinuita historického i novodobého architektonického vývoje v Praze, SPV II.,Praha 1975
- Líbal, D.,Kašička, F., Staroměstské Pompeje, SP 1971
- Lukeš, D.,Pošva, R., Neznámý Osvald Polívka, SP 1988
- Masaryková, A., Důležitost kulturní atmosféry určitého období a zachování jejích stop,

- SP 7, Praha 1975
- Mayer, J., 70 let Klubu za starou Prahu, SP 1971
- Mrštík, V., Bestia triumphans, Praha 1897
- Mrštík, V., O významu boje za Prahu pro náš kulturní život, Praha 1899
- Mrštík, V., Za starou Prahu, Praha 1899
- Nesvadbíková, J., K vývoji památkové péče na území Československa. Výběr z autentických dokumentů 1749 – 1918, Praha 1983
- Pavel, J., Dějiny památkové péče, SAP 1975
- Podlipný, J., Esthetika měst, Praha 1900
- Poche, E., Památce akademika Z. Wirtha, SP 12, Praha 1988
- Procházka, J., Zpráva o zdravotních poměrech král. hl. m. Prahy v letech 1837 - 1909, Praha 1912
- Staletá Praha, 100 akvarelů Václava Jansy, Praha 1906
- Špét, J., Účast J.Golla v zápasu o zachování staré Prahy, PSV 1962, Praha 1962
- Štech, V.V., Zrod Klubu za starou Prahu, SP III., Praha 1967
- Štech, V.V., Cena stáří, SP III., Praha 1967
- Štursa, J., Hodnoty a využití obytných čtvrtí z posledního sta let, SP VII., Praha 1975
- Tučný, F., Výtvarný odbor v letech 1863 - 1913, Sborník 50 let Umělecké besedy, Praha 1913
- Vinter, V., Dvě pozapomenutá jubilea, SP V, 1971
- Vinter, V., K dějinám dokumentace pražských památek, SP V, Praha 1971
- Vojtíšek, V., Praha - Z moderního rozvoje města, Praha 1926
- Volavková, H., Zmizelé pražské ghetto, Praha 1961
- Volavková, H., Židovské město pražské, Praha 1959
- Winter, Z., Pražské ghetto, Praha 1902
- Wirth, Z., Vývoj zásad a praxe ochrany památek v období 1800 - 1950, Umění V, č. 2, str. 108, Praha 1957
- Wirth, Z., Zachování a ochrana uměleckých památek. Vývoj otázky v 19. st., ČČH 1907, str. 323 - 32, 402 - 12
- Zap, K.VI., Zachování starožitných památek, především stavitelských, PAM 1854
- Zenger, Z.M., K nedožitému stému výročí V.V.Štecha, SP 16, Praha 1983
- Zenger, Z.M., K životnímu jubileu E. Pocheho, SP 12, Praha 1982

4/ Periodika

Čas 1896 - 1900

Časopis společnosti přátel starožitností českých 1896-1908

Český časopis historický 1895 - 1910

Hlas národa 1893 - 1910

Lumír 1893 - 1910

Národní listy 1893 - 1908

Národopisný věstník 1917

Rozhledy 1896 - 1897

Obzor literární a historický 1899 - 1902

Ochrana památek 1959

Osvěta 1893 - 1908

Památky archeologické a místopisné 1854

Pražský sborník historický 1969 - 1970

Pražský sborník vlastivědný 1962

Radikální listy 1899 - 1900

Rozhledy 1895 - 1897

Sborník Staletá Praha 1967 - 1988

Sborník za starou Prahu 1940

Umění 1957

Věstník židovských náboženských obcí 1963

Zlatá Praha 1895 - 1908

Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách 1870

13. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AMP	Archív hlav. města Prahy
AO	Asanační obvod
AP	Asanační podnik
AZ	Administrační zpráva
ČČH	Český časopis historický
ČSPSČ	Časopis Spolku přátel starožitností českých
HN	Hlas národa
IPB	Izraelitské pohřební bratrstvo
KzSP	Klub za starou Prahu
MR	Městská rada
MÚ	Městská účtárna
NL	Národní listy
NM	Nové Město
PAM	Památky archeologické a místopisné
PSH	Pražský sborník historický
PSV	Pražský sborník vlastivědný
ŘD	Řemeslnický dům
S,J,Z,JZ	Severní, jižní, západní, jihozápadní
SAI	Spolek architektů a inženýrů
SM	Staré Město
SNS	Staronová synagoga
SOS	Sbor obecních starších
SP	Staletá Praha
ZV	Zemský výbor Království českého

14. T A B U L K Y

Tabulka číslo 1

Vzestup činže (v zlatých) v letech 1870 – 1900

	1870	1880	1890	1900
SM	2 724 016	3 471 501	3 726 473	4 017 555
NM	3 407 651	4 936 624	5 059 866	8 347 413
Josefov	222 463	274 853	298 354	246 908

Ve sledovaném období činže vzrostla:

SM	o 1 293 539zl. Tj. 47,4%
NM	o 4 939 762zl. Tj. 144,7%
Josefov	o 24 445zl. Tj. 10,9%

Tabulka číslo 2

Růst počtu bytů v letech 1870 – 1900

	1870	1880	1890	1900
SM	8 261	10 199	10 663	8 314
NM –h,d	13 627	16 606	18 479	20 512
Josefov	1 688	2 192	2 133	1 877

Ve sledovaném období počet bytů vzrostl:

SM	o 53 byty	tj. 0,6%
NM	o 6 885 bytů	tj. 50,5%
Josefov	o 189 bytů	tj. 11,2%

Tabulka číslo 3

Pohyb obyvatelstva v letech 1870 – 1900

	1870	1880	1890	1900
SM	46 060	44 027	42 332	37 888
NM – h,d	73 277	74 335	75 734	84 462
Josefov	10 296	10 668	11 535	9 047

Ve sledovaném období pohyb obyvatelstva:

SM	ubýlo	8 172 osob	tj. – 17,54%
NM	přibylo	11 185 osob	tj. + 15,26%
Josefov	ubýlo	1 249 osob	tj. - 12,13%

Tabulka číslo 4

Průměrná roční činže v jednom bytě (v zlatých) v letech 1870 - 1900

	1870	1880	1890	1900
SM	330	340	350	483
NM – h,d	250	297	276	407
Josefov	132	125	140	132

Ve sledovaném období roční činže:

SM	se zvýšila o 153
NM	se zvýšila o 157
Josefov	vrátila se na původní hodnotu

Tabulka číslo 5

Roční činže přepočtená na 1 obyvatele (v zlatých) v letech 1870 – 1900

	1870	1880	1890	1900
SM	59,14	78,85	88,03	106,04
NM – h,d	46,5	66,41	67,29	98,83
Josefov	21,61	25,76	25,87	27,29

Ve sledovaném období činže vzrostla:

SM	o 46,87
NM	o 52,33
Josefov	o 5, 68

Tabulka číslo 6

Průměrný počet osob v bytě v letech 1890 – 1907

	SM	NM	Josefov
1890	3,983	4,145	5,408
1893	3,939	3,999	5,540
1894	3,953	3,948	5,591
1895	3,801		4,785
1896	3,835		4,723
1897	3,829		4,685
1898	3, 828		4,773
1899	3,813		4,806
1900	4,557		4,800
1902	4,497		4,862
1903	4,421		4,211
1904	4,180		4,091
1905	4,099	4,271 d	2,259
1906	4,092	4,247 d	2,185
1907	4,155	4,208 d	2,581

Tabulka číslo 7

Průměrný počet bytů v domě 1890 – 1907

	SM	NM	Josefov
1890	10,9	11,413	8,235
1893	10,884	11,509	8,235
1894	10,781	11,600	8,223
1895	10,849	11,625	8,223
1896	10,894	11,666	8,471
1897	10,829		8,618
1898	10,799		8,673
1899	10,766	11,608	8,678
1900	9,027	10,561	9,385
1902	8,938	10,573	9,406
1903	8,859	10,605	9,380
1904	8,867		9,366
1905	8,870	8,532 d	9,360
1906	8,810	8,519 d	9,433
1907	8,830	8,522 d	9,445

Tabulka číslo 8

Počet domů v asanačním pásmu 1890 – 1907

	SM	NM	Josefov
1890	975	1 601	259
1893	976	1 676	259
1894	978	1 711	259
1895	972	1 750	259
1896	934	1 752	229
1897	943		212
1898	940		205
1899	934	1 804	208
1900	921	1 816	200
1902	957	1 842	202
1903	981	1 851	208
1904	991		210
1905	1 000	596 d	211
1906	1 011	597 d	194
1907	1 013	599 d	200

Tabulka číslo 9

Počet obyvatel v letech 1890 – 1907 na sledovaném území

	SM	NM	Josefov
1890	42 332	75 734	11 535
1893	41 843	77 855	11 816
1894	41 680	79 388	11 909
1895	40 090	80 328	10 191
1896	39 024	22 156 d	9 162
1897	39 098	22 095 d	8 560
1898	38 861	22 034 d	8 486
1899	38 338	21 972 d	8 675
1900	37 888	22 443 d	9 047
1902	38 464	22 208 d	9 238
1903	38 427	21 952 d	8 215
1904	36 733	21 834 d	8 047
1905	36 356	21 716 d	4 461
1906	36 428	21 598 d	3 999
1907	37 170	21 480 d	4 876

Tabulka číslo 10

Počet příbytků na sledovaném území v letech 1890 – 1907

	SM	NM	Josefov
1890	10 633	18 479	2 133
1893	10 623	19 290	2 133
1894	10 544	19 848	2 130
1895	10 546	20 345	2 130
1896	10 175	20 439	1 940
1897	10 212		1 827
1898	10 151		1 778
1899	10 055	20 940	1 805
1900	8 314	20 512	1 877
1902	8 554	19 475	1 900
1903	8 691	19 629	1 951
1904	8 788		1 967
1905	8 870	5 085 d	1 975
1906	8 902	5 086 d	1 830
1907	8 945	5 105 d	1 889

D – dolní NM, C – celé NM

Pro chybějící údaje jsem nenašla podklady.

15. PRAGUE CLEARANCE

Each historical town changes gradually and naturally in harmony with economical and social changes. But in the case of Prague Clearance, a still discussed phenomenon at the turn of 19th and 20th century, the change was hasty, artificially evoked, not fully prepared.

It went within legislation limits and with the intention of improving life conditions in the growing up city. Under these circumstances many outstanding monuments, the witnesses of social evolution, disappeared.

In my work I am concerned with the descriptions and evaluation of Prague Clearance course and mechanism that was in progress under the law from the year 1893. I follow the Clearance echo in literature, but I mainly follow time and place process in the course of its realisation. I try to consider objectively the motives both of the municipal authorities and the clearance partisans in the contrast with public meaning that faced the demolitions of the monuments that we know just from the yellowed archival photos.

In my work I would like to get acquainted with the Clearance goals that were aimed at the modernization of the city in accordance with hygienic, economical and social circumstances. I also will not forget about the uncontrolled creation of the institutions that, during the time, set up for registration, or no less than the preservation of the monuments.

Prague Clearance has been an unchangable part of the history, but deeper understanding of its backstage could make the motives of today's building boom in the central parts of Prague clear, and it can help to prevent repeating the same mistakes. "Bestia triumphans" comes back.